

การยื่นบัญชีระบุพยานในคดีอาญาของจำเลยในชั้นตรวจพยานหลักฐาน
THE SUBMISSION OF AN EVIDENCE LIST BY ACCUSED IN CRIMINAL CASE
AT THE EVIDENCE EXAMINATION STAGE

นนท์วัฒน์ เมืองไหว

นิติศาสตรมหาบัณฑิต

สำนักวิชานิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

2568

©ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

การยื่นบัญชีระบุนยานในคดีอาญาของจำเลยในชั้นตรวจพยานหลักฐาน
THE SUBMISSION OF AN EVIDENCE LIST BY ACCUSED IN CRIMINAL CASE
AT THE EVIDENCE EXAMINATION STAGE

นันทวัฒน์ เมืองไหว

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

สำนักวิชานิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

2568

©ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

หน้าอนุมัติการค้นคว้าอิสระ
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

การค้นคว้าอิสระเรื่อง การยื่นบัญชีระบุพยานในคดีอาญาของจำเลยในชั้นตรวจพยานหลักฐาน

The Submission of an Evidence List by Accused in Criminal Case
at The Evidence Examination Stage

ผู้ประพันธ์ นันทวัฒน์ เมืองไหว

คณะกรรมการสอบ

ศาสตราจารย์ณรงค์ ใจหาญ

ประธานกรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยศพนธ์ นิติรุจิโรจน์

กรรมการ

รองศาสตราจารย์ ดร.วิวรรณ ดำรงค์กุลนันท์

กรรมการ

ดร.ธนภุต วรธนัชชากุล

กรรมการ

อาจารย์ที่ปรึกษา

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยศพนธ์ นิติรุจิโรจน์)

คณบดี

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุชิน กฤตลักษณ์วงศ์)

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จในการจัดทำการค้นคว้าอิสระฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีเนื่องด้วยความกรุณาและความช่วยเหลือเป็นอย่างสูงจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยศพนธ์ นิติรุจิโรจน์ ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าในการเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา พร้อมทั้งรับฟังและแนะนำรวมถึงให้ข้อมูลและข้อคิดต่าง ๆ ด้วยดีมาโดยตลอด ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ณรงค์ ใจหาญ รองศาสตราจารย์ ดร.วิวรรธน์ ดำรงค์กุลนันท์ และ ดร.ธนภุต วรณชชากุล เป็นอย่างสูง ที่ให้เกียรติเสียสละเวลาอันมีค่าและให้เกียรติเป็นประธานและกรรมการสอบ รวมถึงให้คำแนะนำข้อมูลทางวิชาการ และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สำนักวิทยานิพนธ์ เจ้าหน้าที่สำนักงานบัณฑิตศึกษา และเจ้าหน้าที่ส่วนงานอื่น ๆ ที่ได้ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการจัดทำการศึกษาค้นคว้าอิสระจนสำเร็จลุล่วงมาได้ด้วยดี

ขอขอบคุณครอบครัวและกัลยาณมิตรที่คอยให้กำลังใจ ให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ด้วยดีตลอดมา และขอบพระคุณครูบาอาจารย์ที่ได้มอบความรู้และช่วยเหลืออบรมสั่งสอนรวมถึงปลูกฝังคุณธรรมความดีให้แก่ผู้เขียนด้วยดีเสมอมา

สุดท้ายนี้ หากการค้นคว้าอิสระฉบับนี้มีประโยชน์แก่ผู้สนใจประการใด ผู้เขียนขอขอบพระคุณและคุณงามความดีแก่มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง บิดา มารดา และครูบาอาจารย์ทั้งหลาย แต่หากมีข้อผิดพลาดประการใดในการค้นคว้าอิสระฉบับนี้ ผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียวและกราบขออภัยมา ณ ที่นี้ด้วย

นนทวัฒน์ เมืองไหว

ชื่อเรื่องการค้นคว้าอิสระ	การยื่นบัญชีระบุพยานในคดีอาญาของจำเลยในชั้นตรวจพยานหลักฐาน
ผู้ประพันธ์	นันทวัฒน์ เมืองไหว
หลักสูตร	นิติศาสตรมหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยศพนธ์ นิตรูจิโรจน์

บทคัดย่อ

การตรวจพยานหลักฐานในคดีอาญา คือ กระบวนการที่คู่ความแต่ละฝ่ายจะมีโอกาสทราบว่าพยานหลักฐานที่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งประสงค์จะอ้างเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานของฝ่ายตน เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงก่อนการพิจารณาในคดีอาญา โดยก่อนการตรวจพยานหลักฐานมีขั้นตอนที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า การยื่นบัญชีระบุพยานซึ่งเป็นระเบียบวิธีพิจารณาที่ใช้กับการอ้างพยานหลักฐานทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็น พยานเอกสาร พยานวัตถุ พยานบุคคล พยานผู้เชี่ยวชาญ เพราะการที่กฎหมายกำหนดให้ต้องมีการยื่นบัญชีระบุพยาน ก็เพื่อให้คู่ความทั้งสองฝ่ายมีโอกาสทราบล่วงหน้าว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งจะอ้างพยานหลักฐานใดบ้าง เพื่อใช้เป็นพยานในคดี

ประเทศไทยใช้ระบบการดำเนินคดีอาญาโดย “หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ” ที่ถือว่ารัฐเป็นผู้มีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลภายในรัฐ ซึ่งประกอบไปด้วยองค์กรและหน่วยงานที่มีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม โดยใช้วิธีการค้นหาความจริงแบบตรวจสอบข้อเท็จจริง (Examination System) ในระบบกฎหมาย Civil Law และได้รับอิทธิพลแนวความคิดมาจากประเทศอังกฤษ ซึ่งใช้วิธีการค้นหาความจริงแบบต่อสู้ระหว่างคู่ความในระบบกฎหมาย Common Law จึงอาจกล่าวได้ว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทย มีลักษณะของการผสมผสานระหว่างระบบไต่สวน (Inquisitorial System) และระบบกล่าวหา (Adversarial System) แต่ในทางปฏิบัติกลับปรากฏว่า ศาลมักดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีตามแนวทางของระบบกล่าวหาเป็นหลัก โดยคู่ความทั้งสองฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยต่างมีหน้าที่ต้องค้นหาความจริงและรวบรวมพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาลเพื่อประโยชน์ในคดีของตน โดยศาลจะทำหน้าที่เป็นคนกลางคอยควบคุมการพิจารณาและการดำเนินคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย ทั้งนี้ ศาลจะพิจารณาและพิพากษาคดี โดยอาศัยพยานหลักฐานที่คู่ความทั้งสองฝ่ายนำมาเสนอต่อศาล

จากการศึกษาพบว่าบทบัญญัติมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น ถือได้ว่าเป็นพัฒนาการที่สำคัญในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับหลักการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาคดี อันเป็น

แนวคิดสำคัญที่ได้รับการพัฒนาในระบบกฎหมาย Common Law ที่ให้ความสำคัญต่อหลักการดำเนินกระบวนการพิจารณาอย่างเป็นธรรม (Fair Trial) แต่จากบทบัญญัติดังกล่าว อาจสะท้อนให้เห็นถึงการปฏิบัติที่ดูเสมอภาค แต่เมื่อพิจารณาในเชิงเนื้อหาสาระแล้ว อาจขัดกับหลักความเสมอภาค กล่าวคือ พนักงานอัยการในฐานะตัวแทนของรัฐมีความพร้อมในด้านข้อมูลและพยานหลักฐาน เนื่องจากผ่านกระบวนการสอบสวนมาแล้วโดยละเอียด แต่จำเลยมักเป็นบุคคลธรรมดาที่ขาดความรู้ความเข้าใจทางกฎหมาย ทรัพยากร และเวลาที่เพียงพอในการเตรียมการต่อสู้คดี ด้วยเหตุนี้ กระบวนการดังกล่าว จึงอาจเป็นการปฏิบัติต่อบุคคลที่อยู่ในสถานะไม่เท่าเทียมกันในลักษณะเดียวกัน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม

ดังนั้น จึงควรมีการแก้ไขเพิ่มเติม บทบัญญัติมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 เพื่อให้จำเลยมีโอกาสดำเนินการว่าโจทก์มีพยานหลักฐานใดบ้างที่จะนำมาพิสูจน์ความผิดกับตน และจะมีระยะเวลาที่เพียงพอในการตรวจสอบพยานหลักฐานและแสวงหาพยานหลักฐานก่อนการยื่นบัญชีระบุพยานของตน อันสอดคล้องกับมาตรา 229/1 เพื่อเพิ่มโอกาสให้กับจำเลยมีความพร้อมในการเตรียมการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และเป็นธรรม

คำสำคัญ: บัญชีระบุพยาน, การตรวจพยานหลักฐาน, ความเสมอภาค, การพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม

Independent Study Title The Submission of an Evidence List by Accused in Criminal Case at The Evidence Examination Stage

Author Nantawat Muangwai

Degree Master of Laws

Advisor Assistant Professor Yodsapon Nitiruchirot, Ph. D.

ABSTRACT

The examination of evidence in criminal proceedings serves as a procedural safeguard that ensures both parties are informed in advance about the evidence the opposing side intends to present at trial. Central to this process is the requirement to submit a comprehensive list of witnesses and evidence, including documentary, material, testimonial, and expert categories. This requirement is designed to promote fairness by providing each side with a reasonable opportunity to prepare their case in light of the other party's evidentiary claims.

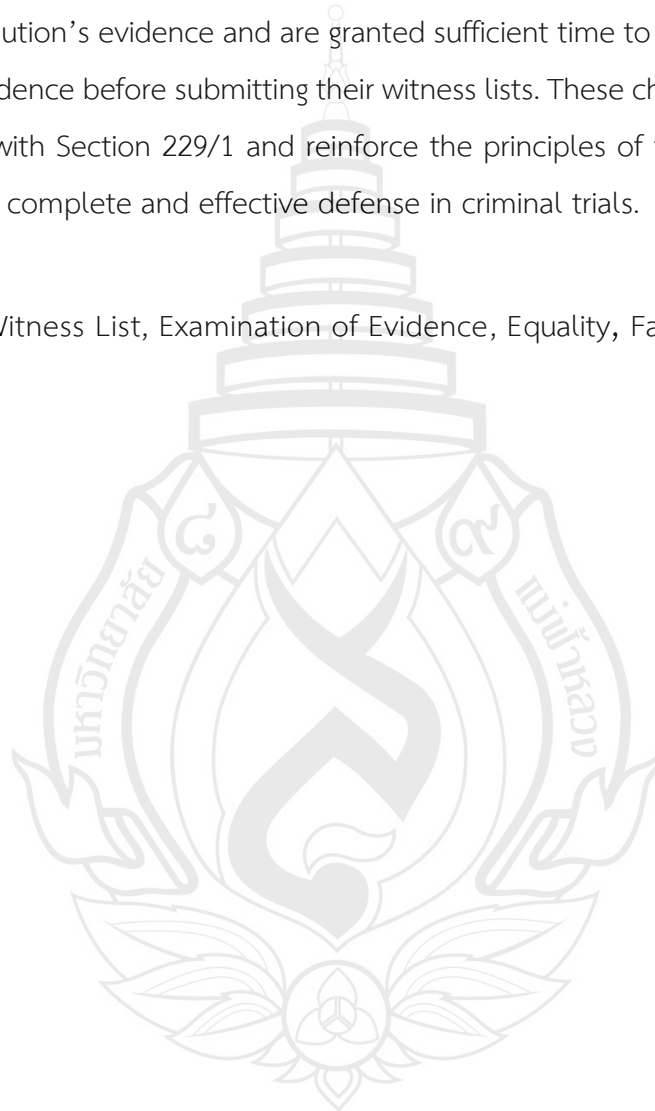
Thailand's criminal justice system is grounded in the principle of state prosecution, under which the State holds the responsibility for administering justice. The system combines elements from both the inquisitorial model of Civil Law and the adversarial model of Common Law, resulting in a hybrid procedural framework. However, in actual courtroom practice, the adversarial model is predominantly followed. Within this structure, both the prosecution and the defense are responsible for presenting evidence, while the court remains a neutral entity that ensures due legal process.

The enactment of Sections 173/1 and 173/2 of the Thai Criminal Procedure Code represents a significant step toward incorporating the principle of pretrial disclosure, which is a cornerstone of fair trial rights recognized in Common Law systems. Nevertheless, while these provisions appear to offer formal equality, they may in practice produce substantive imbalances. Prosecutors, representing the State, typically have access to extensive investigative resources and evidence collected

through official channels. In contrast, defendants often face structural disadvantages, including limited legal knowledge, insufficient resources, and restricted time to prepare a defense.

To address these disparities, legislative amendments to Sections 173/1 and 173/2 are warranted. Such reforms should ensure that defendants are fully informed of the prosecution's evidence and are granted sufficient time to examine it and gather their own evidence before submitting their witness lists. These changes would improve compliance with Section 229/1 and reinforce the principles of fairness, equality, and the right to a complete and effective defense in criminal trials.

Keywords: Witness List, Examination of Evidence, Equality, Fair Trial

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	4
1.3 สมมุติฐานของการศึกษา	4
1.4 วิธีดำเนินการศึกษา	4
1.5 ขอบเขตการศึกษา	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
2 แนวคิดการดำเนินคดีอาญาและหลักการที่เกี่ยวข้องกับการยื่นบัญชีระบุนพยานของจำเลยในคดีอาญา	6
2.1 ระบบการดำเนินคดีอาญา	6
2.2 หลักฟังความสองฝ่าย	10
2.3 หลักการค้นหาความจริงในคดีอาญา	12
2.4 หลักความเสมอภาคของคู่ความในกระบวนการยุติธรรม	13
2.5 หลักสากลที่เกี่ยวข้อง	16
2.6 แนวคิดของการเปิดพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในคดีอาญา	20
3 กระบวนการยื่นบัญชีระบุนพยานในคดีอาญาของต่างประเทศ	28
3.1 ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law	28
3.2 ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law	45
4 การยื่นบัญชีระบุนพยานในคดีอาญาของกฎหมายไทย	59
4.1 วิวัฒนาการของการยื่นบัญชีระบุนพยานหรือการตรวจสอบพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในคดีอาญาตามกฎหมายไทย	60
4.2 การยื่นบัญชีระบุนพยานในคดีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยาน	69
4.3 การยื่นบัญชีระบุนพยานในคดีที่ศาลไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยาน	73
4.4 เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสีย และหลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบุนพยานในคดีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยาน และในคดีที่ศาลไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยาน	76

สารบัญ

บทที่	หน้า
5 วิเคราะห์สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขการยื่นบัญชีระบупยานในคดีอาญาของ จำเลยในชั้นตรวจพยานหลักฐาน	82
5.1 ความเหมาะสมในการกำหนดให้จำเลยยื่นบัญชีระบупยานในคดีอาญา	83
5.2 ความพร้อมของจำเลยในการยื่นบัญชีระบупยานในชั้นตรวจพยาน	89
5.3 ความจำเป็นในการกำหนดให้จำเลยยื่นบัญชีระบупยานในชั้นตรวจพยาน	101
6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	107
6.1 บทสรุป	107
6.2 ข้อเสนอแนะ	109
รายการอ้างอิง	112
ภาคผนวก	117
ประวัติผู้ประพันธ์	119

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
4.1 การเปรียบเทียบหลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบุงพยาน ในคดีที่ศาลกำหนดให้มีวัน ตรวจพยาน และในคดีที่ศาลไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยาน	78
5.1 การเปรียบเทียบการยื่นบัญชีระบุงพยานในคดีอาญาของต่างประเทศ	95

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการดำเนินคดีอาญาก่อนที่คู่ความจะนำพยานหลักฐานเข้าสู่การสืบพยานคู่ความมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดของกฎหมายเพื่อให้กระบวนการสืบพยานดำเนินไปอย่างเรียบร้อยและเป็นธรรมต่อคู่ความทั้งสองฝ่าย ขั้นตอนที่มีความสำคัญประการหนึ่งซึ่งคู่ความต้องปฏิบัติคือ การตรวจพยานหลักฐานก่อนการสืบพยาน

โดยก่อนการตรวจพยานหลักฐานมีขั้นตอนที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า การยื่นบัญชีระบุพยานซึ่งเป็นระเบียบวิธีพิจารณาที่ใช้กับการอ้างพยานหลักฐานทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ พยานผู้เชี่ยวชาญ กระบวนการดังกล่าวจึงถือเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากกฎหมายได้กำหนดให้คู่ความต้องยื่นบัญชีระบุพยานไว้ล่วงหน้าก็เพื่อให้คู่ความทั้งสองฝ่ายมีโอกาสทราบล่วงหน้าว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งจะอ้างพยานหลักฐานใดบ้าง เพื่อมาเป็นพยานในคดี เป็นการป้องกันการเฝ้าระวังเอาเปรียบระหว่างคู่ความที่จะนำพยานมาโจมตีโดยที่อีกฝ่ายไม่รู้ตัวทำให้ฝ่ายนั้นเสียเปรียบในเชิงคดี และอาจก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อนจากข้อเท็จจริงบางประการ หรือทำให้ข้อเท็จจริงไม่ปรากฏอย่างชัดเจนเท่าที่ควร¹

ประเทศไทยใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา² เป็นหลักในการดำเนินคดีอาญา แต่เดิมศาลยุติธรรมดำเนินการพิจารณาคดีโดยการนัดพิจารณาเป็นครั้ง ๆ ไป โดยระบบดังกล่าวส่งผลให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีเป็นไปอย่างล่าช้าและขาดความต่อเนื่อง เนื่องจากมีลักษณะที่เปิดโอกาสให้มีการเลื่อนนัดพิจารณาได้โดยง่าย อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่จำเลยถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดีซึ่งอาจนำไปสู่สถานการณ์ที่จำเลยต้องถูกคุมขังโดยยังไม่ได้มีคำพิพากษาเป็นระยะเวลานานเกินสมควร จึงเปลี่ยนมาเป็นการนั่งพิจารณาคดีแบบต่อเนื่อง โดยจะนัดพิจารณาคดีต่อกันทีละคดี

¹ เข็มชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน (สำนักพิมพ์นิติบรรณการ 2551) 297.

² หากการค้นคว้าอิสระฉบับนี้ไม่ได้กล่าวไว้เป็นอย่างอื่น เมื่อกล่าวถึงมาตราใดให้หมายความถึงมาตราในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.

เรียงลำดับกันไป³ เป็นการแก้ไขเพื่อให้สอดคล้องกับหลักปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิมนุษยชนและกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ซึ่งประเทศไทยอยู่ในฐานะประเทศสมาชิกและไม่ขัดกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 241 ที่บัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญาว่า “ในคดีอาญาผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม”⁴ โดยการนำระบบการนั่งพิจารณาคดีแบบต่อเนื่องและการนำมาตรการก่อนวันนัดพิจารณามาใช้ อันได้แก่การประชุมเตรียมคดีก่อนนัดสืบพยาน เพราะแต่เดิมระบบการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่มีวิธีการหรือระบบใดที่ช่วยเหลือคู่ความในการเตรียมความพร้อมของคดี อันเป็นการไม่เอื้ออำนวยต่อการที่คู่ความจะเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานต่อกันและเมื่อไม่มีการยอมรับข้อเท็จจริงในประเด็นต่าง ๆ ร่วมกันก่อนเข้าสู่กระบวนการสืบพยานการดำเนินคดีจึงมีลักษณะมุ่งเน้นเพื่อเอาชนะกันมากกว่าการร่วมมือกัน ค้นหาความจริง⁵ จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547 กำหนดให้มีการตรวจพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานขึ้น โดยได้บัญญัติไว้ตามมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 ซึ่งได้แนวคิดมาจากการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยาน (Discovery) และมีข้อเท็จจริงตามเงื่อนไขในมาตรา 173/1 “ในคดีที่จำเลยไม่ให้การหรือให้การปฏิเสธ เมื่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอหรือศาลเห็นสมควร ศาลอาจกำหนดให้วันตรวจพยานหลักฐานก่อนวันนัดสืบพยานก็ได้โดยแจ้งให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 14 วัน และให้คู่ความยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลพร้อมสำเนาในจำนวนที่เพียงพอก่อนวันตรวจพยานหลักฐานไม่น้อยกว่า 7 วัน และถ้าคู่ความฝ่ายใดจะยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติม ให้ยื่นก่อนการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้น” และในวันตรวจพยานหลักฐานตามมาตรา 173/2 “ให้คู่ความส่งพยานเอกสารและพยานวัตถุที่ยังอยู่ในความครอบครองของตนต่อศาลเพื่อให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งตรวจสอบและหลังจากนั้นให้คู่ความแต่ละฝ่ายแถลงแนวทางการเสนอพยานหลักฐานต่อศาลเสร็จแล้วศาลจะกำหนดวันนัดสืบพยานและแจ้งให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วัน” โดยมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 เป็นการบัญญัติขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ เพื่อให้กระบวนการสืบค้นข้อเท็จจริงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม อีกทั้งส่งเสริมให้คู่ความเปิดเผยพยานหลักฐานและยอมรับข้อเท็จจริงกันมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ การที่คู่ความแต่ละฝ่ายมีโอกาสรับทราบและตรวจสอบพยานหลักฐานที่ฝ่ายตรงข้ามประสงค์จะนำเสนอล่วงหน้า

³ วิชัย ช่างหัวหน้า, ‘การบริหารจัดการคดีเพื่อการพิจารณาคดีด้วยความเร็วรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม’ (สารนิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2548) 2.

⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 241.

⁵ มนสิชา โพธิ์สุข, ‘การเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีอาญา’ (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2551) 2.

โดยเฉพาะจำเลยที่จะได้รับทราบในความขัดแย้งถึงข้อเท็จจริงที่โจทก์ประสงค์จะลงโทษและจะได้ไม่หลงต่อสู้อย่างไรก็ตาม การกำหนดให้คู่ความต้องยื่นบัญชีระบุพยานและแถลงแนวทางในการเสนอพยานหลักฐานในวันตรวจพยานหลักฐานจะช่วยให้ศาลและคู่ความเข้าใจข้อเท็จจริงและประเด็นแห่งคดีก่อนเริ่มสืบพยาน และยังเอื้อให้ศาลสามารถกำหนดวันนัดและบริหารเวลาในการสืบพยานได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 กำหนดให้คู่ความทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยต้องยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วันก่อนวันตรวจพยานหลักฐาน และหากมีความจำเป็นจะยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมให้ยื่นก่อนการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้น โดยเจตนารมณ์ของกฎหมายมีความมุ่งหมายเพื่อให้คู่ความทั้งสองฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายจำเลย มีสิทธิได้รับทราบพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์ล่วงหน้าก่อนเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี แต่อย่างไรก็ตาม แม้กระบวนการตรวจพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานจะมีเจตนารมณ์เพื่อส่งเสริมความเป็นธรรม แต่ในทางปฏิบัติอาจกระทบต่อสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลย โดยมีประเด็นปัญหาดังนี้

1. จำเลยไม่ทราบมาก่อนว่าโจทก์มีพยานหลักฐานอะไรบ้างที่ใช้พิสูจน์ความผิดก่อนที่จะให้จำเลยยื่นบัญชีระบุพยาน
2. คำฟ้องโจทก์ไม่ได้ระบุรายละเอียดของพยานหลักฐาน
3. ในวันตรวจพยานโจทก์เปิดเผยเพียงพยานเอกสารและพยานวัตถุและให้จำเลยยื่นเพิ่มเติมพยานก่อนการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้น จำเลยอาจไม่สามารถทราบและเพิ่มเติมพยานได้ทันตามกรอบเวลาที่กำหนด
4. การกำหนดเวลาให้ยื่นบัญชีระบุพยานพร้อมกันทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยทั้งที่จำเลยยังไม่มีโอกาสได้ตรวจสอบหรือรวบรวมพยานหลักฐาน แต่ในขณะที่ฝ่ายโจทก์ได้ผ่านการสอบสวนและพิจารณาสั่งฟ้องมาแล้ว อันอาจก่อให้เกิดความไม่สมดุลในกระบวนการพิจารณาและอาจขัดต่อหลักความเสมอภาค

ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาว่ากระบวนการตรวจพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานได้กำหนดไว้อย่างเหมาะสมแล้วหรือไม่ และหากมีการแก้ไขโดยการเปิดโอกาสให้จำเลยมีสิทธิทราบพยานหลักฐานของโจทก์ล่วงหน้าก่อนการยื่นบัญชีระบุพยานของตนจะทำให้จำเลยมีความพร้อมในการต่อสู้คดีมากขึ้นหรือไม่ อย่างไร เพื่อนำไปสู่การพิจารณาว่ากระบวนการตรวจพยานหลักฐานของประเทศไทยควรมีรูปแบบใด ถึงจะเกิดประสิทธิภาพและความเป็นธรรมแก่คู่ความ โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาความหมาย แนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการยื่นบัญชีระบупยานของจำเลยในชั้นตรวจพยานในคดีอาญา

1.2.2 เพื่อศึกษาหลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบупยานและวิธีการยื่นบัญชีระบупยาน ในคดีที่มีวันตรวจพยานหลักฐาน

1.2.3 เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาและความเหมาะสมของการยื่นบัญชีระบупยาน ในคดีที่มีวันตรวจพยานหลักฐาน

1.3 สมมุติฐานของการศึกษา

กระบวนการตรวจพยานหลักฐานก่อนสืบพยานมีขั้นตอนที่กำหนดให้คู่ความต้องยื่นบัญชีระบупยานภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ แต่จำเลยอาจยังไม่ทราบว่าโจทก์มีพยานหลักฐานใดบ้างที่จะนำมาพิสูจน์เพื่อเอาผิดกับตน อันส่งผลให้การยื่นบัญชีระบупยานของจำเลยอาจไม่สมบูรณ์ครบถ้วนตามกรอบเวลาที่กำหนดไว้ หากมีการแก้ไขโดยการเปิดโอกาสให้จำเลยมีสิทธิทราบพยานหลักฐานของโจทก์ล่วงหน้าก่อนการยื่นบัญชีระบупยานของตน จะเป็นแนวทางที่ช่วยคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและส่งผลให้การปฏิบัติมีความสอดคล้องกับบทบัญญัติมาตรา 229/1 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

1.4 วิธีดำเนินการศึกษา

การค้นคว้าอิสระฉบับนี้ ใช้วิธีดำเนินการศึกษา โดยเป็นการศึกษาเชิงกฎหมาย (Legal Research) ในรูปแบบการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) ตำรากฎหมายทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งการสืบค้นข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจากคำพิพากษาศาลฎีกา แนวคิด ทฤษฎีทางกฎหมาย ประกาศ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ บทความวิจัย บทความวิชาการ ข้อมูลจากสื่อทางอิเล็กทรอนิกส์ เอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.5 ขอบเขตการศึกษา

การค้นคว้าอิสระฉบับนี้ มุ่งเน้นศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการยื่นบัญชีระบупยานของจำเลย และการหาหลักเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติของกฎหมายไทย เนื้อหาจะประกอบด้วย การศึกษาหลักและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการยื่นบัญชีระบупยานก่อนสืบพยาน ศึกษาข้อมูลการตรวจพยานหลักฐาน หลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบупยานของจำเลย ประเด็นความเป็นมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ประเด็นกฎหมาย คำพิพากษา เปรียบเทียบกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 229/1 ว่าเหตุใดจึงไม่กำหนดให้จำเลยยื่นบัญชีระบупยานพร้อมกับโจทก์ และการยื่นบัญชีระบупยานในคดีแพ่งมีความแตกต่างอย่างไร

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ได้ทราบความหมาย แนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการยื่นบัญชีระบупยานของจำเลยในชั้นตรวจพยานในคดีอาญา

1.6.2 ได้ทราบหลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบупยานและวิธีการยื่นบัญชีระบупยาน ในคดีที่มีวันตรวจพยานหลักฐาน

1.6.3 ได้ทราบถึงแนวทางที่เหมาะสมของบทบัญญัติว่าด้วยการยื่นบัญชีระบупยานของไทย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173/1 และมาตรา 173/2

1.6.4 เพื่อทราบถึงแนวทางที่เหมาะสมสำหรับกำหนดเวลายื่นบัญชีระบупยานในชั้นตรวจพยานหลักฐาน

บทที่ 2

แนวคิดการดำเนินคดีอาญาและหลักการที่เกี่ยวข้องกับการยื่นบัญชีระบุพยาน ของจำเลยในคดีอาญา

การดำเนินคดีอาญาจะมีแนวทางในการพิสูจน์ความผิดของบุคคลซึ่งถูกกล่าวหาอย่างไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับแนวคิดพื้นฐานของระบบกระบวนการยุติธรรมที่ใช้เป็นหลัก โดยบทนี้จะขอกกล่าวถึง ระบบการดำเนินคดีอาญาที่มีอยู่ในระบบกฎหมาย หลักและมาตรฐานสากลที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้คดี อย่างเป็นธรรมของจำเลย อันเป็นพื้นฐานของแนวคิดในการค้นหาความจริงในคดีอาญาที่ส่งผลถึงสิทธิ ของจำเลยในคดีอาญาในการได้รับความคุ้มครองและปกป้องสิทธิมากน้อยเพียงใด ในอันที่ได้รับทราบ ข้อเท็จจริงของกระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยานในคดีอาญา

2.1 ระบบการดำเนินคดีอาญา

การพิจารณาเจตนารมณ์ของการยื่นบัญชีระบุพยานและการตรวจสอบพยานหลักฐานก่อน สืบพยานในคดีอาญา ประการสำคัญอย่างหนึ่งที่ต้องพิจารณาก่อนว่า การดำเนินคดีอาญาในแต่ละ ประเทศมีรูปแบบใด เพราะระบบการดำเนินคดีอาญาย่อมมีอิทธิพลต่อทัศนคติและบทบาทของบุคคล ซึ่งอยู่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของศาลในฐานะผู้ควบคุม กระบวนการพิจารณาคดี ย่อมแปรเปลี่ยนไปตามลักษณะของระบบกฎหมายที่ประเทศนั้นยึดถือ โดยในบางระบบ ศาลอาจมีบทบาทอย่างจำกัด ขณะที่ในบางระบบ ศาลอาจมีบทบาทอย่างกว้าง ในการควบคุมการยื่นบัญชีระบุพยานและการตรวจสอบพยานหลักฐานก่อนการสืบพยาน โดยสามารถ สรุปรูปแบบการพิจารณาคดีอาญาออกเป็นสามระบบจะได้กล่าวเป็นลำดับดังนี้

2.1.1 ระบบกล่าวหา

เป็นระบบการพิจารณาคดีของประเทศที่ใช้กฎหมาย Common Law ซึ่งกำเนิดขึ้นใน ประเทศอังกฤษก่อน แล้วต่อมาถูกนำไปใช้ในประเทศอาณานิคมของอังกฤษ ปัจจุบันนอกจากที่ใช้ใน อังกฤษแล้ว กฎหมายระบบนี้ยังใช้อยู่ในประเทศต่าง ๆ เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย เป็นต้น⁶ มีลักษณะเป็นการต่อสู้ของบุคคลสองฝ่ายภายใต้กฎระเบียบที่แน่นอนตายตัว ซึ่งต้องกระทำ ต่อหน้าผู้พิพากษาที่ปราศจากอคติต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยผู้พิพากษาจะวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด

⁶ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน (พิมพ์ครั้งที่ 12, วิญญูชน 2564) 23.

ศาลจะไม่ริเริ่มค้นหาข้อเท็จจริงด้วยตัวเอง แต่ปล่อยให้เป็นที่ของคู่ความที่จะเป็นผู้นำพยานหลักฐานเข้าสืบ⁷ โดยถือกันว่าเป็นระบบที่พัฒนาขึ้นมาจากการลงโทษแบบแก้แค้นทดแทนระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำความผิด ซึ่งผู้เสียหายมีหน้าที่ต้องดำเนินการรวบรวมพยานหลักฐานมาเพื่อพิสูจน์ต่อศาลว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งในระบบกล่าวหาแบ่งผู้ที่เกี่ยวข้องกับคดีออกเป็น 3 ฝ่ายคือ ฝ่ายโจทก์ จำเลย และศาล โดยจะให้ความสำคัญเป็นอย่างมากต่อหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าโจทก์จะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริง และจำเลยมีสิทธิ นำสืบพยานหลักฐานเพื่อหักล้างข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานโจทก์เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน⁸ จึงถือว่าจำเลยเป็น “ประธานในคดี” เพราะว่าการดำเนินคดีในระบบกล่าวหากฎหมายไม่ถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นวัตถุแห่งการชักพอกหรือเป็น “กรรมในคดี” แต่ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินคดีอาญา กฎหมายจึงให้สิทธิต่าง ๆ แก่ผู้ถูกกล่าวหา โดยเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่⁹

ในระบบกล่าวหาการดำเนินคดีอาญานั้น มีการแยกการดำเนินคดีออกเป็น 2 ชั้น คือ “การดำเนินคดีอาญาชั้นเจ้าพนักงาน” กับ “การดำเนินคดีอาญาชั้นศาล” โดยเจ้าพนักงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งพนักงานอัยการมีความเป็นอิสระจากศาล¹⁰ ศาลจึงมีบทบาทในการเสาะแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีน้อย โดยให้เป็นเรื่องของคู่ความแต่ละฝ่ายจะต้องเสนอข้อเท็จจริงและตรวจสอบข้อเท็จจริงกันเอง ศาลจะพิจารณาเฉพาะพยานหลักฐานที่คู่ความเสนอต่อศาลเท่านั้น โดนสันนิษฐานว่าคู่ความจะเสนอพยานหลักฐานที่ตนคิดว่าดีที่สุดเพราะถือว่าโจทก์และจำเลยมีสถานะเท่าเทียมกัน¹¹

2.1.2 ระบบไต่สวน

ระบบนี้มีที่มาจากอิทธิพลของวิธีการชำระความของผู้มีอำนาจในศาสนาโรมันคาทอลิกในวงการศาสนาคริสต์ เมื่อผู้มีอำนาจปกครองดูแลได้ทราบว่าการกระทำความผิด หรือการกระทำที่ไม่ชอบเกิดขึ้นในสังคมของตน ผู้ปกครองจะต้องไต่สวนค้นหาความจริงให้ได้ และมีอิทธิพลอยู่ในภาคพื้นยุโรปซึ่งเดิมเคยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสันตปาปาแห่งกรุงโรม¹² กล่าวคือ เดิมที ผู้มีอำนาจในสังคม เช่น ผู้ปกครองหรือศาล เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลและสืบหาข้อเท็จจริงและนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่าผู้ที่กระทำการฝ่าฝืนกฎหมายอาญาเป็นผู้กระทำ

⁷ อุตม รัฐอมฤต, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 8, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2563) 27.

⁸ อังคณา ใจทัศน์กุล, ‘การรวบรวมกระบวนการพิจารณา : ศึกษาการถามค่าให้การ การตรวจพยานหลักฐาน การสืบพยาน’ การค้นคว้าอิสระ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2565) 9.

⁹ คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 11, วิญญูชน 2566) 91.

¹⁰ เพิ่งอ้าง.

¹¹ โสภณ รัตนกร (เชิงอรรถ 6) 24.

¹² เข็มชัย ชูติวงศ์ (เชิงอรรถ 1) 2.

ผิดต่อรัฐ รัฐจึงมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการดำเนินคดีอาญากับผู้กระทำความผิดและจัดหาพยานหลักฐานมายืนยันเพื่อลงโทษด้วยตนเอง¹³

อาจกล่าวได้ว่าระบบไต่สวนเป็นกระบวนการพิจารณาคดีอาญาที่ไม่มีการแยก “หน้าที่สอบสวนฟ้องร้อง” และ “หน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี” ออกจากกัน การดำเนินคดีอาญาอยู่ในองค์กรหลักคือศาล¹⁴ และการที่ผู้ไต่สวน แสวงหาพยานหลักฐาน และผู้ตัดสินคดีเป็นบุคคลเดียวกัน ผู้ถูกไต่สวนจึงกลายเป็น “กรรมในคดี” มากกว่าเป็น “ประธานในคดี” กล่าวคือ ผู้ถูกไต่สวนในกระบวนการดังกล่าวแทบไม่มีบทบาทหรือสิทธิใด ๆ หากแต่ตกอยู่ในฐานะเป็นผู้ถูกกระทำ

ศาลในระบบนี้จะมีบทบาทในการค้นหาความจริง โดยไม่ได้จำกัดการพิสูจน์อยู่ที่การนำเสนอพยานหลักฐานของคู่ความเท่านั้น แต่เปิดโอกาสให้ศาลแสวงหาข้อเท็จจริงได้อย่างเต็มที่ในคดีอาญา โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นสอบสวน และการดำเนินคดีอาญาในศาลไม่ว่าจะเป็นการรวบรวมพยานหลักฐาน สืบพยาน ซักถามพยาน ศาลจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการค้นหาความจริงได้อย่างกว้าง¹⁵ ระบบนี้จึงมุ่งค้นหาความจริงเป็นสำคัญ โดยจะไม่ค่อยเข้มงวดกวดขันในการพิจารณาคดีและสืบพยานเหมือนกับระบบกล่าวหา อีกทั้ง ระบบนี้ไม่ได้เน้นเรื่องความเท่าเทียมกันของคู่ความเหมือนกับระบบกล่าวหา¹⁶

2.1.3 ระบบผสม

เป็นการผสมผสานระหว่างรูปแบบของกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนเข้าด้วยกัน โดยประเทศที่มีการใช้กระบวนการพิจารณาในลักษณะดังกล่าว เช่น ประเทศไทย เป็นต้น เพราะในปัจจุบันระบบกล่าวหาหรือระบบไต่สวนเป็นเพียงคำที่กล่าวในทางทฤษฎีเท่านั้น เนื่องจากไม่มีประเทศใดใช้ระบบกล่าวหาหรือระบบไต่สวนอย่างเคร่งครัด แต่ได้มีการนำเอาทั้งสองระบบมาผสมผสานเข้าด้วยกัน เพื่อให้การพิจารณาคดีเป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็ว และเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย¹⁷ โดยอาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบันในหลาย ๆ ประเทศทั่วโลกไม่มีการใช้ระบบการดำเนินคดีอาญาที่ใช้แนวทางของระบบกล่าวหาหรือระบบไต่สวนเพียงอย่างเดียว หากแต่ใช้การพิจารณาคดีที่เหมาะสมสอดคล้องกับข้อเท็จจริงและลักษณะของคดี เช่น ประเทศฝรั่งเศสที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law ยังคงมีระบบการพิจารณาที่คล้ายระบบผสม กล่าวคือ

¹³ มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 9.

¹⁴ คณิต ณ นคร (เชิงอรรถ 9) 89.

¹⁵ อุดม รัฐอมฤต (เชิงอรรถ 7) 28.

¹⁶ โสภณ รัตนกร (เชิงอรรถ 6) 26.

¹⁷ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 11.

ในช่วงศาลไต่สวนจะใช้ระบบการพิจารณาคดีแบบระบบไต่สวน แต่กรณีเป็นช่วงที่ใช้ศาลตัดสินจะใช้ระบบการพิจารณาคดีแบบระบบกล่าวหา¹⁸

การพิจารณาคดีของประเทศไทยในอดีตนั้นมีลักษณะคล้ายกับระบบไต่สวนอยู่บางประการ เพราะตุลาการเป็นผู้ทำการสืบพยานเอง อันเป็นการเผชิญพยาน และมีอำนาจคุมขังโยคีความซึ่งก็คงมีการคาดคั้นเอาความจริงจากโจทก์จำเลยด้วย เท่ากับว่าตุลาการทำหน้าที่เป็นผู้ไต่สวนคดีเอง โดยอำนาจตุลาการยังไม่ได้แยกออกจากอำนาจบริหาร เจ้าเมืองในหัวเมืองต่าง ๆ จึงทำหน้าที่ทั้งเป็นผู้บริหารและตุลาการด้วย เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นและจับโจรผู้ร้ายได้จะมีการคาดคั้นเอาความจริงจากผู้ร้ายโดยวิธีการพิจารณาตามจารีตนครบาล เช่น เชื้อเงินโจรให้ตอบคำถาม ตบปากคู่ความที่ไม่ตอบคำถาม จึงมีลักษณะที่คล้ายกับระบบไต่สวน ในขณะเดียวกันการพิจารณาของตุลาการนั้นอาจใช้วิธีพิสูจน์ด้วยกัน ซึ่งมีอยู่ 7 วิธี คือ ล้วงตะกั่ว สาบาน ลุยไฟ ดำน้ำ วายน้ำขึ้น วายน้ำข้ามฝากและตามเทียน อันเป็นการค้นหาความจริงในคดีอาญาทำนองเดียวกันกับวิธีการทรมานของระบบกล่าวหาในสมัยโบราณ การพิจารณาคดีของประเทศไทยในสมัยก่อนจึงเป็นรูปแบบผสมผสานระหว่างระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนตั้งแต่แรกเริ่ม¹⁹ และการเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของประเทศไทย ในยุคล่าอาณานิคม ส่งผลให้ต้องมีการปฏิรูปกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมในรัชกาลที่ 5 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเป็นการปฏิรูปกฎหมายเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล²⁰ แต่ด้วยรัชกาลที่ 5 ได้ส่งพระราชโอรสไปศึกษาที่อังกฤษหลายพระองค์ อันทำให้ได้รับอิทธิพลของกฎหมาย Common Law ของอังกฤษมาเป็นหลัก เช่น พระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 เป็นกฎหมายลักษณะพยานที่ได้รับอิทธิพลมาจากอังกฤษ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยจึงมีรูปแบบเป็นระบบกล่าวหาเหมือนกับอังกฤษเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ในทางตำรากฎหมายว่าด้วยลักษณะพยานของนักกฎหมายซึ่งสำเร็จการศึกษากฎหมายจากประเทศอังกฤษหรือรับราชการเป็นผู้พิพากษาจะมีความเห็นส่วนใหญ่ในการทำนองว่าระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยเป็นระบบกล่าวหา แต่ในขณะเดียวกันนักกฎหมายบางท่านก็เห็นว่าเป็นระบบไต่สวนเพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยก็ให้อำนาจศาลเกี่ยวกับการสืบพยานไว้²¹ เช่น มาตรา 229 บัญญัติให้ศาลเป็นผู้สืบพยาน มาตรา 228 ให้ศาลมีอำนาจที่จะเรียกสืบพยานเพิ่มเติมเองก็ได้ การที่กฎหมายให้อำนาจศาลในการสืบพยานและถามพยาน จึงมีลักษณะที่คล้ายกับจะให้ศาลมีบทบาทในการค้นหาความจริง

¹⁸ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 11.

¹⁹ ไสภณ รัตนกร (เชิงอรรถ 6) 27.

²⁰ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 12.

²¹ ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 'การนำระบบไต่สวนมาใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาศึกษาเปรียบเทียบนานาประเทศ' (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสำนักงานอัยการสูงสุด 2556) 19.

เหมือนกับระบบไต่สวน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติปรากฏว่าศาลมักจะวางตัวเป็นกลาง ปล่อยให้คู่ความทั้งสองฝ่ายต่อสู้คดีกันเองศาลเพียงแต่คอยควบคุมให้การพิจารณาคดีเป็นไปโดยเรียบร้อย จึงถือกันว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความและกฎหมายลักษณะพยานของประเทศไทยเป็นระบบกล่าวหา เช่นเดียวกับของอังกฤษ²² ดังที่จะเห็นได้ในมาตรา 174 ที่ให้สิทธิแก่พนักงานอัยการ จำเลย และ ทนายความมีสิทธิสืบพยานเท่าเทียมกัน

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ระบบการพิจารณาคดีและสืบพยานของประเทศไทย ได้นำหลักจาก ระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนมาใช้ผสมผสานกัน แต่การดำเนินคดีในศาลโดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทของศาลและการสืบพยานยังยึดหลักของระบบกล่าวหาอยู่เป็นส่วนใหญ่จึงน่าจะกล่าวได้ว่า ระบบของประเทศไทยเป็นระบบผสมผสานระหว่างระบบกล่าวหาและระบบไต่สวน²³

2.2 หลักฟังความสองฝ่าย

หลักฟังความสองฝ่าย (The Principle of Bilateral Hearing) ในภาษาฝรั่งเศสเรียกว่า “หลักโต้แย้งคัดค้านต่อสู้คดี” (Le Principe de la Contradiction) เป็นหลักทั่วไปที่ปรากฏอยู่ใน กฎหมายวิธีพิจารณาความในคดีทุกประเภท โดยหลักฟังความสองฝ่าย หรือหลักโต้แย้งคัดค้าน ต่อสู้คดี มีแนวคิดที่ว่า ศาลจำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานจากคู่ความทั้งสองฝ่าย ก่อนที่จะมีคำพิพากษาในคดี เพราะว่าคำพิพากษาที่มีความน่าเชื่อถือและได้รับการยอมรับว่าเป็นธรรมย่อมต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการที่คู่ความทั้งสองฝ่ายได้รับโอกาสอย่างเพียงพอ ในการนำเสนอข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานต่อศาล อันจะทำให้ศาลสามารถวินิจฉัยข้อพิพาทได้ อย่างถูกต้องครบถ้วน และเป็นธรรม²⁴ หลักฟังความสองฝ่าย หรือหลักโต้แย้งคัดค้านต่อสู้คดี จึงก่อให้เกิดสิทธิต่าง ๆ ขึ้นกับคู่ความแต่ละฝ่าย ได้แก่ สิทธิในการต่อสู้คดี สิทธิในการเสนอข้อเท็จจริง ทุกอย่าง สิทธิในการพิสูจน์ สิทธิในการโต้แย้งคัดค้าน สิทธิในการที่จะรับทราบกระบวนการพิจารณาต่าง ๆ ในเวลาที่เหมาะสม ถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐต้องเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพื่อให้ประชาชน ไม่ได้ถูกปฏิบัติเสมือนเป็นเพียงวัตถุอย่างหนึ่งของคำพิพากษาศาล แต่ยังได้รับการยอมรับในฐานะ ผู้ทรงสิทธิซึ่งมีบทบาทและมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณา ด้วยเหตุนี้ คู่ความจึงพึงได้รับโอกาส ในการดำเนินการต่าง ๆ ในกระบวนการพิจารณาคดี ตลอดจนร่วมมือกับศาลอย่างเต็มที่ในการยุติ

²² โสภณ รัตนกร (เชิงอรรถ 6) 28.

²³ โสภณ รัตนกร (เชิงอรรถ 6) 31.

²⁴ ชนกฤต วรธนัชชากุล, ‘หลักสำคัญในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา’ (เอกสารประกอบการสอนวิชากฎหมายวิธีพิจารณาความ อาญาชั้นสูง มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง)

ปัญหาข้อพิพาทที่เป็นธรรมต่อคู่ความทั้งสองฝ่าย²⁵ หลักการดังกล่าวจึงเป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมโดยได้รับรองไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศต่าง ๆ ในยุโรป และในมาตรา 6 ววรรคแรกแห่งอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กล่าวคือ คู่ความทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญาย่อมมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยภายในระยะเวลาที่เหมาะสม²⁶ นอกจากนี้หลักฟังความสองฝ่าย หรือหลักโต้แย้งคัดค้านต่อผู้คดี ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งสหภาพยุโรปวางหลักไว้ว่า หลักการดังกล่าวจะช่วยให้คู่ความมีโอกาสได้รับทราบพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่มีการนำเสนอต่อศาลเพื่อให้ศาลสามารถใช้ประกอบการวินิจฉัยคดีได้อย่างถูกต้องตามข้อเท็จจริงและเปิดโอกาสให้คู่ความสามารถใช้สิทธิในการโต้แย้งและตรวจสอบพยานหลักฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ²⁷

อย่างไรก็ตาม “สิทธิที่จะโต้แย้งคัดค้าน” อันเป็นสิทธิที่สืบเนื่องมาจาก หลักฟังความสองฝ่าย หรือหลักโต้แย้งคัดค้านต่อผู้คดี กล่าวคือ เป็นสิทธิของคู่ความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคู่ความฝ่ายจำเลย ในการใช้สิทธิตรวจสอบและคัดค้านพยานหลักฐานของฝ่ายตรงข้าม²⁸ เป็นสิทธิหนึ่งซึ่งผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้ใช้ในการต่อสู้คดี ประการสำคัญคือผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องรู้ว่าเขาถูกกล่าวหาว่าอย่างไร หรือถูกฟ้องว่าอย่างไร เพื่อความยุติธรรมต่อเขาในการที่จะได้มีโอกาสแก้ข้อกล่าวหาในชั้นพนักงานสอบสวนหรือให้การแก้ข้อหาในฟ้องในชั้นศาลได้อย่างถูกต้อง เพราะในระบบกล่าวหาผู้ต้องหาหรือจำเลย ถูกยกฐานะ “เป็นประธานในคดี” หลักการดังกล่าวจึงปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา²⁹ จากเนื้อหาของ หลักฟังความสองฝ่ายหรือหลักโต้แย้งคัดค้านต่อผู้คดีนี้เองกรณีจึงต้องสอบปากคำผู้ต้องหา ก่อนฟ้องเสมอ ตามมาตรา 120 วางหลักไว้ “ห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีต่อศาลโดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อน” แม้จะได้มีการรวบรวมพยานหลักฐานจนฟังได้ว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิด แต่หากจะยื่นฟ้องผู้ต้องหาแล้วก็ต้องมีการสอบปากคำผู้ต้องหาก่อนการยื่นฟ้องคดีเสมอ เพื่อที่ผู้ต้องหาจะได้มีโอกาสโต้แย้งข้อกล่าวหาได้ เพราะถือว่าการมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม อันประกอบด้วยสิทธิในการรับฟังข้อกล่าวหา การซักถามพยาน การคัดค้านพยานหลักฐานที่มีข้อขัดแย้งกฎหมาย และการนำเสนอพยานหลักฐานฝ่ายตนเพื่อโต้แย้งข้อกล่าวหา เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับรู้และเข้าใจในสิ่งที่รัฐกำลังดำเนินการ เพื่อที่จะได้มีโอกาสอธิบายหรือต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

²⁵ ชนกฤต วรณัชชากุล (เชิงอรรถ 24).

²⁶ European Convention on Human Rights, Right to a fair trial ARTICLE 6 (1)

²⁷ ชนกฤต วรณัชชากุล (เชิงอรรถ 24).

²⁸ ปกป้อง ศรีสนิท, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 2, วิญญูชน 2568) 101.

²⁹ อิงครัต ดลเจิม, 'หลักการแนวคิดทฤษฎีและการบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรมทางอาญา' (2563) 1 Rangsit Journal of Law and Society 69, 80.

สำหรับประเทศไทยหลักฟังความสองฝ่ายหรือหลักโต้แย้งคัดค้านต่อสู้คดี ปรากฏอยู่ในมาตรา 158 (5) มาตรา 165 มาตรา 168 มาตรา 172 วรรคหนึ่งและวรรคสอง มาตรา 173/1 มาตรา 173/2 และมาตรา 174 วรรคสองและวรรคสาม ที่แสดงให้เห็นถึงหลักฟังความสองฝ่ายหรือหลักโต้แย้งคัดค้านต่อสู้คดี ในการดำเนินคดีอาญา

2.3 หลักการค้นหาความจริงในคดีอาญา

บทบาทของศาลถือเป็นหัวใจสำคัญในการค้นหาความจริงในคดีอาญา เพราะศาลต้องเป็นผู้ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี บทบาทของศาลในระบบต่อสู้ระหว่างคู่ความ และระบบตรวจสอบข้อเท็จจริง จึงมีลักษณะของการดำเนินคดีที่แตกต่างกันไปตามแนวทางของระบบกฎหมายที่แต่ละประเทศยึดถือ ดังต่อไปนี้

2.3.1 ระบบต่อสู้ระหว่างคู่ความ (Adversarial System)

ระบบต่อสู้ระหว่างคู่ความ หรือการค้นหาความจริงตามแบบ เป็นระบบการค้นหาความจริงในคดีอาญาในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law โดยยึดถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน (Popular Prosecution) อันเป็นหลักการดั้งเดิมของประเทศอังกฤษ ที่ถือว่าประชาชนทุกคนต่างมีความรับผิดชอบในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ประชาชนทุกคนจึงเป็นผู้เสียหายและมีอำนาจฟ้องคดีอาญาได้โดยไม่คำนึงว่าบุคคลนั้นจะเป็นผู้เสียหายที่แท้จริงหรือไม่ เมื่อประชาชนคนหนึ่งฟ้องคดีอาญากับประชาชนอีกคนหนึ่ง ผู้ฟ้องกับผู้ถูกฟ้องจึงมีความเท่าเทียมกัน การดำเนินคดีอาญาโดยประชาชน จึงเป็นเรื่องของการต่อสู้ระหว่างคู่ความที่ไม่ต่างจากการดำเนินคดีแพ่ง³⁰ หลักการดำเนินคดีดังกล่าว คู่กรณีมีฐานะที่เท่าเทียมกัน โดยศาลจะวางตัวเป็นกลาง ทำหน้าที่พิจารณาพยานหลักฐานที่คู่ความแต่ละฝ่ายนำเสนอต่อศาลว่าเป็นพยานหลักฐานที่ชอบด้วยหลักเกณฑ์ตามที่กฎหมายกำหนดไว้หรือไม่และคอยควบคุมไม่ให้มีการเอารัดเอาเปรียบกันในทางคดี คู่ความจึงมีหน้าที่ต้องนำเสนอข้อเท็จจริงให้ปรากฏต่อศาลและศาลจะพิจารณาข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอให้ปรากฏต่อศาลเท่านั้น³¹

³⁰ คณิศ ณ นคร (เชิงอรรถ 9) 94.

³¹ พรพิมล วิชัยพันธุ์, 'ปัญหาการฟ้องคดีอาญาทุจริตและประพฤติมิชอบโดยผู้เสียหาย' (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562) 20.

2.3.2 ระบบตรวจสอบข้อเท็จจริง (Examination System)

ระบบตรวจสอบข้อเท็จจริง (Examination System) หรือการค้นหาคำความจริงในเนื้อหา (Principle of Substantive truth)³² เป็นระบบการค้นหาคำความจริงในคดีอาญาที่ใช้ในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law เช่น ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมนี โดยการดำเนินคดีอาญาเป็น “การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ” ซึ่งรัฐเป็นผู้ดำเนินการค้นหาคำความจริงในคดีอาญา โดยทุกฝ่ายทั้งศาลและคู่ความต่างมีหน้าที่ในการตรวจสอบการค้นหาคำความจริงในคดี ในการดำเนินคดีอาญาในชั้นเจ้าพนักงาน เจ้าพนักงานมีหน้าที่ต้องตรวจสอบค้นหาคำความจริงแท้ของเรื่องโดยไม่ผูกมัดกับคำขอหรือคำร้องผู้ใด และการดำเนินคดีอาญาในชั้นศาล ศาลและคู่ความทุกฝ่ายต่างก็มีหน้าที่ต้องกระตือรือร้นในการค้นหาคำความจริง (Active) ศาลจะวางเฉย (Passive) ไม่ได้³³ โดยศาลอาจพิจารณาพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอต่อศาล และมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาพิจารณาและซักถามพยานเอง เพื่อให้ได้ความจริง อีกทั้ง ศาลยังมีอิสระในการรับฟังพยานหลักฐาน โดยไม่จำเป็นต้องยึดถือหรือจำกัดอยู่เฉพาะแต่เพียงพยานหลักฐานที่คู่ความทั้งสองฝ่ายเป็นผู้นำเสนอ ศาลจึงเป็นผู้มีอำนาจใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง³⁴

อาจกล่าวได้ว่า ระบบตรวจสอบข้อเท็จจริงเป็นแนวทางในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มุ่งเน้นให้การพิจารณาคดีนำไปสู่การค้นพบข้อเท็จจริงที่แท้จริงของคดี โดยศาลและองค์กรของรัฐต้องร่วมกันค้นหาคำความจริง โดยต้องมีความกระตือรือร้นในการรวบรวมข้อเท็จจริงและพยานหลักฐาน อันนำไปสู่การทราบข้อเท็จจริงที่แท้จริงของคดี ศาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงไม่ได้เป็นคู่ต่อสู้ของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่อำนวยความยุติธรรมให้กับประชาชน³⁵

2.4 หลักความเสมอภาคของคู่ความในกระบวนการยุติธรรม

หลักความเสมอภาคทั่วไปเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของทุกคนที่สามารถยกขึ้นมาเป็นข้ออ้างกับการใช้อำนาจในการกระทำหรือไม่กระทำการของรัฐที่จะกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตนได้ เนื่องจากหลักความเสมอภาค เป็นส่วนประกอบที่สำคัญเป็นอย่างมากของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากเป็นหลักที่บุคคลทุกคนยอมรับในความเท่าเทียมและห้ามไม่ให้รัฐที่อยู่ในสถานะเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม ด้วยเหตุปัจจัยในเรื่อง ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ

³² คณิต ณ นคร (เชิงอรรถ 9) 98.

³³ คณิต ณ นคร (เชิงอรรถ 9) 97-98.

³⁴ พรพิมล วิชัยพันธุ์ (เชิงอรรถ 31) 20-21.

³⁵ เพ่งอ้าง.

ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม การฝึกอบรม ความเชื่อทางศาสนา รวมถึงความคิดเห็นทางการเมืองที่ไม่ขัดแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ไม่สามารถกระทำได้³⁶ โดยหลักความเสมอภาคถือหลักที่ควบคุมไม่ให้รัฐใช้อำนาจอย่างอำเภอใจ³⁷ โดยหลักความเสมอภาคทั่วไปภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มีการรับรองไว้ในมาตรา 4 บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง”

โดยหากกล่าวถึงมุมมองของกฎหมายตามหลักความเสมอภาคคือ “หลักความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย” (Equality Before Law) หมายความว่า องค์การที่เป็นผู้ใช้อำนาจของรัฐทั้งหลายต้องปฏิบัติต่อบุคคลที่เหมือนกันในสิ่งที่เป็สาระสำคัญอย่างเดียวกัน และปฏิบัติต่อบุคคลอย่างแตกต่างกันกรณีที่มีสาระสำคัญแตกต่างกันออกไป³⁸ สำหรับสหรัฐอเมริกา ได้มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของศาลสูงไว้ว่า “Equal Justice Under Law” แปลว่าบุคคลทุกคนเสมอภาคกันภายใต้กฎหมาย³⁹ สำหรับประเทศไทยรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้ให้การรับรองหลักความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมายไว้ในมาตรา 27 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน”⁴⁰ โดยรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎหรือข้อบังคับ หรือการกระทำใด ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ บทบัญญัติหรือการกระทำนั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้⁴¹ จึงอาจกล่าวได้ว่าหน่วยงานของรัฐทุกภาคส่วนจะกระทำการใด ๆ ที่จะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญไม่ได้ กล่าวคือ ศาลซึ่งเป็นองค์กรที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในระบอบประชาธิปไตยและในกระบวนการยุติธรรม เนื่องจากศาลมีหน้าที่ต้องวินิจฉัย ข้อพิพาท ตัดสินคดี และรักษาความยุติธรรมตามกฎหมาย ศาลจึงเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องนำหลักความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมายมาใช้ให้เป็นรูปธรรมที่สุด รวมถึงศาลมีหน้าที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมายและหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม⁴² และในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้⁴³ ดังนั้น การนำหลักความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมายมาใช้ในการให้สิทธิแก่คู่ความที่จะรับทราบและตรวจสอบความถูกต้องของพยานหลักฐานของอีกฝ่ายหนึ่งได้ว่า

³⁶ อภิวัฒน์ สุดสาว, ‘หลักความเสมอภาคใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย’ (2554) 1 จุลินิติ 145, 145-146.

³⁷ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 15.

³⁸ มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 20.

³⁹ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 16.

⁴⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 27 วรรคแรก

⁴¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 5

⁴² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 3 วรรคสอง

⁴³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 29 วรรคสอง

มีพยานหลักฐานอะไรบ้างที่จะนำมาใช้สนับสนุนฝ่ายตนในการนำสืบในศาลย่อมถือได้ว่าเป็นหนึ่งในมาตรการสำคัญในการประกันหลักความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย และการให้ความเสมอภาคแก่คู่ความทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย อันจะส่งเสริมให้การเตรียมการต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของตนมีความสมดุลและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น⁴⁴

หลักความเสมอภาคต่อหน้าศาล

หลักความเสมอภาคต่อหน้าศาลเป็นหลักการที่สำคัญของสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมโดยได้รับการรับรองไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966 หรือ ICCPR) ข้อ 14.1 ซึ่งบัญญัติว่าบุคคลทุกคนจะเสมอภาคต่อหน้าศาล⁴⁵ โดยสิทธินี้ใช้ได้กับทุกศาลไม่เฉพาะศาลอาญา แต่รวมศาลแพ่งด้วย เพราะในประโยคข้อ 14.1 ได้กล่าวเป็นการทั่วไปไม่เจาะจงเฉพาะคดีอาญาเท่านั้น นอกจากนี้หากรัฐใดได้มอบหมายองค์กรใดทำหน้าที่ตุลาการ รัฐต้องเคารพสิทธินี้ด้วยเช่นกัน โดยสิทธิที่จะได้รับความเสมอภาคต่อหน้าศาลมีความหมาย 3 ประการ ดังนี้⁴⁶

1. การเข้าถึงความยุติธรรมที่เท่าเทียมกัน (Equal Access)

กฎหมายจะต้องเปิดโอกาสให้บุคคลทุกคนที่อยู่ภายใต้เขตอำนาจมีโอกาสที่จะเข้าฟ้องคดีและได้รับสิทธิในกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีสัญชาติของภูมิลำเนาหรือไม่ ผู้ไร้สัญชาติ ผู้อพยพ ผู้ลี้ภัย คนต่างด้าวก็ย่อมได้รับสิทธิ ดังนั้น กฎหมายจะต้องไม่ขัดขวางบุคคลเหล่านี้ที่ประสงค์จะฟ้องคดี⁴⁷

2. อาวุธที่เท่าเทียมกัน (Equality of Arms)

โดยหลักนี้กฎหมายจะต้องให้สิทธิกับคู่ความทั้งสองฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน การที่กฎหมายกำหนดให้สิทธิโจทก์ กฎหมายก็ต้องให้สิทธิจำเลยด้วยในสถานการณ์เดียวกัน อย่างไรก็ตาม

⁴⁴ มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 20.

⁴⁵ International Covenant on Civil and Political Rights 1966.

“... Article 14.1: All persons shall be equal before the courts and tribunals. In the determination of any criminal charge against him, or of his rights and obligations in a suit at law, everyone shall be entitled to a fair and public hearing by a competent, independent and impartial tribunal established by law. The press and the public may be excluded from all or part of a trial for reasons of morals, public order (ordre public) or national security in a democratic society, or when the interest of the private lives of the parties so requires, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice; but any judgement rendered in a criminal case or in a suit at law shall be made public except where the interest of juvenile persons otherwise requires or the proceedings concern matrimonial disputes or the guardianship of children. ...”

⁴⁶ ปกป้อง ศรีสนิท (เชิงอรรถ 28) 35.

⁴⁷ ปกป้อง ศรีสนิท (เชิงอรรถ 28) 35-36.

ข้อยกเว้นที่ต่างกันของสิทธิของคู่ความอาจถูกกำหนดได้โดยกฎหมายด้วยความสมเหตุสมผลซึ่งจะต้องไม่สร้างความเสียเปรียบหรือความไม่เป็นธรรมกับจำเลย ตัวอย่างเช่น การที่กฎหมายกำหนดให้พนักงานอัยการโจทก์มีสิทธิอุทธรณ์เพียงฝ่ายเดียว โดยห้ามจำเลยอุทธรณ์ จึงเป็นการขัดต่อหลักอาวรุที่เท่าเทียมกัน⁴⁸

3. การปฏิบัติต่อความแบบไม่เลือกปฏิบัติ (Nondiscrimination)

กฎหมายจะต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงความยุติธรรมได้โดยไม่เลือกปฏิบัติ ดังนั้น การที่กฎหมายหรือทางปฏิบัติห้ามมิให้คนบางกลุ่มฟ้องคดี เช่น กลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มศาสนา กลุ่มความเห็นทางการเมือง ถือว่าเป็นการละเมิดต่อสิทธิที่จะได้รับความเสมอภาคต่อหน้าศาล⁴⁹

2.5 หลักสากลที่เกี่ยวข้อง

หลักการสากลถือเป็นรากฐานสำคัญที่เกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐานที่ได้รับการยอมรับกันทั่วโลก ประการหนึ่ง คือ การรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญา ต้องมีการให้โอกาสจำเลยอย่างเต็มที่ในการต่อสู้คดี และต้องคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของจำเลยที่มีอยู่ตามกฎหมายด้วย เพราะกฎหมายถือว่าตราบใดที่ยังไม่มีคำพิพากษาของศาลว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิดจริง ต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีคำพิพากษา และจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายเช่นเดียวกับสุจริตชนอื่น⁵⁰

2.5.1 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966 หรือ ICCPR)

เพื่อให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานที่บุคคลทุกคนควรจะได้รับ สิทธิในด้านสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง เพื่อเป็นการส่งเสริมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาค และความยุติธรรม ซึ่งสิทธิเหล่านี้ได้ปรากฏอยู่ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966 หรือ ICCPR) ซึ่งประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีของสนธิสัญญานี้ โดยประเทศไทยได้ภาคยานุวัติ (Accession) เข้าเป็นภาคีกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม

⁴⁸ ปกป้อง ศรีสนิท (เชิงอรรถ 28) 36.

⁴⁹ เฟิงอ้าง.

⁵⁰ เข็มชัย ชูติวงศ์ (เชิงอรรถ 1) 287.

พ.ศ. 2539 และมีผลใช้บังคับกับประเทศไทย เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2540⁵¹ โดยได้ให้สิทธิในการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมบนพื้นฐานความเสมอภาคจากการพิจารณาของศาลและสิทธิในการพิจารณาอย่างเป็นธรรม และเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานทางกระบวนการยุติธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับปัจเจกชนทั่วไป ซึ่งทำให้ประเทศไทยต้องออกกฎหมายมารองรับกติกาดังกล่าวและรัฐที่เข้าร่วมเป็นภาคีไม่อาจจะละเมิดได้

2.5.1.1 สิทธิที่จะได้รับการดำเนินคดีอย่างเป็นธรรม (Right to Fair Trial)

สิทธิมนุษยชน เป็นสิทธิที่ติดตัวมนุษย์ทุกคนตั้งแต่เกิด โดยไม่เลือกว่าจะเป็นสัญชาติ สถานที่เกิด เพศ ต้นกำเนิดทางชาติพันธุ์หรือทางชนชาติ สีผิว ศาสนา ภาษา หรือสถานะใด ๆ ก็ตาม เราทุกคนล้วนเท่าเทียมกันและมีสิทธิมนุษยชนโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ สิทธิเหล่านี้ล้วนเกี่ยวพันกันพึ่งพาซึ่งกันและกัน และไม่อาจถูกแบ่งแยกได้⁵²

โดยสิทธิที่จะได้รับการดำเนินคดีอย่างเป็นธรรม (Right to Fair Trial) ได้รับรองไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966 หรือ ICCPR) โดยจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

1. สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหา

สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาในการดำเนินคดีอาญาได้รับรองไว้ในข้อ 14.3 (a) ซึ่งบัญญัติว่า บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญามีสิทธิที่จะได้รับทราบด้วยภาษาที่เข้าใจถึงลักษณะและสาเหตุแห่งข้อหาคดีอาญา⁵³ สิทธิที่จะได้รับการแจ้งข้อกล่าวหานี้ใช้ทั้งกับบุคคลที่ถูกควบคุมตัวอยู่ระหว่างดำเนินคดีและบุคคลที่ได้รับการปล่อยชั่วคราวระหว่างดำเนินคดีด้วย การแจ้งข้อกล่าวหาอาจจะกระทำด้วยวาจาแล้วตามด้วยการแจ้งเป็นลายลักษณ์อักษร หรือแจ้งด้วยลายลักษณ์อักษรอย่างเดียวก็ได้ แต่การแจ้งข้อกล่าวหาจำเป็นต้องแจ้งทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่เป็นฐานแห่งข้อหา⁵⁴

⁵¹ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สารคดี กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights : ICCPR), จาก <https://www.law.cmu.ac.th/law2011/journal/e1506093485.pdf>, สืบค้นเมื่อ 12 พฤษภาคม 2568.

⁵² United Nations Human Rights Office of the high commissioner, 'What are Human Rights?' (United Nations Human Rights Office of the high commissioner South-East Asia Regional Office) <<https://bangkok.ohchr.org/what-are-human-rights> > สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2568.

⁵³ International Covenant on Civil and Political Rights 1966.

"... Article 14.3: In the determination of any criminal charge against him, everyone shall be entitled to the following minimum guarantees, in full equality:

(a) To be informed promptly and in detail in a language which he understands of the nature and cause of the charge against him; ..."

⁵⁴ ปกป้อง ศรีสนิท (เชิงอรรถ 28) 75-76.

2. สิทธิที่จะมีเวลาเพียงพอในการเตรียมต่อสู้คดี

สิทธิที่จะมีเวลาเพียงพอในการเตรียมต่อสู้คดีได้รับรองในข้อ 14.3 (b) ของ ICCPR โดยถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำเนินคดีที่เป็นธรรม (Fair Trial) และหลักอาวุธที่เท่าเทียมกัน (Equality of Arms) หมายความว่า สิทธิของจำเลยที่จะมีเวลาและได้รับความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการเพื่อต่อสู้คดีและติดต่อกับทนายความที่ตนเลือกไว้⁵⁵ โดยการดำเนินคดีที่เหมาะสมต้องไม่เร่งรัดจนทำให้จำเลยไม่มีเวลาเพียงพอในการเตรียมต่อสู้คดีในอีกมุมหนึ่งต้องไม่ล่าช้าเกินสมควรจนกระทบกระบวนการยุติธรรม ผู้เสียหาย “เวลาที่เพียงพอ” ในที่นี้คือ การพิจารณาเป็นกรณี ๆ ไป ซึ่งต้องคำนึงถึงระยะเวลาในการแปลภาษาให้กับจำเลยเข้าใจและพอที่จะต่อสู้คดีได้ด้วย หากทนายความเห็นว่าเวลาในการเตรียมคดีไม่เพียงพอเป็นหน้าที่ของทนายที่จะต้องร้องขอให้ศาลเลื่อนคดีออกไป โดยหลักแล้วรัฐไม่ต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับการทำงานของทนาย เว้นแต่ว่าขัดต่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม หรือในกรณีที่จำเลยถูกฟ้องข้อหาร้ายแรงและต้องให้เวลาเพิ่มเติมในการเตรียมการต่อสู้คดี ศาลจะใช้ดุลพินิจเลื่อนคดีออกไป⁵⁶

อีกทั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติได้อธิบายคำว่า “สิ่งที่อำนวยความสะดวกที่เพียงพอ” ซึ่งกำหนดไว้ในข้อ 14.3 (b) ของ ICCPR ว่า สิ่งของที่จำเลยจะมีความสะดวกที่เพียงพอในการต่อสู้คดี หมายถึง สิทธิของจำเลยในการเข้าถึงข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่พนักงานอัยการเตรียมไว้สำหรับการที่จะเสนอต่อศาลเพื่อเอาผิดกับผู้ถูกกล่าวหา พยานหลักฐานทั้งหมด ไม่ใช่เฉพาะพยานหลักฐานที่ใช้เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงพยานหลักฐานอื่น ๆ ที่จะช่วยให้จำเลยใช้แก้ต่างข้อกล่าวหาได้ด้วย⁵⁷

3. สิทธิที่จะตรวจสอบพยานหลักฐาน

โดยสิทธิที่จะตรวจสอบพยานหลักฐานได้รับรองไว้ในข้อ 14.3 (e) ซึ่งมีสาระสำคัญคือ จำเลยในคดีอาญามีสิทธิตรวจสอบพยานหลักฐานทั้งปวง ซักถามหรือถามค้านพยานบุคคลเทียบเท่ากับสิทธิที่โจทก์ได้รับ⁵⁸ โดยสิทธิมนุษยชนยุโรปได้มีแนวคำพิพากษาที่วางแนวทางว่า จำเลย

⁵⁵ International Covenant on Civil and Political Rights 1966.

“... Article 14.3: In the determination of any criminal charge against him, everyone shall be entitled to the following minimum guarantees, in full equality:

(b) To have adequate time and facilities for the preparation of his defence and to communicate with counsel of his own choosing; ...”

⁵⁶ ปกป้อง ศรีสนิท (เชิงอรรถ 28) 89-90.

⁵⁷ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 24.

⁵⁸ International Covenant on Civil and Political Rights 1966.

ควรได้รับโอกาสที่เหมาะสมและเพียงพอที่จะตั้งคำถามพยานและต่อสู้กับพยานที่ปรักปรำตน ไม่ว่าช่วงเวลาที่ยานเบิกความหรือภายหลังจากนั้น การให้โอกาสจำเลยเผชิญหน้ากับพยานที่ปรักปรำตนต่อหน้าศาลที่เป็นกลางถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม (Fair Trial)⁵⁹

2.5.2 อนุสัญญายุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน 1950 หรือ European Convention on Human Rights

European Convention on Human Rights หรืออนุสัญญายุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน 1950 มาตรา 6 ข้อ 3. (b)⁶⁰ กล่าวว่า “ให้จำเลยในคดีอาญาต้องมีระยะเวลาและสิ่งอำนวยความสะดวกในการเตรียมต่อสู้คดีอาญา”

โดยหลักเกณฑ์การพิจารณาว่าระยะเวลาเท่าใดเพียงพอในการเตรียมต่อสู้คดี ซึ่งศาลสิทธิมนุษยชนยุโรปได้วางหลักให้วินิจฉัยจาก 3 เรื่องคือ 1) ลักษณะของคดี (The Nature of The Proceedings) 2) ความซับซ้อนของคดี (The Complexity of The Case) 3) ขั้นตอนของการดำเนินคดี (The Stage of The Proceedings) ตัวอย่างเช่น หากจำเลยและทนายความใช้เวลาเตรียมคดี 5 วัน โดยต้องอ่านเอกสารสารคดี 1,500 หน้า ระยะเวลาดังกล่าวไม่เพียงพอสำหรับการเตรียมต่อสู้คดี หากเป็นกรณีจำเป็นศาลอาจต้องเลื่อนการพิจารณาเพื่อให้จำเลยและทนายความมีเวลาเตรียมตัวต่อสู้คดี⁶¹

โดยในประเทศไทยไม่ได้มีบทบัญญัติใดตามกฎหมายที่ให้กำหนดให้ศาลต้องพิจารณาถึงความพร้อมในด้านระยะเวลาของจำเลยในการเตรียมพยานหลักฐานหรือการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อเตรียมต่อสู้คดี ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยมีเพียงระยะเวลาที่กำหนดให้คู่ทั้งสองต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 โดยการที่กฎหมายกำหนดไว้ในลักษณะนี้อาจไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายหากเป็นกรณีที่จำเลยหรือทนายความจำเลยไม่ทราบมาก่อนว่าโจทก์มีพยานหลักฐานอะไรบ้างที่ใช้พิสูจน์เพื่อเอาผิดกับตน ซึ่งผู้เขียนจะได้วิเคราะห์ในบทที่ 5.2

“... Article 14.3: In the determination of any criminal charge against him, everyone shall be entitled to the following minimum guarantees, in full equality:

(e) To examine, or have examined, the witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him; ...”

⁵⁹ ปกป้อง ศรีสนธิ (เชิงอรรถ 28) 101.

⁶⁰ European Convention on Human Rights (Adopted 4 November 1950, Entered into force 3 September 1953) “... ARTICLE 6(3)(b), “Everyone charged with a criminal offence has the following minimum rights: (b) to have adequate time and facilities for the preparation of his defense” ...”

⁶¹ ปกป้อง ศรีสนธิ (เชิงอรรถ 28) 90.

2.6 แนวคิดของการเปิดพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในคดีอาญา

การเปิดเผยพยานหลักฐานเป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นเพื่อส่งเสริมความเป็นธรรมในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาเป็นหลักการที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่ตกอยู่ในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลย ให้มีสิทธิได้รับทราบข้อมูลและพยานหลักฐานที่จะนำมาพิสูจน์ความผิดตามที่ถูกกล่าวหาได้ล่วงหน้า⁶² ซึ่งมีรากฐานมาจากแนวคิดในระบบกฎหมาย Common Law ตามกระบวนการพิจารณาคดีอาญาในระบบกล่าวหา โดยศาลในระบบดังกล่าวจะวางตนเป็นผู้ดำรงความเป็นกลางในกระบวนการพิจารณาและทำหน้าที่ควบคุมดูแลให้กระบวนการพิจารณาเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยถือว่าพนักงานอัยการโจทก์เป็นคู่ความเท่ากับจำเลย และมีสิทธิที่จะเสนอพยานหลักฐานเท่าเทียมกัน ภายใต้หลักการ “คู่ความมีสิทธิเท่ากัน” อำนาจตามกฎหมายของศาลที่จะใช้ดุลพินิจจึงมีอยู่อย่างจำกัด⁶³ เพราะว่าโจทก์กับจำเลยในฐานะตัวความจึงมีบทบาทสำคัญในการพิสูจน์ความจริง ศาลจะไม่ช่วยคู่ความแสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติมแต่อย่างใด และหน้าที่ในการพิสูจน์ข้อกล่าวอ้างเป็นหน้าที่ของผู้กล่าวอ้าง คู่ความจึงอยู่ในฐานะผู้รับผิดชอบกำหนดคดีของตน⁶⁴ โดยในคดีแพ่งศาลจะไม่มีบทบาทที่เข้าไปช่วยเหลือคู่ความในการค้นหาความจริงแต่อย่างใด และสำหรับคดีอาญาศาลอาจเข้ามามีบทบาทในการค้นหาความจริงในกรณีที่จำเป็นอย่างยิ่งเท่านั้น เช่น ชักถามพยานเท่าที่จำเป็นเพื่อความเป็นธรรมแก่จำเลย หรืออาจจะชักเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่มีความชัดเจนยิ่งขึ้น แม้ในบางกรณีที่คู่ความเกิดความผิดพลาดหรือบกพร่องในการเสนอพยานหลักฐานต่อศาลทราบ ศาลก็ยังคงวางตัวเป็นกลางไม่ได้เข้าไปแนะนำหรือช่วยเหลือคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ว่าจะเป็น การชักถามพยานเพิ่มเติมหรือเรียกพยานมาสืบเอง โจทก์ไม่ว่าจะเป็นพนักงานอัยการซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐ หรือราษฎรโจทก์ซึ่งเป็นผู้เสียหาย ย่อมมีบทบาทสำคัญในการดำเนินคดีอาญาเนื่องจากเป็นผู้มีหน้าที่ในการพิสูจน์ความผิดของจำเลยโดยการเสนอพยานหลักฐานต่อศาลตั้งแต่เริ่มต้นจนจบ⁶⁵

ดังนั้น การวางตัวเป็นกลางของศาลโดยเคร่งครัดและเป็นหน้าที่ของคู่ความแต่ละฝ่ายจะต้องเสนอพยานหลักฐานของตนและศาลจะพิจารณาเฉพาะพยานหลักฐานที่คู่ความเสนอต่อศาลเท่านั้น โดยสันนิษฐานว่าคู่ความจะเสนอพยานหลักฐานที่ตนคิดว่าดีที่สุด อันจะเป็นการส่งเสริมให้คู่ความเสนอพยานหลักฐานได้อย่างเต็มที่⁶⁶ กฎหมายลักษณะพยานที่มาจากระบบกล่าวหาจึงมีลักษณะ

⁶² มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 20.

⁶³ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 27.

⁶⁴ อุดม รัฐอมฤต (เชิงอรรถ 7) 28.

⁶⁵ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 27.

⁶⁶ โสภณ รัตนกร (เชิงอรรถ 6) 24.

ที่เคร่งครัด โดยมีบทตัดพยานที่เด็ดขาด จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายที่กำหนดให้มีการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานเพื่อเคารพหลักความเท่าเทียมกันของคู่ความ⁶⁷

กระบวนการพิจารณาต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักกฎหมายที่กำหนดให้ศาลต้องรับฟังและประเมินพยานหลักฐานจนปราศจากข้อสงสัยอันสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหาจริงจึงจะมีการพิพากษาลงโทษแก่จำเลย การรับฟังข้อเท็จจริงใดว่าเป็นที่ยึดในคดีอาญานั้น ไม่อาจอาศัยเพียงเหตุที่พยานหลักฐานของโจทก์มีความน่าเชื่อถือมากกว่าจำเลยเช่นในคดีแพ่ง⁶⁸ เพราะกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดหลักที่ว่าจำเลยจะต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริง และหากปรากฏว่ามีข้ออันควรสงสัยต้องยกประโยชน์ให้กับจำเลย เพราะในคดีอาญาการปล่อยตัวผู้กระทำความผิดด้วยเหตุที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้แน่ชัดยังดีกว่าการลงโทษผู้บริสุทธิ์⁶⁹ และหลักการในการดำเนินคดีแพ่งและคดีอาญามีความแตกต่างกันตรงที่ว่าในคดีแพ่งมีหลักว่า “ไม่ปฏิเสธถือว่ารับ” ซึ่งต่างแตกต่างจากคดีอาญาที่ถือว่า “ไม่รับถือว่าปฏิเสธ” เพราะในคดีแพ่งคู่ความอาจตกลงให้ศาลชี้ขาดให้ฝ่ายที่ชนะคำทำเป็นฝ่ายชนะคดีก็ได้ แต่ในคดีอาญาหลักกฎหมายไม่อาจยอมให้ศาลพิพากษาไปตามที่คู่ความตกลงทำกันได้เพราะในคดีอาญาเป็นเรื่องที่ต้องมีการตรวจสอบก่อนจะลงโทษตามกฎหมาย ฉะนั้นในคดีอาญา หากจำเลยไม่ให้การรับข้อหาใดของโจทก์หรือไม่ให้การใด ๆ ให้ถือว่าจำเลยปฏิเสธในข้อหาที่ไม่ได้ให้การรับนั้น⁷⁰

อย่างไรก็ตาม ในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ และยังเป็นกรณีที่จำเลยไม่ให้การหรือให้การปฏิเสธ โดยจำเลยอาจอยู่นิ่งเฉยและปล่อยให้เป็นที่ของโจทก์ที่ต้องแสวงหาพยานหลักฐานมาเพื่อพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริงจนปราศจากข้อสงสัย แต่ในทางกลับกันจำเลยก็ไม่อาจอยู่นิ่งเฉยได้ จำเลยยังมีบทบาทที่ต้องแสวงหาพยานหลักฐานมายืนยันข้อต่อสู้และเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน รวมถึงการหักล้างความน่าเชื่อถือพยานหลักฐานของโจทก์จนเป็นที่พอใจต่อศาล ซึ่งกฎหมายจำต้องให้เครื่องมือแก่จำเลยในการค้นหาพยานหลักฐานมาเพื่อพิสูจน์หักล้างข้อกล่าวหาของโจทก์ตามฟ้องในลักษณะที่มีความเท่าเทียมกับโจทก์ด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีการเสนอให้นำกระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อน

⁶⁷ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 27.

⁶⁸ Stephen A Salzburg, American Criminal Procedure (3rd edition, West Publishing Co., 1986), 743-745 อ้างถึงในบุษณีย์ ภัทรวัฒนานนท์, ‘การเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในคดีอาญา’ (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2549) 10-11.

⁶⁹ สมทรัพย์ น้าอานวย, ‘บทบาทของศาลในชั้นพิจารณากับการค้นหาความจริงในคดีอาญา’ (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2541) 1.

⁷⁰ อุทุม รัฐอมฤต (เชิงอรรถ 7) 36-37.

การสืบพยานมาใช้ในการดำเนินคดีอาญา โดยเป็นการเปิดโอกาสให้จำเลยที่ตกอยู่ในฐานะด้อยกว่ารัฐ มีสิทธิได้รับทราบข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานของพนักงานอัยการโจทก์ก่อนการพิจารณาเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย อันนำไปสู่การค้นหาความจริงอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม⁷¹ อีกทั้ง ศาลก็จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการควบคุมกำหนดขั้นตอนและระยะเวลาในการดำเนินคดีมากขึ้น โดยวิธีการประชุมวางแผนก่อนการพิจารณาคดี (Pre-Trial Conference)⁷²

2.6.1 วัฒนาการของการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในคดีอาญา

การเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในคดีอาญา ได้มีแนวคิดที่เริ่มต้นจากประเทศ อังกฤษและสหรัฐอเมริกา แต่เดิมสหรัฐอเมริกายังไม่ให้การยอมรับต่อหลักการเปิดเผยพยานหลักฐานล่วงหน้าก่อนการสืบพยานในคดีอาญา ทั้งนี้เนื่องจากแนวคิดดั้งเดิมของระบบกล่าวหา มองว่าการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาคดี อันเป็นการขัดต่อแนวความคิดเกี่ยวกับระบบการดำเนินคดีอาญาที่เป็นการต่อสู้⁷³ แต่เมื่อพิจารณาในทางปฏิบัติแล้วโจทก์ในนามแห่งรัฐย่อมมีสถานะที่ได้เปรียบกว่าจำเลยที่เป็นประชาชน กล่าวคือ พนักงานอัยการโจทก์ย่อมมีศักยภาพในการเข้าถึงและรวบรวมพยานหลักฐานจากหลากหลายแหล่งได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่จำเลยมักเป็นบุคคลธรรมดา ย่อมไม่มีอำนาจหน้าที่และกลไกในทางกฎหมายที่จะดำเนินการรวบรวมพยานหลักฐานได้เทียบเท่ากับพนักงานอัยการซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งยังอาจขาดความรู้ความเข้าใจในข้อกฎหมายและวิธีการดำเนินกระบวนการต่อสู้คดี ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีการริเริ่มแนวคิดเกี่ยวกับการเปิดเผยพยานหลักฐานเพื่อคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยให้สามารถรับรู้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อกล่าวหา และเตรียมการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นการส่งเสริมให้จำเลยได้รับการดำเนินคดีตามหลักการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม⁷⁴ ต่อมาสหรัฐอเมริกา จึงได้มีการบัญญัติหลักการ Federal Rules of Criminal Procedure ซึ่งมีการแก้ไขในปี ค.ศ. 2006 เพื่อให้การดำเนินคดีอาญามีความสมดุลทั้งสองฝ่าย และมีเป้าหมายสู่การค้นหาข้อเท็จจริงที่แท้จริงโดยคำนึงถึงความยุติธรรมต่อผู้ต้องหาที่จะได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรม (Fair Trial) ทั้งก่อนการพิจารณาและระหว่างการพิจารณาคดีของศาล จึงมีการกำหนดให้มีการเปิดเผยพยานหลักฐานหรือข้อเท็จจริงก่อนการพิจารณาในคดีอาญา⁷⁵

⁷¹ บุษณีย์ ภัทรพัฒนานนท์, ‘การเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในคดีอาญา’ (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2549) 15-16.

⁷² อุตม รัฐอมฤต (เชิงอรธ 7) 25.

⁷³ Jerry E. Norton, *Discovery in the Criminal Process*, The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science (vol.61), p. 26. อ้างถึงใน มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรธ 5) 26.

⁷⁴ มนูญ แสงธรรม, ‘การเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยานคดีอาญา : ศึกษากรณีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา’ (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทนิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2550) 8.

⁷⁵ มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรธ 5) 27.

ในระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษแต่เดิมนั้น แนวคิดว่าการเปิดเผยข้อเท็จจริงให้แก่คู่ความฝ่ายตรงข้ามล่วงหน้าเป็นสิ่งที่ขัดต่อการพิจารณาคดีของศาลตามระบบกล่าวหา จึงไม่มีการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาคดีอาญา การเปิดเผยข้อเท็จจริงเป็นเพียงข้อยกเว้นในบางกรณีเท่านั้น ภายหลังในปี ค.ศ. 1980 ศาลจึงได้รับการขยายขอบเขตอำนาจในการกำกับและมีคำสั่งบังคับให้พนักงานอัยการดำเนินการเปิดเผยพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์ได้ตาม The Magistrates' Court Act 1980 แต่ในปี 1996 ก็ได้มีการจำกัดสิทธิของจำเลยที่จะได้รับการเปิดเผยลงไปอีกตาม The Criminal Procedure and Investigations Act 1996 โดยเป็นผลมาจาก Recommendation of the Royal Commission on Criminal Justice⁷⁶ และกฎหมายที่ใช้ในปัจจุบันเกี่ยวกับการเปิดเผยพยานหลักฐานในประเทศอังกฤษ คือ Criminal Procedure Rule 2005 ซึ่งให้นำ Criminal Procedure and Investigations Act 1996 แก้ไขเพิ่มเติมโดย Criminal Justice Act 2003 มาใช้บังคับ⁷⁷ กล่าวคือ การเปิดเผยพยานหลักฐานของพนักงานอัยการ การเปิดเผยพยานหลักฐานของจำเลย และการเปิดเผยพยานผู้เชี่ยวชาญ⁷⁸

2.6.2 ความหมายของการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในคดีอาญา

การเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยาน (Discovery) ในทางกฎหมายมีความหมายว่าการหยั่งรู้หรือการเปิดเผยรายละเอียดสาระสำคัญของการกระทำหรือเอกสารซึ่งมีความสำคัญต่อการต่อสู้คดีของฝ่ายตรงข้าม การเปิดเผยข้อเท็จจริง พยานหลักฐานในทางคดี เป็นคำที่ใช้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของสหรัฐอเมริกา⁷⁹ จึงเป็นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่ให้สิทธิแก่คู่ความแต่ละฝ่ายมีโอกาสรับทราบถึงพยานหลักฐานของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นพยานหลักฐานที่คู่ความฝ่ายนั้นจะอ้างอิงเข้ามาในคดี⁸⁰ เป็นกระบวนการค้นหาความจริงก่อนการพิจารณา โดยกฎหมายได้วางระเบียบวิธีการให้คู่ความสองฝ่ายต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการดำเนินคดีไม่ให้คู่ความทั้งสองฝ่ายเอารัดเอาเปรียบกันโดยการที่นำพยานหลักฐานเข้ามาสืบพยานโดยที่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งไม่ทันตั้งตัว ส่งผลให้ไม่มีโอกาสในการนำพยานหลักฐานมาสืบหักล้าง หรืออธิบายข้อเท็จจริงให้ศาลทราบได้⁸¹ ซึ่งการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยานนั้น คดีแพ่งและคดีอาญาจะมีการความแตกต่างกันอย่างชัดเจน เนื่องจากในคดีแพ่งการค้นหาความจริงได้ยึดหลักที่คู่ความแต่ละฝ่ายสามารถ

⁷⁶ David Corker, Disclosure in criminal Proceedings (Oriel College, Oxford and the University of Sheffield), p. 7. อ้างถึงใน มนูญ แสงธรรม (เชิงอรรถ 74) 9.

⁷⁷ มนูญ แสงธรรม (เชิงอรรถ 74) 9.

⁷⁸ บุษณีย์ ภัทรพัฒนานนท์ (เชิงอรรถ 71) 25.

⁷⁹ ระชานันท์ เฉลิมกิจ, 'ความเป็นธรรมของการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีอาญา' (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร 2558) 7.

⁸⁰ มนูญ แสงธรรม (เชิงอรรถ 74) 5.

⁸¹ เข็มชัย ชูติวงศ์ (เชิงอรรถ 1) 297.

ตกลงกันได้ ต่างจากคดีอาญาที่คู่ความแต่ละฝ่ายไม่สามารถตกลงกันได้⁸² การเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีอาญาก่อนการพิจารณา จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ได้พัฒนามาจากแนวคิดบนพื้นฐานของระบบวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวคือ การให้หลักประกันและรับรองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะได้รับการพิจารณาและพิพากษาคดีอย่างเป็นธรรม จากกระบวนการพิจารณาตามกฎหมายของรัฐนั้น ๆ⁸³

2.6.3 วัตถุประสงค์ของการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในคดีอาญา

การเปิดเผยพยานหลักฐานหรือข้อเท็จจริงก่อนการพิจารณาคดีอาญา (Discovery) นั้น มีวัตถุประสงค์สำคัญตามเจตนารมณ์ของกฎหมายเพื่อให้คู่ความสามารถเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีได้อย่างเพียงพอและเท่าเทียม ซึ่งจะเอื้อต่อการใช้สิทธิในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ และเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การพิจารณาคดีบรรลุวัตถุประสงค์ของการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีอาญา ดังต่อไปนี้

1. เพื่อสนับสนุนให้มีข้อเท็จจริง และพยานหลักฐานที่มีความสมบูรณ์ที่สุดมาแสดง
2. เพื่อลดโอกาสของความผิดพลาดอันเกิดจากพยานหลักฐานเท็จ
3. เพื่อขจัดร่องรอยของการดำเนินคดีที่ถือว่าเป็นการต่อสู้ (Vestiges of Trial by Combat)⁸⁴

วัตถุประสงค์ของการเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาก่อนการพิจารณาทั้ง 3 ประการดังกล่าว มีเป้าหมายที่สำคัญอยู่ที่การค้นหาความจริง⁸⁵ และการได้มาซึ่งความจริงนั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการพิจารณาความอาญาที่สำคัญคือ รัฐจะต้องให้หลักประกันแก่จำเลยว่าจะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม (Fair Trial) ทั้งก่อนพิจารณาและในระหว่างพิจารณาคดีของศาล⁸⁶

โดยรูปแบบการดำเนินคดีอาญาในระบบกฎหมาย Common Law เช่น ประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ยึดถือการดำเนินคดีอาญาในระบบกล่าวหา โดยระบบดังกล่าวถือว่าพนักงานอัยการโจทก์เป็นคู่ความเท่าเทียมกับจำเลย ที่ทั้งสองฝ่ายมีสิทธิเสนอพยานหลักฐานอย่างเท่าเทียมกันแต่อย่างใดก็ตาม ในความเป็นจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่⁸⁷ เพราะพนักงานอัยการซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงมีกลไกในการแสวงหาพยานหลักฐานได้จากหลากหลายแหล่งข้อมูล ซึ่งมีความแตกต่างกับจำเลยที่อยู่

⁸² เฟ้งอ้าง 80.

⁸³ ระชานันท์ เณลิมกิจ (เชิงอรรถ 79) 10.

⁸⁴ ระชานันท์ เณลิมกิจ (เชิงอรรถ 79) 11.

⁸⁵ Thomas J. Gardner, Criminal Evidence, Principle, Cases and Reading, 2nd Edition, St. Paul, West Publishing Company, 1988, p. 10.

⁸⁶ Weston & Wells, *Criminal Evidence for Police*, p.314. อ้างถึงใน มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 22.

⁸⁷ เฟ้งอ้าง 84.

ในสถานะที่เสียเปรียบทั้งทางด้านฐานะและโอกาส แล้วยังไม่ล่วงรู้พยานหลักฐานของฝ่ายพนักงานอัยการได้ว่าพยานหลักฐานที่ฝ่ายพนักงานอัยการประสงค์จะอ้างอิงต่อศาลเพื่อสนับสนุนข้อกล่าวหาและพิสูจน์ความผิดของเขามีประการใดและมีความถูกต้องแท้จริงเพียงใด อันส่งผลให้สิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยไม่ได้รับความเป็นธรรม โดยสิ่งหนึ่งที่มักสะท้อนให้เห็นอยู่เสมอในการพิจารณาคดีภายใต้ระบบกล่าวหา คือ การสร้างความประหลาดใจให้กับจำเลยด้วยการนำเสนอข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานที่จำเลยไม่อาจคาดคิดมาก่อน อันเป็นผลกระทบกระเทือนต่อความเป็นธรรมในการต่อสู้คดีของจำเลย และเป็นอุปสรรคในการค้นหาความจริง

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงได้มีการนำเอากระบวนการที่เรียกว่าการเปิดเผยข้อเท็จจริงก่อนการพิจารณามาใช้ในคดีอาญา โดยชี้ให้เห็นถึงความบกพร่องของทฤษฎีที่ทำให้จำเลยอยู่ในสถานะที่ด้อยกว่ารัฐ⁸⁸ อันส่งผลกระทบต่อความเป็นธรรมในการต่อสู้คดีของจำเลย ทั้งนี้หลักการสำคัญว่าการเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานให้แก่จำเลยได้เข้าถึงและรับทราบ ย่อมก่อให้เกิดความกระจ่างขึ้นในข้อพิพาทแห่งคดี อันจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินคดีอาญาที่มุ่งไปสู่การค้นหาความจริงได้อย่างสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ของกฎหมายแห่งระบบการดำเนินคดีอาญาสมัยใหม่ ซึ่งได้รับการยอมรับโดยทั่วไป โดยจะก่อให้เกิดการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่เป็นธรรม ซึ่งศาลสูง (Supreme Court) ของสหรัฐอเมริกาได้เคยกล่าวถึงหลักการดังกล่าวไว้ว่า “การเปิดเผยดีกว่าที่จะปกปิด” (Suppression) ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคดี เพราะการเปิดเผยพยานหลักฐานดังกล่าวย่อมเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาดำเนินไปอย่างถูกต้องและก่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่ความทั้งสองฝ่ายและส่งผลให้บรรลุมติวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 3 ประการดังกล่าวข้างต้น⁸⁹

ส่วนในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law นั้น รูปแบบของการดำเนินคดีอาญาในศาลจะใช้ระบบตรวจสอบข้อเท็จจริง กล่าวคือ กระบวนการพิจารณาไม่ได้ตั้งอยู่บนแนวคิดเรื่องการต่อสู้กันของคู่ความ หากแต่ถือว่าผู้ที่เกี่ยวข้องในคดี ทั้งผู้พิพากษา อัยการ และทนายความทุกฝ่ายต่างมีบทบาทในการค้นหาความจริงในคดีอาญาทั้งสิ้น

โดยระบบกฎหมาย Civil Law นี้ การค้นหาความจริงนั้น พยานหลักฐานจะถูกเสนอเข้าสู่การพิจารณาคดีในฐานะพยานศาลไม่ใช่พยานของฝ่ายโจทก์หรือจำเลย ความจำเป็นในเรื่องการถามค้านโดยคู่ความฝ่ายตรงข้ามจึงไม่มีในระบบนี้ ขั้นตอนการพิจารณาคดีในชั้นการรับฟังพยานหลักฐานจะมีลักษณะที่กว้าง พยานหลักฐานที่น่าจะพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลยสามารถเสนอ

⁸⁸ มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 23.

⁸⁹ ระชานันท์ เฉลิมกิจ (เชิงอรรถ 79) 13.

เข้าสู่คดีได้เสมอ⁹⁰ ตลอดจนกระบวนการจัดทำสำนวนการสอบสวนและการรวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นคำให้การของผู้ต้องหาหรือจำเลย ความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญ เอกสารและรายงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคดี ประวัติอาชญากรรมและเอกสารต่าง ๆ ของฝ่ายผู้ต้องหาหรือจำเลย ในขั้นนี้ภายหลังจากการสอบสวนเสร็จสิ้นแล้ว ทนายผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะเข้าถึงโดยการขอดูสำเนาการสอบสวนและพยานหลักฐานทั้งหมดของพนักงานอัยการ⁹¹ ฉะนั้น จึงจะเห็นว่าระบบกฎหมาย Civil Law ไม่มีความจำเป็นต้องมีขั้นในการเสนอพยานหลักฐานโดยการเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐาน หรือการตรวจสอบพยานหลักฐานก่อนการพิจารณา เพราะถือว่า การค้นหาความจริงในคดีเป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายที่ต้องร่วมมือกัน และพยานหลักฐานที่เสนอเข้าสู่การพิจารณาเป็นพยานศาลนั้นจะเป็นพยานหลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือได้ในระดับหนึ่ง⁹²

ดังที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าศาลหรือผู้พิพากษาในระบบกฎหมาย Civil Law ไม่ได้จำกัดบทบาทไว้เพียงการวินิจฉัยข้อพิพาทจากพยานหลักฐานที่คู่ความเสนอ หากแต่มีส่วนร่วมในการตรวจสอบและค้นหาพยานหลักฐานด้วยตนเองค่อนข้างมาก โดยศาลจะเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นก่อนกระบวนการพิจารณาคดีจะเริ่ม อีกทั้ง ศาลยังจะได้รับสำนวนการสอบสวนของผู้ต้องหาหรือจำเลยตั้งแต่ในชั้นของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการเพื่อนำไปสู่การรับฟังและชี้แจงน้ำหนักพยานหลักฐาน

อย่างไรก็ตาม การเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในคดีอาญาจะมีการเปิดโอกาสให้จำเลยได้รับทราบข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานอย่างน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับแนวคิดพื้นฐานของแต่ละประเทศว่าใช้หลักการค้นหาความจริงในคดีอาญาในรูปแบบใด โดยในระบบกฎหมาย Common Law ที่ถือว่าโจทก์และจำเลยมีความเท่าเทียมกันและทั้งสองฝ่ายมีสิทธิเสนอพยานหลักฐานอย่างเท่าเทียมกัน การดำเนินคดีอาญาจึงเป็นไปตามรูปแบบของระบบต่อสู้ระหว่างคู่ความ โดยมีศาลเป็นผู้มีบทบาทในการพิจารณาคดีและตัดสินจากพยานหลักฐานที่ได้มาจากการนำสืบของคู่ความ ส่วนการดำเนินคดีอาญาในระบบกฎหมาย Civil Law ที่ศาลมีบทบาทในการค้นหาความจริงได้จากการพิจารณาพยานหลักฐานของคู่ความหรือเรียกพยานหลักฐานมาสืบเอง การดำเนินคดีอาญาจึงเป็นไปตามรูปแบบของระบบตรวจสอบข้อเท็จจริง ด้วยเหตุนี้ส่งผลให้บทบาทของศาลในการใช้อำนาจค้นหาความจริงจึงมีความแตกต่างกัน อันก่อให้เกิดกระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยานในคดีอาญาที่แตกต่างกัน โดยจะได้กล่าวถึงต่อไปใน

⁹⁰ นฤมล ศิริวาณิชย์, ‘การเปิดเผยข้อเท็จจริงของจำเลย: ศึกษาเปรียบเทียบ’ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2535) 89.

⁹¹ บุษณีย์ ภัทรพัฒน์นันท์ (เชิงอรรถ 71) 32.

⁹² นฤมล ศิริวาณิชย์ (เชิงอรรถ 90) 90.

บทที่ 3 ให้เห็นถึงความแตกต่างในการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยานในคดีอาญา
ในแต่ละระบบกฎหมาย

บทที่ 3

กระบวนการยื่นบัญชีระบุนยานในคดีอาญาของต่างประเทศ

กฎหมายของแต่ละประเทศในปัจจุบันมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไป โดยขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศนั้น ๆ จึงไม่ได้มีลักษณะเดียวกันทุกประเทศแต่ละประเทศก็มีระบบกฎหมายที่ใช้บังคับกับความเหมาะสมและสภาพสังคมของตน หลักการยื่นบัญชีระบุนยานมีแนวคิดมาจากระบบกฎหมาย Common Law ตามหลักของคู่ความมีสิทธิเท่าเทียมกัน ศาลเป็นเพียงผู้ควบคุมกระบวนการพิจารณาทางอาญาให้เป็นไปตามขั้นตอนของกฎหมายที่ได้บัญญัติไว้ ไม่มีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติมหรืออำนาจช่วยคู่ความแสวงหาพยานหลักฐานได้ เช่นนี้ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงในคดีอาญาที่สมบูรณ์ครบถ้วน กฎหมายจึงได้กำหนดให้มีกระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยานในคดีอาญา ส่วนในระบบกฎหมาย Civil Law นั้น ศาลเป็นผู้มีอำนาจและบทบาทในการค้นหาความจริงในกระบวนการพิจารณาทางอาญาได้อย่างเป็นรูปธรรม แม้ไม่ได้มีการกำหนดขั้นตอนของกระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยานในคดีอาญาไว้อย่างชัดเจน แต่ศาลเป็นผู้มีอำนาจในการค้นหาความจริงหรือพยานหลักฐานได้อย่างเต็มรูปแบบ ศาลจึงถือเป็นหัวใจสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยในคดีอาญา ทั้งนี้ ระบบกฎหมายทั้งสองจึงมีการใช้และวิธีการทางกฎหมายที่ต้องเป็นไปตามลักษณะของระบบกฎหมายที่ใช้เป็นหลัก อันทำให้เกิดความยุติธรรมกับสังคมของประเทศนั้น

3.1 ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law

ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law มีรูปแบบการพิจารณาคดีที่ใช้ระบบกล่าวหา ซึ่งมีวิวัฒนาการมาจากการแก้แค้นระหว่างผู้กระทำความผิดกับผู้เสียหายโดยการที่ผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาเพื่อให้ลงโทษกับผู้กระทำความผิด ด้วยการรวบรวมพยานหลักฐานมาเพื่อนำสืบพิสูจน์การกระทำผิดของจำเลยในศาล ส่วนศาลหรือผู้พิพากษาจะวางตัวเป็นกลางโดยเคร่งครัด กล่าวคือ “คู่ความมีสิทธิเท่าเทียมกัน” โดยกลุ่มที่ใช้กฎหมาย Common Law เช่น ประเทศอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา เป็นต้น⁹³

⁹³ บุญชัย ภัทรพัฒน์ (เชิงอรรถ 71) 8-9.

3.1.1 สหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกามีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่มีลักษณะเหมือนกับประเทศอื่น ๆ คือ รัฐเป็นผู้ควบคุมกระบวนการพิจารณารวมถึงการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ โดยมีวิวัฒนาการมาจากจารีตประเพณีและคำพิพากษาของศาล อันเป็นแหล่งกำเนิดของกฎหมายที่เกิดจากกระบวนการพิจารณาคดีที่เคร่งครัด หลักกฎหมายที่มีขึ้นมานั้น ได้มาจากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเป็นเรื่อง ๆ ไปเพื่อเยียวยากรณีที่กฎหมายมีความเคร่งครัดในเชิงรูปแบบจนไม่อาจนำไปสู่การประกันความยุติธรรมอย่างเหมาะสม จึงได้มีการรวบรวมไว้เป็นประมวลดังเช่นกฎหมายในภาคพื้นยุโรปโดยระบบกฎหมาย Common Law มีลักษณะเป็นการต่อสู้กันระหว่างคู่ความที่ตั้งอยู่บนหลักการที่คู่ความมีสิทธิเท่าเทียมกัน⁹⁴ และเพื่อให้การดำเนินคดีอาญามีความสมดุลทั้งสองฝ่าย และมุ่งสู่การค้นความจริงแท้โดยคำนึงถึงความยุติธรรมต่อผู้ต้องหาที่จะได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรม (Fair Trial) ก่อนพิจารณาและในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลแล้ว จึงก่อให้เกิดแนวคิดในเรื่องการเปิดเผยพยานหลักฐานของตนที่มีก่อนการพิจารณาคดีอาญาในสหรัฐอเมริกา

3.1.1.1 กระบวนการพิจารณาคดีอาญาของสหรัฐอเมริกา

กระบวนการพิจารณาคดีอาญาของสหรัฐอเมริกาอยู่ภายใต้กฎหมายที่รับรองสิทธิของจำเลย ซึ่งบัญญัติไว้ใน The Bill of Rights ซึ่งเป็นที่มาของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาสหรัฐอเมริกา โดยมีหลักการที่เกี่ยวข้องกับการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีอาญา ซึ่งอยู่ในการแก้ไขเพิ่มเติมของกฎหมายฉบับดังกล่าวครั้งที่ 5 (Fifth Amendment) ที่บัญญัติว่า “ห้ามกระทำการใด ๆ อันเป็นการจำกัดสิทธิในชีวิต เสรีภาพ หรือทรัพย์สินของบุคคล โดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมทางกฎหมาย”⁹⁵ โดยหลักการดังกล่าวศาลฎีกาสหรัฐได้เน้นให้เห็นเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อเสรีภาพของบุคคล เพื่อไม่เกิดความไม่เท่าเทียมกันของกระบวนการยุติธรรมทางกฎหมายอาญา⁹⁶ และการแก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 6 (Sixth Amendment) ที่ให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย สรุปได้ดังนี้⁹⁷

1. การได้รับการพิจารณาโดยรวดเร็ว โดยเปิดเผย และโดยลูกขุน ที่ปราศจากความลำเอียงของรัฐหรือท้องถิ่นซึ่งการกระทำผิดได้เกิดขึ้น
2. การได้รับแจ้งถึงลักษณะและเหตุแห่งข้อกล่าวหา
3. การเผชิญหน้ากับพยานที่เป็นปฏิปักษ์
4. การเรียกพยานซึ่งเป็นประโยชน์แก่ตัวเองมาให้การ

⁹⁴ มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 26.

⁹⁵ วิสาร พันธุระ, ‘วิธีพิจารณาความอาญาในสหรัฐอเมริกา’ (2521) 5 ตุลาคม 39, 39-42.

⁹⁶ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 32.

⁹⁷ เพ็งอ้าง.

5. การได้รับความช่วยเหลือจากทนายในการต่อสู้คดี

ในสหรัฐอเมริกาผู้ที่มิอำนาจในการวินิจฉัยสั่งฟ้องเป็นของพนักงานอัยการ เนื่องจากสหรัฐอเมริกาถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐอย่างเคร่งครัด พนักงานอัยการดำเนินการได้อย่างอิสระจากตำรวจ โดยใช้ดุลพินิจว่าจะสั่งฟ้อง สั่งไม่ฟ้อง หรือปรับลดข้อหาลง โดยการวินิจฉัยสั่งฟ้องของพนักงานอัยการจะพิจารณาจากพยานหลักฐานให้ปราศจากความสงสัยเพื่อไม่ให้มีการฟ้องผู้บริสุทธิ์หรือฟ้องคดีที่มีพยานหลักฐานไม่เพียงพอที่ศาลจะตัดสินลงโทษ แต่การใช้ดุลพินิจสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องถือเป็นเด็ดขาด ศาลอาจมิอำนาจตรวจสอบทบทวนเพราะถือว่าเป็นการใช้ดุลพินิจในเชิงบริหาร ศาลไม่อาจเข้าไปแทรกแซงอันจะเป็นการขัดต่อหลักการแบ่งแยกอำนาจ⁹⁸ อย่างไรก็ตาม ก่อนที่พนักงานอัยการจะนำคดีขึ้นสู่ศาลเมื่อสั่งฟ้องคดีนั้นจะต้องผ่านกระบวนการต่าง ๆ โดยก่อนเข้าสู่การพิจารณาคดีจะมีขั้นตอนการชี้สองสถาน หรือการสอบคำให้การของจำเลย (Arraignment) และการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาคดีอาญา (Pre-Trial Discovery) โดยกระบวนการพิจารณาจะเกิดขึ้นต่อเมื่อศาลได้ทำการชี้สองสถานและถามคำให้การจำเลย และปรากฏว่าจำเลยให้การปฏิเสธ ทั้งนี้ กระบวนการพิจารณาคดีในศาลสหรัฐอเมริกาจะใช้วิธีการพิจารณาคดีโดยสืบพยานในคดีนั้นติดต่อกันไป อาจใช้เวลาทั้งวันหรือสองวันหรือสามวันติดต่อกันไป⁹⁹

3.1.1.2 กระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยานของสหรัฐอเมริกา

กระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในสหรัฐอเมริกานั้น ก่อนที่จะมีการสืบพยานของคู่ความแต่ละฝ่ายซึ่งจะมีกระบวนการพิจารณาคดีที่เรียกว่า Pre-Trial Conference หรือ Pre-Trial Discovery เมื่อเป็นกรณีที่จำเลยให้การปฏิเสธ หลังจากการชี้สองสถาน (Arraignment) โดยก่อนที่จะมีการพิจารณาสืบพยานกฎหมายกำหนดให้มีการประชุมเพื่อพิจารณาเกี่ยวกับพยานหลักฐานในการประชุม Pre-Trial Conference ซึ่งในที่ประชุมจะมีผู้พิพากษาเป็นประธานและผู้พิพากษาจะให้ความยอมรับข้อเท็จจริงที่ไม่มีข้อโต้แย้งหรือไม่อาจโต้แย้งได้ เช่น ให้อยอมรับเอกสารต่าง ๆ ถ้าหากมีประเด็นที่เกี่ยวกับการพิสูจน์ที่จะต้องให้ผู้เชี่ยวชาญในการพิจารณาก็ให้ดำเนินการ¹⁰⁰ การพิจารณาพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานเป็นประโยชน์อย่างมากในการพิจารณาคดีเนื่องจากพยานหลักฐานที่จะนำเข้ามาสืบนั้นจะเป็นพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับคดีอย่างแท้จริง อนึ่ง กระบวนการขั้น Pre-Trial นี้ จะทำให้คู่ความทราบถึงข้อเท็จจริงของพยานหลักฐานของอีกฝ่ายหนึ่ง และเป็นปัจจัยที่ทำให้อาจประเมินได้ว่าพยานหลักฐานนั้นเป็นพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักมากน้อย

⁹⁸ ชยธร เฉียบแหลม, ‘ระบบการแสวงหาข้อเท็จจริงโดยศาลในคดีอาญา: การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างระบบซีวิลลอว์ และระบบคอมมอนลอว์ โดยศึกษาเปรียบเทียบกับระบบของประเทศไทย’ (ดุชนันท์ นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2565) 195.

⁹⁹ พรเพชร วิชิตชลชัย, ‘การพิจารณาคดีอาญาโดยลูกขุนตามกฎหมายอเมริกัน’ (2538) 2 ตุลาคม 89, 89.

¹⁰⁰ บุชนีย์ ภัทรวัฒนานนท์ (เชิงอรธ 71) 16.

เพียงใด หากจำเลยเห็นว่าพยานหลักฐานที่ได้ทราบ ตนไม่อาจหักล้างได้อาจเป็นเหตุที่ทำให้จำเลยรับสารภาพตามกระบวนการที่เรียกว่า Plea-Bargaining โดยกระบวนการเช่นนี้เกิดขึ้นบ่อยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของสหรัฐอเมริกา¹⁰¹

กระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีอาญาของสหรัฐอเมริกา ได้มีการบัญญัติไว้ใน ข้อ 16 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของรัฐบาลกลาง Federal Rules of Criminal Procedure Rule Rules 16 กฎหมายได้กำหนดให้มีขั้นตอนที่ฝ่ายรัฐ (พนักงานอัยการ) และจำเลยทั้งสองฝ่ายต่างมีหน้าที่จะต้องเปิดเผยข้อมูลต่อกัน ได้แก่ เอกสารหรือพยานหลักฐานขึ้นอยู่กับคำร้องขอของผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นสำคัญ ดังนั้น การเปิดเผยพยานหลักฐานจึงเป็นขั้นตอนที่จำป็นต้องดำเนินการก่อนการฟ้องคดี โดยทั่วไปแล้วกฎหมายบังคับให้พนักงานอัยการต้องเปิดเผยพยานหลักฐาน และหากเป็นกรณีที่ไม่มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น ศาลอาจกำหนดระยะเวลาสำหรับให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยร้องขอเพื่อให้มีการเปิดเผยพยานหลักฐานในเวลาของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับแจ้งค่ากล่าวหาหรือคำฟ้องหรือภายหลังจากนั้นทันที โดยจะเป็นการช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยเพราะจำเลยเองไม่มีความพร้อมที่จะแสวงหาพยานหลักฐานมาด้วยตนเองได้¹⁰²

โดยหลักเกณฑ์การเปิดเผยพยานหลักฐานของฝ่ายรัฐ (พนักงานอัยการ) และการเปิดเผยพยานหลักฐานของฝ่ายผู้ต้องหาหรือจำเลย อาจกล่าวสรุปได้ดังนี้

1. การเปิดเผยพยานหลักฐานของฝ่ายรัฐ (Government's Disclosure)

1) ข้อเท็จจริงที่ต้องมีการเปิดเผย (Information Subject to Disclosure)

ก. เมื่อจำเลยร้องขอ รัฐมีหน้าที่เปิดเผยข้อความที่เกี่ยวข้องกับคำให้การของจำเลยซึ่งจำเลยได้ให้ไว้ก่อนหรือหลังการจับกุม อันเป็นผลจากการสอบสวนโดยบุคคลที่ปฏิบัติหน้าที่ในนามของรัฐ และมีเจตนาจะนำข้อความดังกล่าวมาใช้เป็นพยานหลักฐานในชั้นพิจารณา¹⁰³

¹⁰¹ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 33.

¹⁰² บุษณีย์ ภัทรพัฒน์นันท์ (เชิงอรรถ 71) 17-18.

¹⁰³ Federal Rules of Criminal Procedure Rule Rules 16

“(a) Government's Disclosure.

(1) Information Subject to Disclosure.

(A) Defendant's Oral Statement. Upon a defendant's request, the government must disclose to the defendant the substance of any relevant oral statement made by the defendant, before or after arrest, in response to interrogation by a person the defendant knew was a government agent if the government intends to use the statement at trial.

ข. เอกสารหรือบันทึกคำให้การของจำเลย เมื่อจำเลยร้องขอ รัฐบาลจะต้องเปิดเผยต่อจำเลยและจัดเตรียมให้ตรวจสอบ คัดลอกหรือถ่ายภาพได้ทั้งหมด¹⁰⁴ ได้แก่

ก) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นหรือบันทึกคำให้การของจำเลย หากเอกสารนั้นอยู่ในความครอบครองหรือการควบคุมของรัฐ และพนักงานอัยการทราบหรืออาจทราบได้จากการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายถึงความมีอยู่ของเอกสารนั้น

ข) ส่วนหนึ่งส่วนใดของเอกสารที่มีสาระสำคัญของคำให้การของจำเลย ที่ได้ให้ไว้ก่อนหรือหลังการจับกุม ซึ่งจำเลยให้คำให้การไว้ในชั้นสอบสวนแก่บุคคลซึ่งได้กระทำในนามตัวแทนของรัฐ และ

ค) บันทึกคำให้การของจำเลยที่ให้ต่อคณะลูกขุนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับฐานความผิดที่ฟ้อง

ค. ในกรณีที่จำเลยที่เป็นองค์กร เมื่อมีการร้องขอของจำเลย รัฐบาลจะต้องเปิดเผยคำให้การใด ๆ ที่กำหนดไว้ใน 16(a)(1)(A) และ (B) แก่จำเลย หากบุคคลที่ทำคำกล่าวเป็นบุคคลต่อไป¹⁰⁵

¹⁰⁴ Federal Rules of Criminal Procedure Rule 16:

(B) Defendant's Written or Recorded Statement. Upon a defendant's request, the government must disclose to the defendant, and make available for inspection, copying, or photographing, all of the following:

(i) any relevant written or recorded statement by the defendant if :

- the statement is within the government's possession, custody, or control; and
- the attorney for the government knows—or through due diligence could know—that the statement exists;

(ii) the portion of any written record containing the substance of any relevant oral statement made before or after arrest if the defendant made the statement in response to interrogation by a person the defendant knew was a government agent; and

(iii) the defendant's recorded testimony before a grand jury relating to the charged offense. ...”

¹⁰⁵ Federal Rules of Criminal Procedure Rule 16:

“... (C) Organizational Defendant. Upon a defendant's request, if the defendant is an organization, the government must disclose to the defendant any statement described in Rule 16(a)(1)(A) and (B) if the government contends that the person making the statement:

(i) was legally able to bind the defendant regarding the subject of the statement because of that person's position as the defendant's director, officer, employee, or agent; or

(ii) was personally involved in the alleged conduct constituting the offense and was legally able to bind the defendant regarding that conduct because of that person's position as the defendant's director, officer, employee, or agent. ...”

ก) เป็นบุคคลซึ่งถูกกล่าวอ้างถึงอันเนื่องมาจากมีความสัมพันธ์ทางกฎหมายกับจำเลยเพราะบุคคลนั้นอยู่ในสถานะเป็นหัวหน้า เพื่อนร่วมงาน ลูกจ้างหรือตัวแทนของจำเลยหรือ

ข) เป็นบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับข้อหาที่ฟ้อง และเป็นบุคคลซึ่งถูกควบคุมตัวอันเนื่องมาจากมีความสัมพันธ์ทางกฎหมายกับจำเลยเพราะบุคคลนั้นอยู่ในสถานะเป็นหัวหน้า เพื่อนร่วมงาน ลูกจ้างหรือตัวแทนของจำเลย

ง. บันทึกของจำเลยในคดีก่อน เมื่อจำเลยร้องขอ รัฐต้องให้คัดสำเนาบันทึกของจำเลยในคดีก่อนซึ่งอยู่ในความครอบครองหรือการควบคุมของรัฐ หากพนักงานอัยการทราบหรืออาจทราบได้จากการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายถึงการมีอยู่ของบันทึกนั้น¹⁰⁶

จ. เอกสารและวัตถุพยาน เมื่อมีการร้องขอของจำเลย รัฐต้องอนุญาตให้จำเลยตรวจสอบและคัดสำเนาหรือถ่ายภาพหนังสือ รายงาน เอกสาร ข้อมูล ภาพถ่าย วัตถุที่มีรูปร่างหรือสถานที่หรือคัดสำเนาหรือบางส่วนของรายการใด ๆ เหล่านี้ หากรายการดังกล่าวอยู่ในความครอบครอง การดูแลหรือการควบคุมของรัฐ¹⁰⁷ และ

ก) เป็นพยานหลักฐานที่มีสาระสำคัญสำหรับการต่อสู้คดีของจำเลย

ข) เป็นพยานหลักฐานที่รัฐตั้งใจจะใช้อ้างต่อศาลในชั้นพิจารณาคดี

ค) เป็นพยานหลักฐานที่ได้มาจากจำเลยหรือเป็นของจำเลย

ฉ. รายงานผลการตรวจและทดสอบ เมื่อมีการร้องขอของจำเลย รัฐต้องอนุญาตให้จำเลยตรวจสอบและคัดสำเนาหรือถ่ายภาพผลสรุปหรือรายงานเกี่ยวกับการตรวจร่างกายหรือจิตใจ

¹⁰⁶ Federal Rules of Criminal Procedure Rule 16:

“... (D) Defendant’s Prior Record. Upon a defendant’s request, the government must furnish the defendant with a copy of the defendant’s prior criminal record that is within the government’s possession, custody, or control if the attorney for the government knows—or through due diligence could know—that the record exists.

¹⁰⁷ Federal Rules of Criminal Procedure Rule 16:

(E) Documents and Objects. Upon a defendant’s request, the government must permit the defendant to inspect and to copy or photograph books, papers, documents, data, photographs, tangible objects, buildings or places, or copies or portions of any of these items, if the item is within the government’s possession, custody, or control and:

(i) the item is material to preparing the defense;

(ii) the government intends to use the item in its case-in-chief at trial; or

(iii) the item was obtained from or belongs to the defendant. ...”

ของจำเลย และผลการทดสอบทางวิทยาศาสตร์ใด ๆ ที่ได้กระทำขึ้นเป็นพิเศษเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา¹⁰⁸ หาก

ก) รายการดังกล่าวอยู่ในความครอบครองหรือการควบคุมของรัฐ

ข) พนักงานอัยการได้ทราบหรืออาจทราบจากการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายถึงความมีอยู่ของรายงานนั้น

ค) รายการดังกล่าวเป็นสาระสำคัญสำหรับการเตรียมในการต่อสู้คดีหรือรัฐตั้งใจที่จะใช้เป็นพยานหลักฐานในชั้นพิจารณาของศาล

ช. พยานผู้เชี่ยวชาญ เมื่อมีการร้องขอของจำเลย รัฐจะต้องให้สรุปบันทึกเกี่ยวกับคำให้การที่รัฐตั้งใจจะใช้เป็นพยานหลักฐานที่สำคัญภายใต้บทบัญญัติข้อ 702, 703, 705 แห่ง Federal Rules of Evidence ในชั้นพิจารณาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขทางสภาพจิตใจของจำเลยให้แก่จำเลย¹⁰⁹

¹⁰⁸ Federal Rules of Criminal Procedure Rule Rules 16:

“... (F) Reports of Examinations and Tests. Upon a defendant’s request, the government must permit a defendant to inspect and to copy or photograph the results or reports of any physical or mental examination and of any scientific test or experiment if:

(i) the item is within the government’s possession, custody, or control;

(ii) the attorney for the government knows—or through due diligence could know—that the item exists; and

(iii) the item is material to preparing the defense or the government intends to use the item in its case-in chief at trial. ...”

¹⁰⁹ Federal Rules of Criminal Procedure Rule Rules:

“... (G) Expert Witnesses. (i) Duty to Disclose. At the defendant’s request, the government must disclose to the defendant, in writing, the information required by (iii) for any testimony that the government intends to use at trial under Federal Rule of Evidence 702, 703, or 705 during its case-in chief, or during its rebuttal to counter testimony that the defendant has timely disclosed under (b)(1)(C). If the government requests discovery under the second bullet point in (b)(1)(C)(i) and the defendant complies, the government must, at the defendant’s request, disclose to the defendant, in writing, the information required by (iii) for testimony that the government intends to use at trial under Federal Rule of Evidence 702, 703, or 705 on the issue of the defendant’s mental condition. ...”

2) ข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องมีการเปิดเผย (Information Not Subject to Disclosure)¹¹⁰

นอกจากบทบัญญัติที่กำหนดให้รัฐต้องเปิดเผยตามที่กล่าวมาแล้ว ข้อกำหนดนี้ไม่ได้อนุญาตให้เปิดเผยหรือเข้าตรวจสอบรายงาน บันทึก หรือเอกสารอื่นใดของรัฐ ซึ่งพนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ของรัฐได้ทำขึ้นเกี่ยวกับการสอบสวนหรือฟ้องคดีและข้อกำหนดนี้ไม่ใช้กับการเปิดเผยหรือตรวจสอบคำให้การของบุคคลซึ่งคาดว่าจะเป็พยานของรัฐด้วย

2. การเปิดเผยพยานหลักฐานของฝ่ายจำเลย (Defendant's Disclosure)

1) ข้อเท็จจริงที่ต้องเปิดเผย (Information Subject to Disclosure)

ก. เอกสารและวัตถุ เมื่อจำเลยร้องขอให้รัฐเปิดเผยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเอกสารและวัตถุ และรัฐได้ปฏิบัติตามแล้ว เมื่อรัฐร้องขอ จำเลยต้องอนุญาตให้รัฐเข้าตรวจสอบและคัดสำเนาหรือถ่ายภาพหนังสือ รายงาน เอกสาร ข้อมูล ภาพถ่าย วัตถุที่มีรูปร่าง ตลอดจนอาคารหรือสถานที่ หรือคัดถ่ายส่วนหนึ่งของรายการใด ๆ เหล่านี้¹¹¹ หาก

ก) เอกสารและวัตถุเหล่านั้นอยู่ในความครอบครองและดูแลของจำเลย

ข) จำเลยมีเจตนาที่จะอ้างเป็นพยานหลักฐานที่สำคัญในชั้นพิจารณาของศาล

ข. ในกรณีที่จำเลยร้องขอให้รัฐเปิดเผยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับรายงานผลการตรวจและผลการทดสอบ และรัฐได้ดำเนินการตามคำร้องขอนั้นแล้ว จำเลยต้องอนุญาตให้รัฐเข้าตรวจสอบคัดสำเนา หรือถ่ายภาพผลหรือรายงานเกี่ยวกับการตรวจสภาพร่างกายหรือจิตใจ รวมทั้งผลการทดสอบทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับคดีที่อยู่ในความครอบครองและดูแลของจำเลย โดยจำเลยตั้งใจที่จะอ้างเป็นพยานหลักฐานในชั้นพิจารณาหรือพยานบุคคลที่จำเลยได้เตรียมและ

¹¹⁰ Except as rule 16(a)(1) provides otherwise, this rule does not authorize the discovery or inspection of reports, memoranda, or other government documents made by an attorney for the government or other government agent in connection with investigating or prosecuting the case. Nor does this rule authorize the discovery or inspection of statement made by prospective government witnesses except as provided in 18 U.S.C 3500.

¹¹¹ Federal Rules of Criminal Procedure Rule Rules 16:

“... (b) Defendant's Disclosure.

(1) Information Subject to Disclosure.

(A) Documents and Objects. If a defendant requests disclosure under Rule 16(a)(1)(E) and the government complies, then the defendant must permit the government, upon request, to inspect and to copy or photograph books, papers, documents, data, photographs, tangible objects, buildings or places, or copies or portions of any of these items if:

(i) the item is within the defendant's possession, custody, or control; and

(ii) the defendant intends to use the item in the defendant's case-in-chief at trial. ...”

มีความประสงค์ที่จะเรียกมาเป็นพยานในชั้นพิจารณาของศาล เมื่อผลหรือรายงานนั้นเกี่ยวข้องกับคำให้การของจำเลย¹¹² หาก

ก) รายงานฉบับดังกล่าวอยู่ภายใต้การครอบครองและการดูแลของจำเลย

ข) จำเลยมีเจตนาจะอ้างเป็นพยานที่สำคัญในชั้นพิจารณาของศาลหรือตั้งใจที่จะเรียกบุคคลผู้ที่จัดทำรายงานดังกล่าวหรือรายงานที่เกี่ยวข้องกับคำให้การพยานเช่นว่านั้น

ค. พยานผู้เชี่ยวชาญ เมื่อรัฐร้องขอ จำเลยต้องให้สรุปบันทึกเกี่ยวกับคำให้การที่จำเลยตั้งใจจะใช้เป็นพยานหลักฐานที่สำคัญภายใต้บทบัญญัติ ข้อ 702, 703, 705 แห่ง Federal Rules of Evidence ในชั้นพิจารณาให้แก่รัฐ ถ้าจำเลยร้องขอให้รัฐเปิดเผยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพยานผู้เชี่ยวชาญ และรัฐได้ปฏิบัติตามแล้ว และจำเลยได้แจ้งความประสงค์ว่าต้องการที่จะนำสืบคำให้การผู้เชี่ยวชาญซึ่งเกี่ยวกับเงื่อนไขทางจิตใจของจำเลยตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้¹¹³

2) ข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องมีการเปิดเผยพยาน (Information Not Subject to Disclosure)

นอกจากบัญญัติที่กำหนดให้จำเลยต้องเปิดเผยพยานหลักฐานตามที่กล่าวมานั้น ข้อกำหนดนี้ไม่อนุญาตให้เปิดเผยหรือตรวจสอบข้อเท็จจริงต่าง ๆ ดังต่อไปนี้¹¹⁴

¹¹² Federal Rules of Criminal Procedure Rule Rules 16:

“... (B) Reports of Examinations and Tests. If a defendant requests disclosure under Rule 16(a)(1)(F) and the government complies, the defendant must permit the government, upon request, to inspect and to copy or photograph the results or reports of any physical or mental examination and of any scientific test or experiment if:

(i) the item is within the defendant’s possession, custody, or control; and

(ii) the defendant intends to use the item in the defendant’s case-in-chief at trial, or intends to call the witness who prepared the report and the report relates to the witness’s testimony. ...”

¹¹³ Federal Rules of Criminal Procedure Rule Rules 16: (C) Expert Witnesses.

“... (i) Duty to Disclose. At the government’s request, the defendant must disclose to the government, in writing, the information required by for any testimony that the defendant intends to use under Federal Rule of Evidence 702, 703, or 705 during the defendant’s case-in-chief at trial, if:

• the defendant requests disclosure under (a)(1)(G) and the government complies; or

• the defendant has given notice under Rule 12.2(b) of an intent to present expert testimony on the defendant’s mental condition.

¹¹⁴ Federal Rules of Criminal Procedure Rule Rules 16:

“... (2) Information Not Subject to Disclosure. Except for scientific or medical reports, Rule 16(b)(1) does not authorize discovery or inspection of:

ก. รายงานบันทึกหรือเอกสารอื่น ๆ ของรัฐ ซึ่งจำเลยหรือทนายความจำเลยหรือตัวแทนจำเลยได้ทำขึ้นในระหว่างรวบรวมข้อเท็จจริงหรือต่อสู้คดี

ข. คำให้การของจำเลยหรือทนายความจำเลยหรือตัวแทนจำเลย ซึ่งบุคคลดังต่อไปนี้เป็นผู้จัดทำขึ้นได้แก่ จำเลย รัฐหรือพยานของรัฐหรือบุคคลที่คาดหมายว่าจะเป็นพยานของรัฐ

3. หน้าที่ต่อเนื่องในการเปิดเผยพยานหลักฐาน (Continuing Duty to Disclose)¹¹⁵

ในช่วงเวลาก่อนหรือระหว่างพิจารณาคดี ถ้าคู่ความฝ่ายใดร้องขอคู่ความฝ่ายนั้นต้องเปิดเผยพยานหลักฐานเพิ่มเติมให้แก่คู่ความฝ่ายที่ร้องขอนั้น หากพยานหลักฐานเช่นว่านั้นอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการเปิดเผยหรือตรวจสอบพยานหลักฐานตามข้อกำหนดนี้ และมีคู่ความฝ่ายอื่นได้ร้องขอไว้ก่อนหน้านี้ หรือเป็นไปตามคำสั่งของศาล

4. การกำกับดูแลการค้นหาคำความจริง (Regulating Discovery)

1) คำสั่งคุ้มครองและแก้ไขปรับปรุง เมื่อมีเหตุผลที่เพียงพอไม่ว่าเวลาใด ๆ ศาลอาจมีคำสั่งปฏิเสธ จำกัดหรือชะลอ ผัดผ่อนหรือมีคำสั่งอื่นใดตามที่เห็นสมควรเกี่ยวกับการเปิดเผยพยานหลักฐานหรือตรวจสอบพยานหลักฐาน เมื่อมีคู่ความฝ่ายใดร้องขอศาลอาจอนุญาตให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งแสดงเอกสารทั้งหมดหรือบางส่วนให้ศาลตรวจสอบโดยลำพัง ถ้าศาลมีคำสั่งอนุญาตตามคำร้อง ข้อความในเอกสารทั้งหมดจะถูกบันทึกไว้ในสำนวนพิจารณาของศาลเพื่อที่ศาลอุทธรณ์จะได้ตรวจสอบเมื่อปรากฏว่ามีการอุทธรณ์¹¹⁶

(A) reports, memoranda, or other documents made by the defendant, or the defendant's attorney or agent, during the case's investigation or defense; or

(B) a statement made to the defendant, or the defendant's attorney or agent, by:

(i) the defendant;

(ii) a government or defense witness; or

(iii) a prospective government or defense witness. ...”

¹¹⁵ Federal Rules of Criminal Procedure Rule Rules 16:

“... (c) Continuing Duty to Disclose. A party who discovers additional evidence or material before or during trial must promptly disclose its existence to the other party or the court if:

(1) the evidence or material is subject to discovery or inspection under this rule; and

(2) the other party previously requested, or the court ordered, its production ...”

¹¹⁶ Federal Rules of Criminal Procedure Rule Rules 16:

“... (d) Regulating Discovery.

(1) Protective and Modifying Orders. At any time the court may, for good cause, deny, restrict, or defer discovery or inspection, or grant other appropriate relief. The court may permit a party to show good cause by a written statement that the court will inspect ex parte. If relief is granted, the court must preserve the entire text of the party's statement under seal ...”

2) ในกรณีที่คู่ความฝ่ายใดไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดว่าด้วยขั้นตอนการเปิดเผยพยานหลักฐาน ศาลอาจมีคำสั่งตามที่เห็นสมควร ดังต่อไปนี้¹¹⁷

ก. ให้คู่ความฝ่ายนั้นอนุญาตหรือดำเนินการให้มีการเปิดเผยและตรวจสอบพยานหลักฐานภายในระยะเวลาที่กำหนด สถานที่และลักษณะของการให้เปิดเผยและเข้าตรวจดูโดยเฉพาะได้ รวมทั้งการกำหนดขอบเขตและเงื่อนไขที่เหมาะสมได้

ข. อนุญาตให้พิจารณาคดีต่อไป

ค. ห้ามมิให้นำพยานหลักฐานที่ไม่ได้เปิดเผยมาอ้างเป็นพยาน

ง. มีคำสั่งเป็นประการอื่นตามที่เห็นสมควร

5. การประชุมเพื่อเปิดเผยพยานหลักฐาน (Discovery Conference)

เป็นกรณีที่กำหนดให้ต้องมีการประชุมเพื่อเปิดเผยข้อมูลก่อนการพิจารณา เมื่อมีการร้องขอให้ศาลดำเนินการ ศาลต้องดำเนินการดังนี้¹¹⁸

1) ภายในระยะเวลาไม่เกิน 14 วันหลังจากการฟ้องร้องคดี (Arraignment) ทนายความของฝ่ายรัฐ (พนักงานอัยการ) และทนายความของจำเลยต้องมีการจัดประชุมเพื่อปรึกษาร่วมกันและทำข้อตกลงกันเกี่ยวกับกำหนดเวลาและขั้นตอนในการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาคดี ตามที่กำหนดไว้ในกฎข้อ 16

2) ภายหลังจากการประชุมเพื่อเปิดเผยพยานหลักฐาน (Discovery Conference) คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่าย อาจยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขอให้ศาลมีคำสั่งกำหนดหรือแก้ไขเวลา สถานที่ วิธีการหรือประเด็นอื่นใดเกี่ยวกับการเปิดเผยพยานหลักฐาน เพื่อให้เหมาะสมต่อการเตรียมการพิจารณาคดี

¹¹⁷ Federal Rules of Criminal Procedure Rule Rules 16: “... 2) Failure to Comply. If a party fails to comply with this rule, the court may:

(A) order that party to permit the discovery or inspection; specify its time, place, and manner; and prescribe other just terms and conditions;

(B) grant a continuance;

(C) prohibit that party from introducing the undisclosed evidence; or

(D) enter any other order that is just under the circumstances ...”

¹¹⁸ Rule 16.1. Pretrial Discovery Conference; Request for Court Action

“... (a) Discovery Conference. No later than 14 days after the arraignment, the attorney for the government and the defendant’s attorney must confer and try to agree on a timetable and procedures for pretrial disclosure under Rule 16.

(b) Request for Court Action. After the discovery conference, one or both parties may ask the court to determine or modify the time, place, manner, or other aspects of disclosure to facilitate preparation for trial. ...”

การเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยาน (Pre-Trial Discovery) ตาม Rule 16 แห่ง Federal Rules of Criminal Procedure เป็นการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาคดี ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งในการตรวจสอบได้เป็นอย่างดี เพราะได้มีการจำแนกพยานหลักฐานประเภทใด่ว่าอะไรที่อนุญาตให้มีการเปิดเผยก่อนการพิจารณาคดีอาญาได้ และเป็นหลักเกณฑ์ที่ให้สิทธิแก่จำเลยในการตรวจสอบข้อเท็จจริง เอกสาร และพยานหลักฐานได้ด้วยตนเอง¹¹⁹ อันจะส่งผลทำให้การสืบพยานของศาลมีเพียงพยานหลักฐานสำคัญที่เกี่ยวข้องกับคดีอย่างแท้จริง และเหลือเพียงเฉพาะพยานหลักฐานที่รับฟังได้เท่านั้น ที่เข้าสู่ชั้นพิจารณาของศาลและทำให้กระบวนการพิจารณาคดีดำเนินไปด้วยความรวดเร็ว¹²⁰

3.1.1.3 ระยะเวลาในการพิจารณาคดีอาญาของสหรัฐอเมริกา

บทบัญญัติ The Sixth Amendment หรือบทแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาฉบับที่ 6 ได้บัญญัติรับรองสิทธิในการดำเนินคดีอาญา ที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีโดยรวดเร็ว¹²¹ เพื่อคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาไม่ให้ถูกกลืนหรือเสียสิทธิเกินสมควรในระหว่างรอการพิจารณาคดี อันสืบเนื่องมาจากผู้ต้องหาหรือจำเลยบางคนไม่ได้รับการอนุญาตให้ประกันตัวเพื่อมาต่อสู้คดีหรือบางคนอาจถูกให้ออกจากงานและอาจมีปัญหาทางด้านครอบครัว หน้าที่การงาน และการเงินตามมา ในแง่ของสังคมและสิทธิของผู้เสียหายก็ต้องได้รับการพิจารณาคดีโดยรวดเร็วเช่นเดียวกัน ในการจะพิจารณาว่าการพิจารณาคดีละเมิดต่อสิทธิในการพิจารณาคดีโดยรวดเร็วหรือไม่นั้น ต้องพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องอันประกอบไปด้วยระยะเวลา เหตุผล และอคติ แต่ในทางกลับกันการพิจารณาคดีโดยเร็ววันนั้น อาจขัดต่อสิทธิอื่น ๆ เช่น ระยะเวลาที่ต้องใช้ในการรวบรวมพยานหลักฐานหรือสิทธิที่จะมีเวลาเพียงพอในการเตรียมการต่อสู้คดี¹²²

3.1.2 ประเทศอังกฤษ

กฎหมาย Common Law เป็นกฎหมายที่พัฒนาขึ้นจากการตัดสินคดีของศาลในอดีต โดยไม่ได้มีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แต่มาจากคำพิพากษาในคดีต่าง ๆ ที่ได้รับการยอมรับและกลายเป็นบรรทัดฐานทางกฎหมาย กฎหมาย Common Law จึงถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของกฎหมายอาญาในประเทศอังกฤษที่จะใช้กำหนดพฤติกรรมบุคคลที่กระทำผิดกฎหมาย เช่น การฆ่าคน

¹¹⁹ มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 35.

¹²⁰ บุษณีย์ ภัทรพัฒน์นันท์ (เชิงอรรถ 71) 23.

¹²¹ Cornell Law School LII Legal Information Institute, 'Sixth Amendment'

<https://www.law.cornell.edu/constitution/sixth_amendment> สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2568.

¹²² อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 36.

การขโมย และการทำร้ายร่างกาย ซึ่งถูกศาลตัดสินลงโทษและผลของคำพิพากษาในแต่ละคดีส่งผลต่อการพัฒนาระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษโดยมีคำพิพากษาของศาลในช่วงหลายศตวรรษ

3.1.2.1 กระบวนการพิจารณาคดีอาญาของประเทศอังกฤษ

ในประเทศอังกฤษได้แบ่งความผิดอาญาออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ Indictable Offence และ Non - Indictable Offence ซึ่งความผิดอุกฉกรรจ์ประเภท Indictable Offence จะใช้วิธีพิจารณาคดีโดยใช้ระบบลูกขุน โดยวิธี Indictment Trial อยู่ในอำนาจของศาลคราวน์คอร์ท (Crown Court) ส่วนคดีที่ไม่ใช่คดีอุกฉกรรจ์ประเภท Non-Indictable Offence หากจำเลยยินยอมให้ใช้วิธีพิจารณาคดีแบบ Summary Trial ซึ่งเป็นการพิจารณาคดีโดยไม่ใช้ระบบลูกขุนแต่อยู่ในอำนาจของศาลมาจิสเตรทคอร์ท (Magistrate Court)¹²³ โดยแบ่งศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญา ได้แก่

1. ศาลสูงสุดของประเทศ ได้แก่ ศาลฎีกาสหราชอาณาจักร เนื่องจากมีการยกเลิกศาลสภาขุนนางและจัดตั้งศาลฎีกาสหราชอาณาจักรก่อนการปฏิรูประบบตุลาการของสหราชอาณาจักรในปี ค.ศ. 2005 การพิจารณาอุทธรณ์ชั้นสูงสุดในคดีแพ่งและคดีอาญาดำเนินการโดยศาลสภาขุนนาง (The House of Lords) ซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการของขุนนางผู้พิพากษา (Law Lords) ที่เรียกว่า Lords of Appeal in Ordinary โดยทำหน้าที่ในฐานะฝ่ายตุลาการของสภาขุนนาง¹²⁴ อย่างไรก็ตาม การดำรงอยู่ของศาลสภาขุนนางในลักษณะดังกล่าวถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่สอดคล้องกับหลักการแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Powers) อันเป็นหลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะในส่วนที่สมาชิกฝ่ายนิติบัญญัติยังคงมีบทบาทโดยตรงในกิจการของฝ่ายตุลาการ¹²⁵ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว รัฐบาลสหราชอาณาจักรจึงได้ตราพระราชบัญญัติการปฏิรูปรัฐธรรมนูญ ค.ศ. 2005 (The Constitutional Reform Act 2005) ซึ่งมีสาระสำคัญประการหนึ่งคือ การจัดตั้งศาลฎีกาสหราชอาณาจักร (The Supreme Court of the United Kingdom) ขึ้นมาแทนที่บทบาทของศาลสภาขุนนางในฐานะศาลสูงสุด¹²⁶ ศาลฎีกาดังกล่าวได้เริ่มดำเนินงานอย่างเป็นทางการตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 2009¹²⁷

¹²³ สุกัลป์ อ้ายะสุจริต, ‘การเพิกถอนกระบวนการพิจารณาที่ผิดระเบียบในคดีอาญา : ศึกษาเฉพาะการสืบพยานหลักฐานในศาลชั้นต้น’ (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2549) 41.

¹²⁴ Barendt, E. (2007). An Introduction to Constitutional Law. Oxford University Press, p. 205.

¹²⁵ Bogdanor, V. (2009). The New British Constitution. Oxford University Press, pp. 51–52.

¹²⁶ The Constitutional Reform Act 2005, c. 4, Part 3. Available at: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/4/part/3>

¹²⁷ The Supreme Court of the United Kingdom. (n.d.). Role of the Supreme Court. Retrieved July 8, 2025, from <https://www.supremecourt.uk/about/role-of-the-supreme-court.html>

2. ศาลสูงชั้นกลาง ได้แก่

ศาลอุทธรณ์แผนกคดีอาญา (Court of Appeal Criminal Division)

ศาลคราวน์คอร์ท (Crown Court)

ศาลไฮคอร์ท แผนกควีนส์เบENCH (Queen's Bench Divisional Court)

3. ศาลชั้นต้น ได้แก่ ศาลมาจิสเตรทคอร์ท (Magistrate Court)¹²⁸

ศาลในประเทศอังกฤษแบ่งการพิจารณาได้เป็น 2 วิธี คือ ศาลที่มีลูกขุน ได้แก่ Crown Court ซึ่งเป็นศาลสูงที่มีอำนาจพิจารณาเหนือคดีอาญาที่ต้องใช้ลูกขุน (Trial on Indictment) คดีที่มีการพิจารณาโดยวิธี Indictment ผู้พิพากษาจะทำการพิจารณาคดีร่วมกับคณะลูกขุนและศาลที่ไม่มีลูกขุน เช่น Magistrates Court เป็นศาลชั้นต้นที่มีอำนาจการพิจารณาคดีอาญาประเภทที่มีความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น คดีที่มีโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 2,000 ปอนด์ โดยไม่ใช้ลูกขุน¹²⁹

3.1.2.2 กระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยานของประเทศอังกฤษ

แนวทางในการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีอาญานั้น ตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า ผู้ถูกกล่าวหาทุกคนย่อมมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม ซึ่งเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองตามอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ECHR) ทั้งนี้ การเปิดเผยพยานหลักฐานต่อผู้ถูกกล่าวหา ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ไม่อาจแยกออกจากการพิจารณาที่เป็นธรรมได้¹³⁰ ซึ่งประเทศอังกฤษกำหนดให้คู่ความแต่ละฝ่ายมีหน้าที่ต้องทำการเปิดเผยข้อมูลของตนที่มีอยู่เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบถึงข้อมูลนั้นได้ โดยได้บัญญัติไว้ในข้อกำหนดของกฎหมาย (Criminal Procedure Rule) และกฎหมายลำดับพระราชบัญญัติ (Criminal Procedure and Investigations Act 1996)¹³¹ เป็นกรณีที่ช่วยให้ผู้ถูกกล่าวหาสามารถที่จะเตรียมคดีและต่อสู้คดีในศาลได้ แต่ก็ต้องสามารถที่จะคุ้มครองผู้เสียหายและพยานที่อาจจะได้รับอันตรายได้ด้วย¹³² โดยแนวทางในการเปิดเผยพยานหลักฐาน Attorney-General จะเป็นผู้กำหนดซึ่งเป็นตำแหน่งทางการเมือง ได้รับการแต่งตั้งจากพระราชินีตามคำแนะนำของนายกรัฐมนตรี โดยมีหน้าที่เป็นตัวแทนของรัฐบาลที่จะดำเนินคดี หรือให้คำปรึกษาแก่หน่วยงานราชการอื่น ๆ ในปัญหาข้อกฎหมาย¹³³ โดยกระบวนการเตรียมพยานหลักฐานต่าง ๆ ก่อนเริ่มสืบพยาน ได้แก่ กระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนเข้าสู่กระบวนการสืบพยาน (Discovery)

¹²⁸ สุนัย มโนมัยอุดม, ระบบกฎหมายอังกฤษ (พิมพ์ครั้งที่ 6 โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2559) 187.

¹²⁹ บุษณีย์ ภัทรพัฒน์ (เชิงอรรถ 71) 24.

¹³⁰ มนูญ แสงธรรม (เชิงอรรถ 74) 63.

¹³¹ บุษณีย์ ภัทรพัฒน์ (เชิงอรรถ 71) 25.

¹³² อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 37.

¹³³ มนูญ แสงธรรม (เชิงอรรถ 74) 64-65.

เป็นกระบวนการที่มีขึ้นหลังจากศาลรับฟ้องและจำเลยให้การปฏิเสธ และอยู่ในระหว่างคดีเข้าคิวรอการสืบพยานในชั้น Pre-Trial ผู้พิพากษาจะประชุมการพิจารณาโดยให้คู่ความระบุพยานของฝ่ายตนเสนอต่อศาล เพื่อศาลจะให้คู่ความยอมรับเอกสารหรือข้อเท็จจริงที่ไม่อาจโต้เถียงได้ เมื่อถึงชั้นพิจารณาสืบพยาน (Trial) จะทำให้การสืบพยานกระชับตรงประเด็น และป้องกันการจู่โจมกันทางด้านพยานหลักฐาน อันทำให้การสืบพยานเป็นไปโดยรวดเร็ว¹³⁴

การเปิดเผยพยานหลักฐานของประเทศอังกฤษกฎหมายได้กำหนดออกเป็น 2 กรณีที่สำคัญได้แก่

1. การเปิดเผยพยานหลักฐานของพนักงานอัยการ (Disclosure by The Prosecution) ในมาตรา 3¹³⁵ และมาตรา 4¹³⁶ แห่ง Criminal Procedure and Investigations Act 1996 กล่าวคือการเปิดเผยพยานหลักฐาน พนักงานอัยการต้องเปิดเผยพยานหลักฐานในการฟ้องคดีอาญาที่ยังไม่ได้มีการเปิดเผยให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับทราบ รวมถึงความเห็นของพนักงานอัยการหรือพยานหลักฐานเป็นข้อเท็จจริงที่สำคัญเกี่ยวกับคดีที่ได้มีการฟ้องร้อง หรือบันทึกคำให้การของผู้ต้องหาหรือจำเลย เฉพาะสิ่งที่อยู่ในความครอบครองของพนักงานอัยการเท่านั้น¹³⁷ โดยจำเลยสามารถคัดสำเนาหรือเข้าถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ ในคดี ที่จะช่วยให้คัดค้านผู้กล่าวหาหรือโจทก์ได้ เช่น

¹³⁴ วิชัย ช่างหัวหน้า (เชิงอรรถ 3) 26-27.

¹³⁵ Criminal Procedure and Investigations Act 1996 Section 3:

“... (1) The prosecutor must—

(a) disclose to the accused any prosecution material which has not previously been disclosed to the accused and which [F2might reasonably be considered capable of undermining] the case for the prosecution against the accused or of assisting the case for the accused, or

(b) give to the accused a written statement that there is no material of a description mentioned in paragraph (a).

(2) For the purposes of this section prosecution material is material—

(a) which is in the prosecutor’s possession, and came into his possession in connection with the case for the prosecution against the accused, or

(b) which, in pursuance of a code operative under Part II, he has inspected in connection with the case for the prosecution against the accused. ...”

¹³⁶ Criminal Procedure and Investigations Act 1996 Section 4

“... (1) This section applies where—

(a) the prosecutor acts under section 3, and

(b) before so doing he was given a document in pursuance of provision included, by virtue of section 24(3), in a code operative under Part II.

(2) In such a case the prosecutor must give the document to the accused at the same time as the prosecutor acts under section 3. ...”

¹³⁷ บุษณีย์ ภัทรวัฒนานนท์ (เชิงอรรถ 71) 26.

ข้อเท็จจริงที่ชี้ให้เห็นความถูกต้องของพยานหลักฐาน ข้อเท็จจริงที่ชี้ให้เห็นว่ามีบุคคลอีกคนหนึ่งที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด พยานที่อาจแสดงให้เห็นถึงความน่าเชื่อถือของคำรับสารภาพ ข้อเท็จจริงที่จะนำไปสู่ความน่าเชื่อถือของพยานรัฐ พยานที่เป็นประโยชน์แก่จำเลยเองหรือที่ปรากฏเบื้องต้นจากเอกสารของพนักงานอัยการ และพยานหลักฐานของพนักงานอัยการที่ต้องห้ามไม่ให้รับฟัง¹³⁸ แต่อย่างไรก็ตามการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานของพนักงานอัยการก็ไม่ได้กำหนดรายละเอียดของสิ่งที่ต้องเปิดเผยไว้อย่างชัดเจน อีกทั้ง ยังไม่ใช่บทบังคับเด็ดขาด ต่างกันกับหน้าที่ของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะต้องเปิดเผยพยานหลักฐานบางอย่างให้แก่พนักงานอัยการได้ทราบที่เป็นบทบังคับเด็ดขาด¹³⁹

2. การเปิดเผยพยานหลักฐานของจำเลย (Disclosure by The Defense) ในมาตรา 5 แห่ง Criminal Procedure and Investigations Act 1996¹⁴⁰ ได้กำหนดให้จำเลยมีหน้าที่ต้องเปิดเผยพยานหลักฐาน ได้แก่ สำเนาเอกสาร บันทึกคำให้การของจำเลย พยานหลักฐานที่สามารถแสดงถึงสถานที่อยู่ของจำเลย รายชื่อ วันเดือนปีเกิดของพยานที่เชื่อถือได้ รวมไปถึง

¹³⁸ มนูญ แสงธรรม (เชิงอรรถ 74) 64.

¹³⁹ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 38.

¹⁴⁰ Criminal Procedure and Investigations Act 1996 Section: 5 Compulsory disclosure by accused.

“... (1) Subject to subsections (2) to (3A) and (4), this section applies where—

(a) this Part applies by virtue of section 1(2), and

(b) the prosecutor complies with section 3 or purports to comply with it.

(2) Where this Part applies by virtue of section 1(2)(b), this section does not apply unless—

(a) a copy of the notice of transfer, and

(b) copies of the documents containing the evidence,

have been given to the accused under regulations made under section 5(9) of the Criminal Justice Act 1987.

(3) Where this Part applies by virtue of section 1(2)(c), this section does not apply unless—

(a) a copy of the notice of transfer, and

(b) copies of the documents containing the evidence,

Have been given to the accused under regulations made under paragraph 4 of Schedule 6 to the M2Criminal Justice Act 1991.

(3A) Where this Part applies by virtue of section 1(2)(cc), this section does not apply unless—

(a) copies of the documents containing the evidence have been served on the accused under regulations made under paragraph 1 of Schedule 3 to the Crime and Disorder Act 1998; and

(b) a copy of the notice under subsection (1) of section 51D of that Act has been served on him under that subsection.

(4) Where this Part applies by virtue of section 1(2)(e), this section does not apply unless the prosecutor has served on the accused a copy of the indictment and a copy of the set of documents containing the evidence which is the basis of the charge.

(5) Where this section applies, the accused must give a defence statement to the court and the prosecutor. ...”

การเปิดเผยข้อมูลข้อเท็จจริงอื่น ๆ ด้วย ที่อาจพิสูจน์หรืออาจนำมาสนับสนุนคำให้การหรือเป็นข้อมูลอันเป็นข้อต่อสู้ของจำเลยที่ไม่ได้รับทราบหรือรับรู้ในขณะที่ได้ยื่นคำให้การโดยพยานหลักฐานนั้นได้อยู่ในความครอบครองดูแลของจำเลย กำหนดให้จำเลยต้องเปิดเผยพยานหลักฐานในส่วนนั้นต่อศาล

3.1.2.3 ระยะเวลาในการพิจารณาคดีอาญาของประเทศอังกฤษ

การพิจารณาคดีในประเทศอังกฤษเป็นการพิจารณาแบบต่อเนื่องที่มีลักษณะติดต่อกัน ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการพิจารณาคดีให้เสร็จโดยรวดเร็วและเป็นธรรมแก่ศาลอีกรูปแบบหนึ่ง¹⁴¹ แต่อย่างไรก็ตามในมาตรา 12¹⁴² และมาตรา 13¹⁴³ แห่ง Criminal Procedure and Investigations

¹⁴¹ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 39.

¹⁴² Criminal Procedure and Investigations Act 1996 Section 12: "... Time limits.

(1) This section has effect for the purpose of determining the relevant period for sections 3, 5, 6, 6B, 6C and 7A(5).

(2) Subject to subsection (3), the relevant period is a period beginning and ending with such days as the Secretary of State prescribes by regulations for the purposes of the section concerned.

(3) The regulations may do one or more of the following—

(a) provide that the relevant period for any section shall if the court so orders be extended (or further extended) by so many days as the court specifies;

(b) provide that the court may only make such an order if an application is made by a prescribed person and if any other prescribed conditions are fulfilled;

(c) provide that an application may only be made if prescribed conditions are fulfilled;

(d) provide that the number of days by which a period may be extended shall be entirely at the court's discretion;

(e) provide that the number of days by which a period may be extended shall not exceed a prescribed number;

(f) provide that there shall be no limit on the number of applications that may be made to extend a period;

(g) provide that no more than a prescribed number of applications may be made to extend a period;

and references to the relevant period for a section shall be construed accordingly.

(4) Conditions mentioned in subsection (3) may be framed by reference to such factors as the Secretary of State thinks fit.

(5) Without prejudice to the generality of subsection (4), so far as the relevant period for section 3 or 6B, 6C and 7A(5) is concerned—

(a) conditions may be framed by reference to the nature or volume of the material concerned;

(b) the nature of material may be defined by reference to the prosecutor's belief that the question of non-disclosure on grounds of public interest may arise.

(6) In subsection (3) "prescribed" means prescribed by regulations under this section. ..."

¹⁴³ Criminal Procedure and Investigations Act 1996 Section: 13 Time limits: transitional.

Act 1996 ได้กำหนดเกี่ยวกับระยะเวลาที่เหมาะสมสำหรับจำเลยให้มีโอกาสได้พิจารณาพยานหลักฐานของพนักงานอัยการ กล่าวคือ เมื่อพนักงานอัยการได้ดำเนินการเปิดเผยพยานหลักฐานตามที่กฎหมายกำหนดไว้แล้ว ต้องให้ระยะเวลาที่เหมาะสมกับจำเลยให้มีโอกาสได้ตรวจสอบพยานหลักฐาน รวมถึงสิทธิของจำเลยในการคัดค้านพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องในคดีด้วย

3.2 ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law

ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law รูปแบบการพิจารณาคดีที่ศาลเป็นผู้มีอำนาจอย่างกว้างขวางในการค้นหาความจริง โดยศาลจะเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวกับการตรวจสอบตั้งแต่ชั้นก่อนกระบวนการพิจารณาคดีจะเริ่มขึ้น กล่าวคือ ศาลจะได้รับสำนวนการสอบสวนของผู้ต้องหาหรือจำเลยตั้งแต่ในชั้นการสอบสวนของพนักงานสอบสวน ตลอดจนถึงในชั้นการสอบสวนของพนักงานอัยการ¹⁴⁴ โดยกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law เช่น ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมนี เป็นต้น

3.2.1 ประเทศฝรั่งเศส

การดำเนินคดีอาญาในระบบ Civil Law ของประเทศฝรั่งเศสตั้งอยู่บนแนวคิดที่ว่ารัฐมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน รัฐจึงมีหน้าที่ต้องค้นหาความจริงในกระบวนการพิจารณาคดีอาญา โดยมีพนักงานอัยการและทนายความเป็นผู้มีหน้าที่ต้องช่วยเหลือ

“... (1) As regards a case in relation to which no regulations under section 12 have come into force for the purposes of section 3, section 3(8) shall have effect as if it read—

“(8) The prosecutor must act under this section as soon as is reasonably practicable after—

(a) the accused pleads not guilty (where this Part applies by virtue of section 1(1)),

(b) the accused is committed for trial (where this Part applies by virtue of section 1(2)(a)),

(c) the proceedings are transferred (where this Part applies by virtue of section 1(2)(b) or (c)),

(ca) copies of the documents containing the evidence on which the charge or charges are based are served on the accused (where this Part applies by virtue of section 1(2)(cc)),

(d) the count is included in the indictment (where this Part applies by virtue of section 1(2)(d)), or

(e) the bill of indictment is preferred (where this Part applies by virtue of section 1(2)(e) or (f)).”

(2) As regards a case in relation to which no regulations under section 12 have come into force for the purposes of section 7A, section 7A(5) shall have effect as if—

(a) in paragraph (a) for the words from “during the period” to the end, and

(b) in paragraph (b) for “during that period”,

there were substituted as soon as is reasonably practicable after the accused gives the statement in question. ...”

¹⁴⁴ บุญชัย ภัทรวัฒนานนท์ (เชิงอรรถ 71) 32.

ศาลในการค้นหาข้อเท็จจริงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ แต่ต้องอยู่ในเงื่อนไขที่ต้องกระทำโดยเปิดเผยเพื่อเป็นประกันให้แก่ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลย¹⁴⁵ หากมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นเท่ากับว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย เนื่องจากการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนร่วมแล้ว แม้บุคคลธรรมดาจะเป็นผู้เสียหายก็ไม่มีสิทธิที่จะฟ้องร้องคดีอาญาหรือดำเนินคดีอาญาได้เอง กำหนดให้รัฐต้องเป็นผู้ดำเนินคดีอาญาได้เท่านั้น ประชาชนทั่วไปจึงไม่มีสิทธิที่จะดำเนินคดีอาญา¹⁴⁶ หรือหากคดีอาญานั้นเป็นความผิดต่อส่วนตัวก็ต้องจัดให้มีกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีอาญานั้นก่อน และหากการไกล่เกลี่ยนั้นไม่เป็นผลสำเร็จจึงจะสามารถดำเนินการฟ้องคดีอาญาต่อศาลได้¹⁴⁷ เมื่อกฎหมายในประเทศฝรั่งเศสกำหนดให้การดำเนินคดีอาญาเป็นหน้าที่ของรัฐ กล่าวคือ พนักงานอัยการและผู้พิพากษาซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องเป็นผู้มีหน้าที่ในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแทนบุคคลธรรมดาทั่วไป

3.2.1.1 กระบวนการพิจารณาคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศส

ประเทศฝรั่งเศสได้มีการแบ่งแยกอำนาจในการพิจารณาคดีอาญาของศาลไว้ ได้แก่

1. ศาลสูง (Cour de Cassation)
2. ศาลอุทธรณ์ (Cour d'appel)
3. ศาลชั้นต้น (Tribunal de premier degré) ได้แก่

ศาล Tribunal de Police มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีความผิดลหุโทษ (Contravention) มีองค์คณะเป็นผู้พิพากษาคนเดียว

ศาล Tribunal Correctionnel มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีความผิด มัชฌิมโทษ (Délit) มีผู้พิพากษา 3 คนเป็นองค์คณะ

ศาล Cour d' Assises มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีความผิดอุกฤษฏ์โทษ (Crimes) มีผู้พิพากษา 3 คนและลูกขุน 9 คนประกอบกันเป็นองค์คณะ

โดยกระบวนการพิจารณาคดีได้กำหนดให้อำนาจศาลที่ทำหน้าที่ไต่สวน (Juridiction d' Instruction) เป็นศาลที่มีเขตอำนาจการสอบสวน ซึ่งหมายถึงเขตอำนาจของศาลที่มีหน้าที่ในการสอบสวนข้อหาหรือการกระทำผิด ก่อนที่จะตัดสินคดีในศาล เช่นนี้ Juridiction d' Instruction จึงเป็นกระบวนการที่ศาลหรือเจ้าหน้าที่สอบสวนจะทำการรวบรวมหลักฐานและสอบสวนพยานเพื่อพิจารณาว่าคดีควรจะถูกนำขึ้นสู่การพิจารณาในศาลหรือไม่ เป็นขั้นตอนของการสอบสวนก่อนการพิจารณาคดีในศาล ส่วนศาลที่มีอำนาจพิพากษาคดี (Juridiction de

¹⁴⁵ มนสิชา โพธิสุข (เชิงอรรถ 5) 36.

¹⁴⁶ มนูญ แสงธรรม (เชิงอรรถ 74) 67-68.

¹⁴⁷ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 40.

Jugement) เป็นศาลที่มีอำนาจในการตัดสินคดี ซึ่งหมายถึงศาลที่มีเขตอำนาจและหน้าที่ในการตัดสินคดีตามข้อกฎหมายและการพิจารณาหลักฐานที่มีอยู่หลังจากที่กระบวนการสอบสวน หรือ การพิจารณาเบื้องต้นได้เสร็จสิ้น โดย Juridiction de Jugement จึงจะเกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดีในศาลที่มีอำนาจในการตัดสินผลของการกระทำผิดตามกฎหมาย โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับขั้นตอนของการสอบสวนหรือการรวบรวมหลักฐานที่ทำโดย Juridiction d' Instruction

การพิจารณาคดีตามระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศส ศาลมีบทบาทสำคัญในฐานะองค์กรที่ทำหน้าที่ในการค้นหาข้อเท็จจริง โดยมีอำนาจในการแสวงหาความจริงอย่างกว้างขวาง และระบบศาลของฝรั่งเศสได้มีการจำแนกประเภทคดีที่อยู่ในอำนาจของแต่ละศาลไว้ ดังนี้

1. คดีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยถูกลงโทษให้ต้องจ่ายค่าปรับ (Contraventions) เช่น ส่งเสียงดังรบกวนความสงบ การทะเลาะวิวาทเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือความผิดเกี่ยวกับการจราจร เป็นต้น โดยคดีในลักษณะเช่นนี้ ศาล Tribunal de Police เป็นผู้พิจารณาซึ่งจะมีผู้พิพากษาคนเดียวเป็นองค์คณะ

2. คดีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะถูกลงโทษอย่างสูงคือ 10 ปี (Delits) เช่น การลักทรัพย์ ประมาทเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายสาหัส คดีเกี่ยวกับยาเสพติด เป็นต้น โดยคดีในลักษณะเช่นนี้ ศาล Tribunal Correctionnel เป็นผู้มีอำนาจพิจารณา โดยจะมีผู้พิพากษา 3 คน หรือ 1 คนขึ้นไป ขึ้นอยู่กับลักษณะของอัตราโทษของคดีนั้น และพนักงานอัยการมีหน้าที่ควบคุมการสอบสวนหรือสั่งคดี แต่ก็ยังมีข้อยกเว้นที่หากเป็นกรณีอัตราโทษสูง ในการพิจารณาของศาลนี้ กำหนดให้สำนักงานอัยการสูงสุดดำเนินการส่งแฟ้มสำนวนคดีให้กับผู้พิพากษาพิจารณาเห็นควรที่จะฟ้องผู้ต้องหาหรือจำเลยหรือไม่¹⁴⁸

3. คดีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะถูกลงโทษอย่างสูงคือ 10 ปีขึ้นไปจนถึงขั้นจำคุกตลอดชีวิต (Crimes) เช่น ชิงทรัพย์ ข่มขืนกระทำชำเรา ฆาตกรรม เป็นต้น โดยคดีในลักษณะเช่นนี้ ศาล Cour d' Assises เป็นผู้มีอำนาจพิจารณา โดยจะมีผู้พิพากษาที่เรียกว่า ผู้พิพากษาไต่สวน ศาลนี้มีอำนาจอย่างพนักงานสอบสวนแต่การจะเริ่มต้นคดีได้ก็ต่อเมื่อมีคำฟ้องจากพนักงานอัยการหรือผู้เสียหายก่อน เมื่อดำเนินการสอบสวนเสร็จแล้ว เป็นอำนาจของผู้พิพากษาไต่สวนที่จะใช้ดุลพินิจสั่งฟ้องหรือสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อศาล โดยการไต่สวนในชั้นนี้ พนักงานอัยการและทนายจำเลยมีส่วนสำคัญในชั้นนี้เนื่องจากเป็นผู้แถลงประกอบแฟ้มสำนวนในคดีด้วย¹⁴⁹

ระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศส การพิจารณาคดีแต่ละประเภทขึ้นอยู่กับความผิดของแต่ละคดี โดย คดีประเภท Contraventions ซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษเบา ส่วนคดีประเภท Délits

¹⁴⁸ มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 37.

¹⁴⁹ เพิ่งอ้าง 37 – 38.

เป็นความผิดที่ร้ายแรงกว่าความผิดประเภท Contraventions แต่ไม่ถึงขั้นเป็น Crimes ซึ่งเป็นประเภทความผิดที่ร้ายแรงที่สุด แต่อย่างไรก็ตามขั้นตอนในการพิจารณาอาจมีขั้นตอนที่ต่างกันในบางกรณี โดยคดีประเภท Delits ในศาล Tribunal Correctionnel และคดีประเภท Crimes ในศาล Cour d' Assises ซึ่งทั้งสองประเภทเป็นคดีที่มีอัตราโทษอย่างสูง ผู้พิพากษาจะทำการไต่สวน และแสดงให้เห็นถึงการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาสืบพยาน ด้วยเหตุนี้ จึงมุ่งศึกษาที่ศาล Tribunal Correctionnel และศาล Cour d' Assises

3.2.1.2 กระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยานของประเทศฝรั่งเศส

กระบวนการพิจารณาคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศสนั้นประกอบไปด้วยเจ้าหน้าที่ตำรวจ (Judicial Police) และพนักงานอัยการ เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ในการสอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐาน ซึ่งผู้ถูกกล่าวหาจะถูกส่งตัวไปสอบสวนเพื่อค้นหาความจริงในเบื้องต้น พนักงานอัยการจะเป็นผู้ที่ควบคุมกระบวนการสอบสวนในคดีที่ไม่มีโทษร้ายแรง และผู้พิพากษาไต่สวนจะเป็นผู้ควบคุมกระบวนการสอบสวนในคดีที่มีโทษร้ายแรงและสาธารณชนให้ความสนใจ ซึ่งผู้พิพากษาไต่สวนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการค้นหาความจริง¹⁵⁰ ศาลในประเทศฝรั่งเศสจะได้รับการสำนวนการสอบสวนของผู้ต้องหาหรือจำเลยตั้งแต่ขั้นตอนการสอบสวนของพนักงานสอบสวนไปจนถึงสำนวนการสอบสวนของพนักงานอัยการ โดยทนายความของจำเลยมีสิทธิในการรับทราบสำนวนการสอบสวนที่เสร็จสิ้นครบถ้วนแล้วตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ โดยประเทศฝรั่งเศสไม่มีกระบวนการ Pre-Trial Discovery เหมือนอย่างกับสหรัฐอเมริกาหรือประเทศอังกฤษ แต่ประเทศฝรั่งเศสมีกระบวนการที่เรียกว่าผู้พิพากษาไต่สวนหรือศาลไต่สวนคดีเป็นผู้ที่จัดเตรียมพยานหลักฐานก่อนคดีขึ้นสู่ศาลในความผิดอาญาประเภทอุกฤษฏ์โทษ¹⁵¹ กระบวนการพิจารณาคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศสจึงมีหลักเกณฑ์ที่ว่าในการค้นหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยนั้น จะต้องมีการเปิดเผยพยานหลักฐานต่อฝ่ายจำเลยก่อนเข้าสู่กระบวนการพิจารณา โดยได้มีการกำหนดขั้นตอนในการดำเนินการไว้ (1) ขั้นตอนการสอบสวนเบื้องต้น (2) การสอบสวนขั้นเตรียมฟ้อง และ (3) การดำเนินคดีอาญาขั้นสุดท้าย และการกำหนดวิธีดำเนินการดังกล่าวส่งผลให้กระบวนการพิจารณาเป็นไปอย่างรวดเร็ว เพราะทั้งศาลและคู่ความต่างมีหน้าที่ในการร่วมกันค้นหาความจริง¹⁵²

กระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานเริ่มขึ้นในขั้นตอนที่สอง กล่าวคือ การสอบสวนขั้นเตรียมฟ้อง โดยเป็นการรวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ และพิจารณาว่ามีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะฟ้องต่อศาลตัดสินหรือไม่ โดยผู้ต้องหาหรือจำเลยจะถูกส่งตัวไปสอบสวนเพื่อค้นหาความจริงด้วย

¹⁵⁰ บุษณีย์ ภัทรวัฒนานนท์ (เชิงอรรถ 71) 33.

¹⁵¹ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 41-42.

¹⁵² มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 39.

ตำรวจฝ่ายคดีและพนักงานอัยการเป็นผู้สอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐานในเบื้องต้น โดยมีผู้พิพากษาไต่สวนเป็นผู้ควบคุมการสอบสวน หรือหากเป็นกรณีที่โทษไม่ร้ายแรงพนักงานอัยการจะเป็นผู้ควบคุมการสอบสวน เมื่อดำเนินการสอบสวนเสร็จสิ้นแล้ว สำนักงานสอบสวนจะถูกรวบรวมเข้าไว้ในแฟ้มสำนวนคดีหรือ Dossier¹⁵³

สำนักงานสอบสวนคดีอาญา ในบางครั้งผู้พิพากษาไต่สวนอาจมีการจัดให้คู่ความทั้งสองฝ่ายมาเผชิญหน้าและโต้แย้งกันระหว่าง ผู้เสียหาย จำเลย และพยานหลักฐาน ขึ้นหนึ่งก่อนตาม 2 มาตราที่กำหนดไว้ใน Code of Criminal Procedure คือ

มาตรา 119 แห่ง Code of criminal procedure พนักงานอัยการมีสิทธิร้องขอต่อศาลให้ดำเนินกระบวนการไต่สวนในลักษณะการเผชิญหน้าระหว่างผู้เสียหายกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในคดี กฎหมายให้สิทธิพนักงานอัยการในการร้องขอเมื่อพนักงานอัยการเห็นว่าคดีต้องมีการไต่สวนโดยการเผชิญหน้ากันระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกับคดี โดยพนักงานอัยการต้องร้องขอ และศาลจะต้องดำเนินการแจ้งให้ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลทราบก่อนผู้พิพากษาทำการไต่สวน อย่างช้าไม่เกิน 2 วันทำการ

มาตรา 120 แห่ง Code of Criminal Procedure กฎหมายให้เป็นหน้าที่ของผู้พิพากษาไต่สวนมีสิทธิในการตั้งข้อหา ไต่สวนพยาน ให้คู่ความแต่ละฝ่ายมาเผชิญหน้ากัน โดยมีพนักงานอัยการและทนายความเป็นผู้มีหน้าที่ถามคำถามต่าง ๆ และตั้งข้อสังเกตแทนคู่ความ และเป็นดุลพินิจของผู้พิพากษาไต่สวนที่จะออกคำสั่งเกี่ยวกับการไต่สวนและสรุปพยานหลักฐาน หากผู้พิพากษาเห็นสมควรว่าตนได้รับข้อมูลข้อเท็จจริงเพียงพอแล้ว รวมไปถึงการปฏิเสธเกี่ยวกับคำถามใด ๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นการละเมิดอำนาจของศาลในการไต่สวน หรือเป็นการละเมิดต่อสิทธิความเป็นส่วนตัว หรือเป็นคำถามที่ใช้ถ้อยคำไม่สุภาพและไม่เหมาะสม ผู้พิพากษาไต่สวนต้องบันทึกการปฏิเสธคำถามเช่นนั้นไว้ในสำนวน หากมีการยอมรับกันภายหลังของพนักงานอัยการหรือทนายความ หลังจากที่ได้มีการโต้แย้งต่อผู้พิพากษาไต่สวนเกี่ยวกับถ้อยคำที่ได้กล่าวไปนั้นในสำนวนการไต่สวนให้รวบรวมไว้ในแฟ้มสำนวนคดีด้วย

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทั้งสองมาตราเป็นกรณีที่มีการไต่สวนในลักษณะการเผชิญหน้า เมื่อพนักงานอัยการร้องขอให้มีการไต่สวน ผู้พิพากษาไต่สวนมีสิทธิในการตั้งข้อหาในการไต่สวน โดยให้พนักงานอัยการและทนายความทำหน้าที่ตั้งข้อสังเกตและสรุปพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องแทนคู่ความ อันเป็นการเปิดโอกาสให้ทนายความของจำเลยมีสิทธิได้รับทราบพยานหลักฐานที่พนักงานอัยการประสงค์จะนำเสนอต่อศาล และหากผู้พิพากษาไต่สวนเห็นว่าพยานหลักฐานมีความเพียงพอแล้ว ย่อมมีอำนาจสั่งยุติการไต่สวนได้¹⁵⁴

¹⁵³ มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 42.

¹⁵⁴ มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 40-41.

การไต่สวนด้วยการเผชิญหน้านั้น กฎหมายได้บัญญัติในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฝรั่งเศส (Code of Criminal Procedure) เกี่ยวกับสิทธิของจำเลยในการรับทราบพยานหลักฐาน ก่อนสืบพยานในคดีอาญา ดังนี้

1. สิทธิในการรับทราบพยานหลักฐานก่อนสืบพยานของทนายความฝ่ายจำเลย

มาตรา 114 แห่ง Code of Criminal Procedure¹⁵⁵ กำหนดให้ทนายความของฝ่ายจำเลยมีสิทธิที่จะรับรู้และรับทราบพยานหลักฐานก่อนสืบพยานในคดีอาญาได้ โดยสามารถเข้าถึง

¹⁵⁵ Code of criminal procedure Article 114: "... Unless they expressly waive this right parties may only be heard, interrogated or confronted in the presence of their advocates or when their advocates have been duly called upon.

The advocates are summoned five working days at the latest before the interrogation or examination of the party they assist, by recorded delivery letter with request for acknowledgement of receipt, by fax with receipt, or verbally with a signature in the case file of the proceedings.

The case file is put at their disposal four working days at the latest before each interrogation of the person under judicial examination or each hearing of the civil party.

After the first appearance of the person under judicial examination or the first hearing of the civil party, the case file is also put the permanent disposal of the advocates during working days, subject to the requirements of the proper functioning of the investigating judge's office. Where the provisions of the last paragraph of article 80-1 are implemented, the case file is put at advocate's disposal, subject to the requirements of the proper functioning of the investigating judge's office, fifteen days after the sending of the recorded delivery letter or the note made in the official record, if the first appearance has not meanwhile taken place.

After the first appearance or first examination, the advocates of the parties may request the issuance at their expense of a copy of some or all of the documents and instruments of the case file.

The advocates may transmit a reproduction of the copies obtained in this way to their client. The latter states beforehand in writing that he is aware of the provisions of the following paragraph and of article 114-1.

Only copies of the experts' reports may be communicated to third parties, by the parties or their advocates, and for the needs of the defence.

The advocate must notify the investigating judge of the list of documents or procedural acts, copies of which he wishes to give to her client, by a declaration made to the investigating judge's clerk, or by a recorded delivery letter with request for acknowledgement of receipt, and made for this sole purpose.

The investigating judge has five working days from receiving the application to refuse to deliver some or all of these copies by making a specially reasoned order in respect of the risks of pressure on the victims, the person under judicial examination, their advocates, the witnesses, the investigators, the experts or any other person taking advocates, the witnesses, the investigators, the experts or any other person taking part in the proceedings.

This decision is made known to the advocate immediately, and by any method. Failing a response from the investigating judge notified within the assigned time limit, the advocate may give his client the copy of the documents or acts in the list that he provided. Within two days of its notification, he can refer the investigating

แฟ้มสำนวนคดีของลูกความของตนได้แต่ต้องมีการปรากฏตัวต่อศาลครั้งแรกเพื่อแสดงตนว่าเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับคู่เสียหาย โดยกำหนดไว้ สองกรณี ดังนี้

1) ในกรณีที่มีการเรียกให้ทนายความเข้าปรากฏตัวเพื่อดำเนินการสอบถามหรือไต่สวนลูกความ ต้องมีการส่งหมายเรียกถึงทนายความไม่น้อยกว่า 5 วันทำการก่อนวันไต่สวน พร้อมทั้งจัดส่งแฟ้มสำนวนคดีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับลูกความของทนายความไปยังสำนักงานของทนายความภายในระยะเวลาไม่เกิน 4 วันทำการก่อนวันไต่สวน โดยในกรณีดังกล่าว ผู้เกี่ยวข้องอาจเข้าร่วมฟังการไต่สวนร่วมกับทนายความของตนได้ หากไม่มีผู้ใดคัดค้าน หรือ

2) ในกรณีที่ทนายความไม่ได้รับหมายเรียกให้ไปปรากฏตัวต่อศาล หากทนายความได้ยื่นคำร้องขออย่างเป็นทางการแล้ว ศาลจะต้องดำเนินการส่งข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับลูกความไปยังสำนักงานของทนายความภายใน 15 วันทำการ ภายหลังจากที่ลูกความปรากฏตัวต่อศาลในครั้งแรก

โดยทั้งสองกรณีเป็นการให้สิทธิแก่ทนายความของจำเลยในการรับทราบพยานหลักฐานก่อนมีการไต่สวนโดยทนายความของจำเลยสามารถขอสำเนาเอกสารในสำนวนได้ ทั้งรูปแบบกระดาษหรือรูปแบบดิจิทัล และศาลต้องดำเนินการตามคำขอของทนายความภายใน 1 เดือนนับแต่ได้รับคำร้องขอจากทนายความ¹⁵⁶

2. สิทธิในการรับทราบพยานหลักฐานก่อนสืบพยานของจำเลย

สิทธิของจำเลยในการรับทราบข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่อยู่ในสำนวนการสอบสวน โดยกระทำผ่านทนายความจำเลยและทนายความไม่อาจส่งพยานหลักฐานต่าง ๆ ให้แก่ลูกความของตนได้ เว้นแต่ได้ขออนุญาตต่อศาลก่อน และศาลจะพิจารณาว่าการเปิดเผยพยานหลักฐานนั้นจะเป็น

judge's decision to the investigating chamber's presiding judge, who rules within five working days by making a written, reasoned and unappeasable decision. Where there is no response within the assigned time limit, the advocate may give his client the copy of the documents or acts mentioned on the list.

The rules pursuant to which such documents may be handed by his advocate to a person detained and the conditions under which this person may hold these documents are determined by a Council of State Decree.

By way of exception to the provisions of the eighth and ninth paragraphs, the advocate of a civil party whose petition is challenged as inadmissible may not give his client a copy of the documents or procedural acts without the prior authorization of the investigating judge, which may be sent to him by means. In the event of a refusal by the investigating judge or in the absence of a response made by this judge within five working days, the advocate may refer to the presiding judge of the investigating chamber, who decides within five working days by making a written, reasoned and unappeasable decision. In the absence of prior authorization from the presiding judge of the investigating chamber, the advocate may not give the copy of the documents or procedurek acts to his client. ...”

¹⁵⁶ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 42-43.

อันตรายเป็นบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดีหรือไม่ โดยศาลจะต้องแจ้งคำสั่งนั้นภายใน 5 วันทำการ ซึ่งหากศาลเพิกเฉยไม่สั่งการหรือผลของคำสั่งอาจส่งไปถึงทนายความพ้นเวลาที่กฎหมายกำหนด ทนายความย่อมมีสิทธิเปิดเผยพยานหลักฐานนั้นต่อลูกความได้¹⁵⁷

อย่างไรก็ตามแม้ Code of Criminal Procedure จะไม่มีการปกปิดข้อ ที่อยู่ ของพยานบุคคลก็ตาม ก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อพยานมากเท่าไรนัก เนื่องจากศาลเป็นผู้ใช้ดุลพินิจในการที่จะอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ทนายความเปิดเผยพยานหลักฐานต่อลูกความและบุคคลที่สาม รวมไปถึงอำนาจในการใช้ดุลพินิจพิจารณาว่าพยานหลักฐานนั้นเป็นประเด็นที่สำคัญแห่งคดีเพียงพอที่จะนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาหรือไม่ โดยหน้าที่ของพนักงานอัยการและทนายความเป็นเพียงผู้ช่วยศาลในการค้นหาข้อเท็จจริงตามขั้นตอนของกระบวนการพิจารณา เช่นนี้กระบวนการพิจารณาคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศส ให้โอกาสจำเลยเป็นผู้มีสิทธิในการรับรู้และรับทราบถึงพยานหลักฐานต่าง ๆ เท่ากันกับฝ่ายพนักงานอัยการซึ่งอยู่ในฐานะโจทก์¹⁵⁸

3.2.1.3 ระยะเวลาในการพิจารณาคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศส

การพิจารณาคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศสสำหรับความผิดเล็กน้อยที่ไม่ใช่ความผิดอุกฤษฏ์โทษ ศาลจะมีกระบวนการพิจารณาที่รวบรัดโดยผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถระงับคดีได้ด้วยวิธีพิเศษ เช่น การชำระค่าปรับด้วยสมุดบ่ง เป็นต้น และสำหรับความผิดอุกฤษฏ์โทษ เริ่มต้นด้วยศาลสอบสวน เมื่อผู้พิพากษาได้สวนเห็นว่าคดีมีมูลจึงสรุปเรื่องให้พนักงานอัยการฟ้องศาลที่มีอำนาจ (ฟ้องยังศาลลูกขุน) โดยศาลลูกขุนจะดำเนินการพิจารณาคดีแบบต่อเนื่อง แบบติดต่อกันไปอย่างรวดเร็วจนเสร็จสิ้นรวมถึงการตัดสินคดีในวันเดียวกันเลย เพราะจะซักถามพยานเฉพาะในเรื่องที่ตรงประเด็นใช้คำถามไม่มาก อีกทั้งศาลลูกขุนนี้จะไม่มีการจดคำพยานอีก อันส่งผลให้การสืบพยานเสร็จไปอย่างรวดเร็ว¹⁵⁹ แต่ก่อนจะมาถึงขั้นตอนดังกล่าว ได้ผ่านการไต่สวนที่ให้ออกาสทนายจำเลยได้รับทราบข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานของโจทก์ก่อนเข้าสู่การพิจารณาคดี โดยให้ระยะเวลาที่พอสมควรในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อเท็จจริงและพยานหลักฐาน ให้มีโอกาสนในการเตรียมพยานหลักฐานเพื่อมาต่อสู้คดีและคัดค้านคำกล่าวของโจทก์อย่างเหมาะสมแล้ว¹⁶⁰

3.2.2 ประเทศเยอรมนี

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศเยอรมนีกำหนดขั้นตอนในการดำเนินคดีอาญา โดยการใช้ระบบกฎหมาย Civil Law ที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับประเทศฝรั่งเศส ซึ่งแนวทางในการดำเนินคดีอาญาได้กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (StrafproZessordnung)

¹⁵⁷ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 43.

¹⁵⁸ บุษณีย์ ภัทรวัฒนานนท์ (เชิงอรรถ 71) 35.

¹⁵⁹ วิชัย ช่างหัวหน้า (เชิงอรรถ 3) 40.

¹⁶⁰ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 44.

โดยการดำเนินคดีอาญากฎหมายกำหนดไว้ให้เป็นหน้าที่ของรัฐ โดยพนักงานอัยการ (Ex Officio) จะต้องเป็นผู้ฟ้องร้องคดีอาญา เนื่องจากเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งการฟ้องร้องคดีอาญาดังกล่าวของพนักงานอัยการไม่ต้องคำนึงว่าผู้เสียหายจะมีการมาร้องขอให้ลงโทษหรือไม่ แต่ก็มีในบางกรณีที่เป็นข้อยกเว้นให้บุคคลทั่วไปที่ตกเป็นผู้เสียหายมีสิทธิที่สามารถร้องขอให้ลงโทษได้ เช่น การกระทำที่มีลักษณะเป็นการกระทำที่เจตนาหรือประมาทก่อให้เกิดความเสียหายต่อร่างกายหรือทรัพย์สิน¹⁶¹ การดำเนินคดีอาญาในประเทศเยอรมนีจึงมุ่งเน้นถึงการค้นหาความจริงคือศาลจะใช้หลักของความยุติธรรมในเนื้อหา และมีเจ้าหน้าที่ตำรวจและพนักงานอัยการเป็นผู้ช่วยในการสอบสวนโดยคู่ความแต่ละฝ่ายมีหน้าช่วยเหลือไปในทิศทางที่เป็นกระดุนให้ศาลดำเนินคดี พยานหลักฐานที่นำมาพิสูจน์ความผิดของจำเลย จะถูกนำมาแสดงโดยศาล และผลของการสอบสวนจะถูกบันทึกไว้ในแฟ้มสำนวนคดี โดยจำเลยมีสิทธิขออุทธรณ์การสอบสวนได้¹⁶²

3.2.2.1 กระบวนการพิจารณาคดีอาญาของประเทศเยอรมนี

การพิจารณาคดีอาญาของประเทศเยอรมนี มีลักษณะการพิจารณาที่แยกการดำเนินคดีในชั้นสอบสวน ฟ้องร้องออกจากการดำเนินคดีในชั้นพิจารณาพิพากษา¹⁶³ ซึ่งการแยกการดำเนินคดีออกเป็นแต่ละขั้นนั้นมีขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมนี ออกเป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ คือ¹⁶⁴

1. กระบวนการดำเนินคดีอาญาในขั้นต้น (Vorverfahren) เป็นกระบวนการในการค้นหาความจริงต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเพื่อหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ โดยมีขั้นตอนก่อนการฟ้องคดีอาญา กำหนดอำนาจหน้าที่ในขั้นนี้เป็นขององค์กรอัยการ การดำเนินคดีอาญา โดยความจริงนั้นการดำเนินคดีก็เพื่อเป็นการยืนยันในข้อกล่าวหา และการชี้ขาดข้อเท็จจริงในขั้นนี้จึงเป็นการชี้ขาดคดีอาญาของชั้นเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจในการพิจารณาข้อเท็จจริงดังกล่าว ภายหลังสามารถเชื่อได้ว่าข้อเท็จจริงที่ได้มานั้นเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้รับฟังได้ว่าบุคคลที่ถูกกล่าวหาได้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหาจริง ก็จะต้องมีการฟ้องร้องต่อศาล เพื่อให้ศาลเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดคดีอาญานั้น โดยการพิพากษานั้นเอง

2. กระบวนการดำเนินคดีอาญาในชั้นกลาง (Zwischenverfahren) เมื่อพนักงานอัยการได้ทำการสอบสวนเสร็จสิ้นและมีคำสั่งให้มีการดำเนินคดีแล้ว ก่อนเข้าสู่ขั้นตอนสุดท้ายของ

¹⁶¹ มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 47-48.

¹⁶² บุษณีย์ ภัทรพัฒน์นันท์ (เชิงอรรถ 71) 39.

¹⁶³ เพิ่งอ้าง 37.

¹⁶⁴ ณรงค์ ไชยาญ และคณะ, ‘รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่องสิทธิผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา’ (รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัย ในโครงการศึกษาวิจัยเรื่องสิทธิผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา เสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา โดยความสนับสนุนจากกองทุนพัฒนากฎหมาย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา 2549), 96-97.

การพิจารณาพิพากษา จะต้องดำเนินการกระบวนกรในชั้นกลางก่อน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมดุลพินิจในการสั่งให้ฟ้องคดีอาญาของพนักงานอัยการ ศาลจะเป็นผู้มีอำนาจในการทำหน้าที่ไต่สวนมูลฟ้องนี้ โดยศาลอาจมีคำสั่งว่าคดีมีมูลหรือไม่มีมูลก็ได้ขึ้นอยู่กับพยานหลักฐานที่น่าเสนอต่อศาล

3. กระบวนการดำเนินคดีอาญาในชั้นหลัก (Hauptverfahren) การดำเนินคดีอาญาในชั้นนี้ เป็นกระบวนการชี้ขาดคดีโดยศาล คือ การพิจารณาและพิพากษาคดีนั่นเอง

ในแต่ละขั้นตอน กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมนี ได้กำหนดให้องค์กรต่าง ๆ ที่จะเข้ามามีบทบาทที่แตกต่างกันไป โดยหน้าที่หลักขององค์กรทั้งหลายเหล่านี้ คือ การช่วยกันค้นหาความจริง ซึ่งการที่จะพิจารณาพิพากษาคดีว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงตามที่ถูกล่ามหรือไม่ เป็นการดำเนินการกระบวนพิจารณาชั้นหลัก และเป็นขั้นตอนที่จะพิจารณาคดีโดยศาลว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ และควรที่จะต้องรับโทษมากน้อยเท่าใด

ประเทศเยอรมนีมีกระบวนการเตรียมการพิจารณาคดีเป็นขั้นตอนที่สำคัญก่อนเข้าสู่การพิจารณาในชั้นศาลเช่นกัน สำหรับการพิจารณาความผิดอัตราโทษอุกฉกรรจ์ เช่น ความผิดที่ต้องโทษจำคุกขั้นต่ำตั้งแต่ 1 ปี ขึ้นไป หรือความผิดอาญาในชั้นกลางที่ต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องเสมอ แม้ว่าพนักงานอัยการจะเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง¹⁶⁵ การไต่สวนมูลฟ้องในการดำเนินคดีอาญาในชั้นกลางถือเป็นการเตรียมการพิจารณาคดีอาญาในชั้นหลัก โดยศาลมีหน้าที่ควบคุมดุลพินิจของพนักงานอัยการในการสั่งฟ้องคดีโดยพิจารณาจากกฎหมาย และความจำเป็นของสังคมว่าควรดำเนินคดีกับผู้ต้องหาหรือไม่ โดยศาลอาจมีคำสั่งให้หาข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานเพิ่มเติมนอกเหนือจากคำฟ้องหรือสำนวนการสอบสวนของพนักงานอัยการได้ เมื่อศาลเห็นว่าผู้ฟ้องคดีมีเหตุอันควรสงสัยว่าได้มีการกระทำความผิดก็จะสั่งว่าคดีมีมูลและรับฟ้องไว้เพื่อพิจารณาพิพากษาต่อไป และต้องแจ้งให้จำเลยทราบวันเวลาในการพิจารณาคดี การแจ้งคำฟ้องรวมถึงรายละเอียดเกี่ยวกับพยานหลักฐานต่าง ๆ พร้อมทั้งองค์คณะของผู้จัดทำการพิจารณาคดีด้วย¹⁶⁶

โดยความผิดอัตราโทษอุกฉกรรจ์ หรือความผิดในชั้นกลางที่ต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องเสมอ แม้ว่าพนักงานอัยการจะเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง อาจกล่าวได้ว่า เริ่มการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยานเกิดขึ้นโดยปริยาย โดยศาลจะตรวจสอบพยานหลักฐานของพนักงานอัยการทั้งในและนอกจากคำฟ้องหรือสำนวนสอบสวน ให้พอฟังได้ว่ามีเหตุอันควรสงสัยว่าเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งผลของการสอบสวนจะถูกบันทึกไว้ในแฟ้มสำนวนคดีและอนุญาตให้จำเลยมีสิทธิขอดูสำนวนสอบสวน¹⁶⁷

¹⁶⁵ บุชฌีย์ ภัทรวัฒนานนท์ (เชิงอรรถ 71) 38.

¹⁶⁶ มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 49-50.

¹⁶⁷ เฟ็งอ้าง

3.2.2.2 กระบวนการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยานของประเทศเยอรมนี

กระบวนการดำเนินคดีอาญาในประเทศเยอรมนีนั้น กฎหมายกำหนดให้พนักงานอัยการและเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้มีหน้าที่หลักในการช่วยเหลือศาลเพื่อทำการสอบสวนคดี โดยศาลเป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญในการค้นหาข้อเท็จจริงต่าง ๆ ศาลจึงมีอำนาจอย่างกว้างขวางในการที่จะค้นหาข้อเท็จจริงแห่งคดี กฎหมายให้อำนาจแก่จำเลยโดยการให้สิทธิทนายความสามารถตรวจสอบสำนวนการสอบสวนได้ ในลักษณะตรวจดูข้อกล่าวหาและพยานหลักฐานที่พนักงานอัยการสั่งฟ้องนั้นมีเพียงพอหรือไม่¹⁶⁸ โดยสิทธิของจำเลยในการขอตรวจดูสำนวนการสอบสวนกำหนดไว้ในมาตรา 147 สำหรับการเปิดเผยพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์นั้น โจทก์มีสิทธิที่จะตรวจได้เมื่อสำนวนนั้นอยู่ที่ศาลหรือว่าได้ยื่นฟ้องต่อศาลแล้ว โดยผ่านทางทนายโจทก์เป็นผู้ยื่นคำร้องขอตรวจสอบสำนวนคดีนั้นตามมาตรา 406e¹⁶⁹ โดยสามารถอธิบายได้ดังนี้

มาตรา 147 แห่ง Criminal Procedure Code Strafprozeßordnung ได้กำหนดสิทธิของจำเลยที่สามารถขอตรวจดูสำนวนการสอบสวนและพยานหลักฐานได้ ดังนี้¹⁷⁰

1. ทนายความของจำเลยมีสิทธิขอตรวจสอบสำนวนคดี โดยต้องชำระค่าธรรมเนียมต่อศาล และสามารถขอตรวจดูพยานหลักฐานที่ถูกยึดไว้ได้

¹⁶⁸ มนสิชา โพธิสุข (เชิงอรรถ 5) 48.

¹⁶⁹ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 45-46.

¹⁷⁰ Criminal Procedure Code Strafprozeßordnung (StPO) Section 147

“... (1) Defense counsel shall be entitled to inspect those files which are available to the court , those which would have to be submitted to the court if charges have been preferred, and to inspect officially impounded pieces of evidence.

(2) If the termination of the investigation has not yet been noted in the file, defense counsel may be refused inspection of the files or of individual documents in the files, as well as the inspection of officially impounded pieces of evidence, if this may endanger the purpose of the investigation.

(3) At no stage of the proceedings may defense counsel be refused inspection of records concerning the examination of the accused or concerning such judicial acts of investigation to which defense counsel has been or should have been admitted, nor may he be refused inspection of expert opinions.

(4) Upon application, defense counsel may be permitted to take the files, with the exception of pieces of evidence, to his office or to his private premises for inspection, unless there are significant reasons to the contrary. The decision shall not be contestable

(5) Regarding permission to inspect the files, the public prosecution office shall decide during the preparatory proceedings; in other cases, the judge presiding over the court seized of the case shall be competent to decide.

(6) IF the reason for refusing the inspection of the files has not already ceased to exist , the public prosecution office shall revoke the order no later than upon completion of the investigation. Defense counsel shall be notified as soon as the right to inspect the files exists again without restriction. ...”

2. หากผลการสอบสวนยังไม่เสร็จสิ้นและยังไม่ได้บันทึกไว้ในแฟ้มสำนวนคดี หน่วยงานจำเลยอาจถูกปฏิเสธไม่ให้เข้าถึงแฟ้มสำนวนคดีหรือเอกสารพยานหลักฐานนั้น รวมถึงพยานที่หลักฐานถูกยึดไว้ หากสิ่งเหล่านี้จะส่งผลกระทบในทางลบต่อการสอบสวน

3. ไม่มีขั้นตอนใดของกระบวนการที่หน่วยงานจำเลยจะถูกปฏิเสธการเข้าถึงสำนวนคดี ไม่ว่าจะเป็นคำให้การของผู้ถูกกล่าวหาหรือกระบวนการไต่สวนโดยศาล ซึ่งหน่วยงานจำเลยได้เข้าฟังการพิจารณาหรือควรเข้าฟังการพิจารณาด้วย และรวมถึงความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

4. เมื่อมีการร้องขอ หน่วยงานของจำเลยอาจได้รับอนุญาตให้นำแฟ้มสำนวนคดีทั้งหมด หรือบางส่วนของพยานหลักฐานไปตรวจสอบยังสำนักงาน หรือสถานที่รื้อถอน เว้นแต่จะมีเหตุห้ามไว้โดยชัดแจ้ง ซึ่งในกรณีที่คำสั่งไม่อนุญาตดังกล่าว คำสั่งนั้นไม่อาจโต้แย้งได้

5. หากมีการร้องขอในระหว่างการเตรียมคดี ให้เป็นดุลพินิจของพนักงานอัยการ ในการอนุญาตให้ตรวจสอบแฟ้มสำนวนคดี หากพ้นจากขั้นตอนดังกล่าวแล้ว ให้เป็นดุลพินิจของผู้พิพากษาผู้เป็นประธานองค์คณะ

6. หากเหตุในการปฏิเสธไม่ให้ฝ่ายจำเลยเข้าถึงพยานหลักฐานได้สิ้นสุดลง พนักงานอัยการจะต้องเพิกถอนคำสั่งห้ามนั้นโดยเร็ว และหน่วยงานจำเลยสามารถใช้สิทธิในการเข้าถึงและตรวจสอบสำนวนได้โดยปราศจากข้อขัดขวางใด ๆ

ส่วนหากเป็นกรณีที่ผู้เสียหายหรือโจทก์มีความจำนงค์ที่จะเข้าตรวจสอบสำนวนการสอบสวนเกี่ยวกับคดีของตน มาตรา 406e แห่ง Criminal Procedure Code Strafprozeßordnung ได้กำหนดให้สิทธิแก่ผู้เสียหายหรือโจทก์สามารถตรวจสอบสำนวนคดีได้ ดังนี้¹⁷¹

1. หน่วยงานอาจตรวจสอบแฟ้มสำนวนคดีเพื่อผู้เสียหาย หากแฟ้มสำนวนคดีอยู่ที่ศาล หรือได้ทำการยื่นฟ้องต่อศาลแล้ว โดยต้องทำเป็นคำร้องเพื่อตรวจสอบสำนวนคดีนั้น และอาจ

¹⁷¹ Criminal Procedure Code Strafprozeßordnung (StPO) Section 406e

“... (1) An attorney-at-law may inspect for the aggrieved person the files which are available to the court or, if he shows a legitimate interest. In the cases mentioned in section 395 such legitimate need to be shown.

(2) Inspection of the files shall be refused if overriding interests worthy of protection, either of the accused or of other persons, constitute an obstacle thereto. It may be refused if the purpose of the investigation appears to be jeopardized or if the proceedings would be considerably delayed thereby.

(3) Upon application and unless important reasons constitute an obstacle the attorney-at-law may be handed the files, but not the pieces of evidence, to take to his office or private premises.

(4) The public prosecution office shall decide whether to grant inspection of the files in preparatory proceeding and after final conclusion of the proceedings, or otherwise the presiding judge of the court seized of the case. If the public prosecution office refuses inspection of the files, a court decision pursuant to section 161 a subsection (3), second or fourth sentences, may be applied for; the presiding judge's decision shall be incontestable.

(5) Under the conditions in subsection (1) the aggrieved person may be given information and copies from the files, subsection (2) and (4), first sentence, shall apply mutatis mutandis. ...”

ตรวจสอบพยานหลักฐานที่ถูกยึดไว้โดยเจ้าหน้าที่ได้หากแสดงให้เห็นถึงส่วนได้เสียอันชอบด้วยกฎหมาย แต่ถ้ากรณีมาตรา 395 ส่วนได้เสียอันชอบด้วยกฎหมายนั้นไม่จำเป็นต้องแสดง

2. อาจถูกปฏิเสธการตรวจสอบแฟ้มสำนวนคดี หากจะส่งผลกระทบต่อประโยชน์ที่สำคัญของจำเลยหรือบุคคลอื่นสมควรได้รับการปกป้องหากการตรวจสอบสำนวนคดีเป็นอุปสรรคต่อประโยชน์เช่นนั้น การตรวจสอบสำนวนคดีอาจถูกปฏิเสธถ้าการตรวจสอบนั้นเป็นการซ้ำซ้อนหรืออาจจะเป็นการประวิงคดี

3. หากไม่มีเหตุอันสำคัญที่เป็นอุปสรรค หน่วยงานของผู้เสียหายอาจนำสำนวนคดีไปตรวจสอบ ณ สำนักงานหรือสถานที่ส่วนบุคคลได้ ทั้งนี้ไม่รวมถึงวัตถุพยาน

4. ให้อัยการเป็นผู้พิจารณาในการตรวจสอบแฟ้มสำนวนคดี ไม่ว่าจะอยู่ในระหว่างกระบวนการเตรียมสำนวน และภายหลังการสรุปกระบวนการขั้นสุดท้ายแล้วหรือไม่ หากไม่เช่นนั้นให้ผู้พิพากษาผู้หนึ่งพิจารณาคดีเป็นผู้วินิจฉัย หากอัยการปฏิเสธการตรวจสอบแฟ้มสำนวนคดี ให้ศาลพิจารณาตามมาตรา 161 a (3) วรรคสองหรือวรรคสี่ (เกี่ยวกับการอุทธรณ์คำสั่ง) คำสั่งของผู้พิพากษาหัวหน้าคณะให้เป็นที่สุด

5. ภายใต้เงื่อนไขของ (1) ผู้เสียหายอาจขอข้อมูลและสำเนาจากแฟ้มสำนวนคดีได้ โดยให้นำนอมนุมตรา (2) และ (4) มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ดังที่ได้กล่าวข้างต้น มาตรา 147 และมาตรา 406e แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมนี ได้กำหนดให้สิทธิในการเข้าตรวจสอบสำนวนการสอบสวนได้ โดยให้หน่วยงานของผู้เสียหายหรือจำเลยดำเนินการดังกล่าว เข้าตรวจดูหรือตรวจสอบพยานหลักฐานได้ โดยให้หน่วยงานของจำเลยมีสิทธิที่รับทราบพยานหลักฐานก่อนสืบพยานได้ การตรวจสอบพยานหลักฐานจะประกอบไปด้วยการตรวจสอบข้อกล่าวหาและพยานหลักฐานที่พนักงานอัยการนำมายื่นฟ้องนั้นมีเพียงพอหรือไม่ ทำให้ฝ่ายผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถรับรู้รายละเอียดเกี่ยวกับคำฟ้อง รายชื่อของพยาน รวมถึงองค์คณะผู้พิพากษาที่พิจารณาคดี ส่วนในการตรวจสอบพยานหลักฐานของผู้เสียหายนั้น กฎหมายไม่ได้กำหนดให้ฝ่ายผู้เสียหายรับทราบถึงพยานหลักฐานก่อนสืบพยาน จนกว่าจะได้มีการส่งฟ้องคดีต่อศาล เพราะในประเทศเยอรมนีการดำเนินคดีอาญาเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐโดยตรงอยู่แล้วโดยการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยานดังกล่าวไม่ได้กำหนดรายละเอียดไว้เป็นการเฉพาะเจาะจงเพียงแต่อยู่ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ เท่านั้น การเปิดเผยพยานหลักฐานจึงมีลักษณะที่แตกต่างจากการเปิดเผยพยานหลักฐานในประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่ต้องเปิดเผยพยานหลักฐานไว้อย่างชัดเจน¹⁷²

3.2.2.3 ระยะเวลาในการพิจารณาคดีอาญาของประเทศเยอรมนี

ในการพิจารณาคดีของประเทศเยอรมนีนั้น มีรูปแบบในการพิจารณาคดีแบบต่อเนื่องกันไปจนถึงการพิพากษาคดี ซึ่งหากมีการเลื่อนการพิจารณาออกไปบ่อยครั้ง จะส่งผลกระทบต่อความ

¹⁷² มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 56.

ทรงจำของผู้พิพากษาได้ในประเด็นแห่งคดี จึงต้องมีการพิจารณาที่ต้องทำไปด้วยความรวดเร็วเพื่อให้เสร็จสิ้น โดยมาตรา 229 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมนี วางหลักไว้ว่าในการพิจารณาคดีอาญาของประเทศเยอรมนีต้องพิจารณาคดีต่อเนื่องกันไป โดยถ้าหากมีการเลื่อนการพิจารณาคดีออกไป เช่น กำหนดไว้ว่าจะต้องเริ่มการพิจารณาคดีใหม่ภายในระยะเวลา 11 วันภายหลังจากวันเลื่อนการพิจารณา มิเช่นนั้น การพิจารณาคดีจะต้องเริ่มกระบวนการตั้งแต่แรกทั้งหมด แต่หากมีการเลื่อนการพิจารณาคดีต่อเนื่องกันเกินกว่า 10 วันติดต่อกันแล้ว อาจเลื่อนการพิจารณาคดีออกไปได้อีก 30 วัน ซึ่งศาลอาจจะต้องอ่านคำพิพากษาภายใน 4 วัน นับแต่วันเสร็จสิ้นการพิจารณาคดี เพราะการอ่านคำพิพากษาจะต้องดำเนินการในรูปแบบของวาจาและโดยเปิดเผย ประกอบกับกฎหมายได้กำหนดให้การพิจารณาคดีอาญาต้องเป็นไปด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม แก่คู่ความทุกฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายจำเลยที่ต้องได้รับสิทธิในการคุ้มครองในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นอย่างมาก¹⁷³

จากการศึกษากระบวนการพิจารณาคดีอาญาของในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law และในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law พบว่า การเปิดเผยพยานหลักฐาน (Discovery) เป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญก่อนการพิจารณาโดยได้เป็นที่ยอมรับกันและนำมาปรับใช้กันจนได้มีการกำหนดให้เป็นแนวปฏิบัติไว้ชัดเจน โดยเฉพาะในประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิจำเลยให้มีโอกาสต่อสู้คดีเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้อย่างเต็มที่ สำหรับประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law ไม่ได้มีการกำหนดให้มีการเปิดเผยพยานหลักฐานไว้อย่างชัดเจน แต่กำหนดให้ศาลต้องมีส่วนร่วมในการค้นหาความจริง และตรวจสอบพยานหลักฐานค่อนข้างมาก โดยมีส่วนร่วมตั้งแต่ก่อนการพิจารณาเริ่มต้นขึ้น กล่าวคือโจทก์ จำเลย และศาลจึงถูกบังคับโดยกระบวนการให้ต้องมีการเปิดเผยพยานหลักฐานไปโดยปริยาย

¹⁷³ สัณฐักษ์ ปัญวัฒนลิขิต, 'การพิจารณาคดีอาญาด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม' (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2540) 52-53.

บทที่ 4

การยื่นบัญชีระบุพยานในคดีอาญาของกฎหมายไทย

เพื่อความเข้าใจในรูปแบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย จำเป็นต้องพิจารณาถึงแนวคิดพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งแบ่งออกเป็นสองระบบหลัก ได้แก่ ระบบกล่าวหา (Adversarial System) และ ระบบไต่สวน (Inquisitorial System) โดยระบบกล่าวหาเน้นการดำเนินคดีในลักษณะของการต่อสู้กันระหว่างคู่ความ ขณะที่ระบบไต่สวนเน้นบทบาทของศาลหรือเจ้าพนักงานในการค้นหาความจริงโดยตรง การดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยเป็นระบบตรวจสอบข้อเท็จจริงที่กำหนดบทบาทและหน้าที่ของศาลในการค้นหาความจริงได้อย่างเต็มที่ ในลักษณะเดียวกันกับระบบกฎหมาย Civil Law เช่น ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมนี โดยศาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการร่วมค้นหาความจริงในคดีอาญา อีกทั้ง มีบทกฎหมายที่ให้อำนาจแก่จำเลยและทนายความจำเลยมีสิทธิรับทราบพยานหลักฐานไว้อย่างกว้าง ๆ โดยมุ่งประกันให้จำเลยสามารถเตรียมการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ แตกต่างจากประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law เช่น ประเทศอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา โดยมีบทบัญญัติแห่งกฎหมายได้กำหนดให้มีการเปิดเผยพยานหลักฐานไว้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ระบบกฎหมายของต่างประเทศซึ่งให้ความสำคัญกับสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยอย่างเต็มที่ กลับพบว่าประเทศไทยแม้จะมีบทบัญญัติของกฎหมายรับรองสิทธิของจำเลยไว้ แต่ในทางปฏิบัติอาจยังขาดกลไกหรือแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยอย่างเต็มที่

ในบทนี้จึงกล่าวถึงกระบวนการยุติธรรมของไทยในการค้นหาความจริงตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย อำนาจและบทบาทหน้าที่ของศาลไทยในการค้นหาความจริงตามหลักความเสมอภาคของกฎหมายไทยในการต่อสู้คดี ในเรื่องเกี่ยวกับมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 ที่กำหนดให้มีการยื่นบัญชีระบุพยานและตรวจสอบพยานหลักฐานก่อนสืบพยานเพื่อให้ทราบว่าแนวทางที่กำหนดให้จำเลยต้องยื่นบัญชีระบุพยานพร้อมกับโจทก์ (พนักงานอัยการ) มีความเหมาะสมแล้วหรือไม่ เมื่อเปรียบเทียบกับมาตรา 229/1 เป็นกรณีที่ไม่ได้กำหนดวันตรวจพยานหลักฐาน โดยกำหนดให้โจทก์ต้องยื่นบัญชีระบุพยานก่อนวันไต่สวนมูลฟ้องหรือวันสืบพยานไม่น้อยกว่า 15 วัน ส่วนจำเลยกำหนดให้สามารถยื่นบัญชีระบุพยานได้จนถึงก่อนวันสืบพยานจำเลย เพื่อให้เห็นว่าการที่กฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบุพยานมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของไทย รวมถึงการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในคดีอาญามากน้อยเพียงใด

4.1 วิวัฒนาการของการยื่นบัญชีระบупยานหรือการตรวจสอบพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในคดีอาญาตามกฎหมายไทย

กฎหมายลักษณะพยานมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิธีการในเรื่องโทษ โดยแบ่งออกเป็น 4 ยุค คือ ยุคฝูงชน ยุคศาสนา ยุคกฎหมาย และยุควิทยาศาสตร์ ยุคฝูงชนการลงโทษในครอบครัวจะเป็นการลงโทษที่ผู้ที่มีอำนาจในการลงโทษได้แก่ หัวหน้าครอบครัว และความผิดที่จะลงโทษนั้นจะเป็นความผิดที่เกิดขึ้นในลักษณะต่อหน้าต่อตา เป็นเหตุให้ไม่ต้องใช้พยานหลักฐานในการลงโทษ¹⁷⁴ ยุคศาสนาพระเจ้าย่อมจะลงโทษหากบุคคลนั้นเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ และบุคคลที่ไม่ได้รับอันตรายใด ๆ ก็จะต้องเป็นผู้บริสุทธิ์ เช่น การดำน้ำ ลุยเพลิง เป็นต้น¹⁷⁵ ยุคกฎหมายได้มีการเกิดขึ้นของกฎหมายลักษณะพยานกำหนดว่าพยานชนิดใดที่จะสามารถนำมาสืบได้ รวมทั้งวิธีการสืบพยาน ต่อมาจึงได้มีการเข้าสู่ยุควิทยาศาสตร์ที่มีการพิสูจน์ความจริงโดยการอาศัยผู้ที่มีความชำนาญการพิเศษและความรู้เพื่อช่วยค้นหาตัวผู้ที่กระทำความผิดให้มีความชัดเจนและรวดเร็วยิ่งขึ้น¹⁷⁶ ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ราว พ.ศ. 1894 ได้มีการประกาศใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับลักษณะพยานขึ้นโดยได้กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร คือ กฎหมายพยาน พ.ศ. 1894 และกฎหมายฉบับนี้ก็ใช้กันมาอย่างยาวนานถึง 500 กว่าปี และเมื่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีการกำหนดแนวทางกฎหมายพยานโดยการบัญญัติให้เป็นรูปแบบของระบบกล่าวหา แต่ก็มีระบบไต่สวนแทรกเข้ามาบ้างในบางสมัย เช่น วิธีการพิจารณาแบบจารีตนครบาล มีการตบปากคู่ความ ต่อมารัชกาลที่ 5 ใน ร.ศ. 113 ได้ทรงประกาศให้ยกเลิกกฎหมายพยาน พ.ศ. 1894 และได้มีการประกาศให้ใช้กฎหมายลักษณะพยาน ร.ศ. 113 แทน เนื่องจากรัชกาลที่ 5 ทรงเห็นว่ากฎหมายนั้นเก่าล้าสมัยไม่มีความเหมาะสมกับบ้านเมืองที่มีความเจริญก้าวหน้า ต่อมาทรงได้ประกาศยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล ใน ร.ศ. 115 เนื่องจากทรงเห็นว่า การที่ชำระซักฟอกผู้ต้องหาว่าเป็นโจรด้วยการใช้จารีตนครบาลมีส่วนที่เป็นสาเหตุให้เกิดความเสียหายในกระบวนการพิจารณา ซึ่งผู้พิพากษาอาจจะผิดพลาดและลงโทษอาญากับผู้ไม่ผิดได้¹⁷⁷ แต่เมื่อบ้านเมืองได้มีการพัฒนาไปตามกาลเวลาเป็นเหตุให้ระบบกฎหมายก็พัฒนาควบคู่กันไป ซึ่งได้มีการคำนึงถึงสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยมากขึ้น โดยเมื่อสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้ประกาศให้มีการยกเลิกระบบจารีตนครบาล โดยมี

¹⁷⁴ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน (สำนักพิมพ์นิติบรรณการ 2551) 10.

¹⁷⁵ เข็มชัย ชูติวงศ์ (เชิงอรรถ 1) 3.

¹⁷⁶ โสภณ รัตนกร (เชิงอรรถ 174) 10 – 11.

¹⁷⁷ เข็มชัย ชูติวงศ์ (เชิงอรรถ 1) 5.

พระราชบัญญัติยกเลิกวิธีพิจารณาจารีตนครบาล ร.ศ. 115 และได้กำหนดให้รูปแบบการดำเนินคดีเป็นระบบกล่าวหาแทน โดยการประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 กฎหมายฉบับนี้ได้รับต้นแบบมาจากประเทศอังกฤษ¹⁷⁸ แม้กระบวนการพิจารณาคดีของศาลไทยจะไม่ได้มีรูปแบบการดำเนินคดีตามแบบกฎหมายลักษณะพยานของประเทศอังกฤษในทุกขั้นตอน แต่มีบทบัญญัติที่ให้ศาลมีอำนาจที่จะทำการสืบพยานได้เหมือนกับระบบไต่สวนแต่ในทางปฏิบัตินั้น ศาลไทยอาจไม่มีบทบาทตามที่กฎหมายได้ให้อำนาจไว้มากเท่าที่ควร เนื่องจากศาลมักจะวางตัวเป็นกลาง ไม่เข้าไปแทรกแซงเกี่ยวกับการถามพยานถ้าไม่มีความจำเป็น¹⁷⁹ ประเทศต่าง ๆ จึงได้มีการนำข้อดีของระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนมาเป็นแนวทางในการที่จะสร้างหลักเกณฑ์ของกฎหมายลักษณะพยาน รวมถึงประเทศไทยด้วย ทั้งสองระบบดังกล่าวนี้ เรียกว่าระบบผสม (Mixed System)¹⁸⁰

กฎหมายลักษณะพยานในยุคต่าง ๆ ได้มีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย จึงทำให้สามารถทราบถึงต้นกำเนิดของกฎหมายพยานหลักฐานของไทยว่ามีลักษณะอย่างไร และนำมาสร้างเป็นหลักเกณฑ์ให้กฎหมายมีความสอดคล้องกับบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย

4.1.1 ยุคก่อนมีการใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

เริ่มแรกได้มีการยึดถือตามหลักพระธรรมศาสตร์ที่พราหมณ์โปรุหิตนำมาใช้รวมถึงกฎหมายอื่น ๆ ด้วยเนื่องจากไม่มีกฎหมายลักษณะพยานที่เป็นกิจจะลักษณะ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ได้กำหนดกฎหมายลักษณะพยานขึ้นในมหาศักราช 1894 ซึ่งมีแนวทางที่เป็นข้อแนะนำให้ผู้พิพากษา ก่อนสืบพยานกำหนดให้ผู้พิพากษาชี้แจงให้พยานให้การตามความเป็นจริง หากให้การเท็จจะมีบทกำหนดโทษ โดยกฎหมายฉบับนี้ได้วางหลักว่าพยานบุคคลนั้นมีความเชื่อถือได้หรือไม่ โดยจะพิจารณาตามฐานะและวงศ์ตระกูลของพยาน และกำหนดว่าพยานบอกเล่าถือเป็นพยานบางประเภทที่ไม่ควรรับฟัง โดยยังรวมไปถึงพยานบุคคลที่มีลักษณะดังนี้ คนกุ่มนี้ยืมสิน คนขอทาน เพื่อน ญาติ โสเภณี คนตาบอด คนหูหนวก เด็ก เป็นต้น ซึ่งบุคคลในลักษณะนี้มีอยู่ทั้งหมด 33 พวก ที่กฎหมายฉบับนี้กำหนดห้ามไม่ให้รับฟัง¹⁸¹

ต่อมาเมื่อมีพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 ใช้บังคับจึงทำให้กฎหมายพระอัยการลักษณะพยาน มหาศักราช 1894 ได้ถูกยกเลิกไป โดยพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113

¹⁷⁸ ระชานันท์ เฉลิมกิจ (เชิงอรรถ 79) 27.

¹⁷⁹ โสภณ รัตนกร (เชิงอรรถ 174) 8.

¹⁸⁰ เข็มชัย ชูวงศ์ (เชิงอรรถ 1) 4.

¹⁸¹ โสภณ รัตนกร (เชิงอรรถ 174) 11.

เป็นกฎหมายที่ทำให้ประเทศไทยเข้าสู่สากลถือเป็นการปฏิบัติขั้นแรกเนื่องจากหลักเกณฑ์ส่วนใหญ่ของกฎหมายมาจากประเทศอังกฤษ ซึ่งสามารถสรุปกฎหมายในลักษณะพยานดังกล่าวได้ดังนี้¹⁸²

1. ยกเลิกบทบัญญัติของกฎหมายที่ห้ามบุคคล 33 ประเภทเป็นพยาน ที่กำหนดว่า ห้ามบุคคลที่มีลักษณะเป็นอุทริพยาน เช่น เด็ก นักเลงการพนัน คนขี้โมโห เป็นต้น โดยห้ามไม่ให้ศาลรับฟังบุคคลดังกล่าวเป็นพยาน เนื่องจากพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 มีแนวทางว่าบุคคลที่มีสติรู้จักผิดชอบชั่วดีและมีความเข้าใจก็สามารถเป็นพยานได้

2. กำหนดเอกสิทธิ์ของบุคคลบางประเภทที่ไม่ต้องเป็นพยาน

3. กำหนดวิธีการสืบพยานไว้ด้วยกัน 3 ประการ ได้แก่ เดินเผชิญสืบ เรียกพยานมาสืบในศาลและส่งประเด็นไปสืบ

4. กำหนดวิธีการดำเนินกระบวนการพิจารณาเมื่อปรากฏว่าพยานไม่มาศาล

5. กำหนดวิธีชี้สองสถานและประเด็นนำสืบ

6. กำหนดวิธีการซักถามพยานบุคคล และการอ้างพยานเอกสาร

7. บทกำหนดโทษผู้กระทำความผิดตามกฎหมายฉบับนี้

โดยพระราชบัญญัติลักษณะพยาน ร.ศ. 113 ทำให้เห็นได้ว่าเริ่มมีการกำหนดวันชี้สองสถานและประเด็นนำสืบ โดยกฎหมายฉบับนี้เริ่มให้ความสำคัญกับพยานหลักฐานมากขึ้นเพื่อที่จะทำให้กระบวนการพิจารณาเป็นไปอย่างยุติธรรมและลงโทษผู้กระทำความผิดได้ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม กฎหมายฉบับดังกล่าวอาจยังไม่ได้มีการกำหนดให้ต้องมีการเปิดเผยหรือกำหนดให้มีการยื่นบัญชีระบุพยานไว้ก่อนการสืบพยานในคดีอาญา และต่อมาก็ได้ถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติกฎหมายล้าสมัยบางฉบับ พ.ศ. 2546

4.1.2 ยุคช่วงก่อนมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2547

เมื่อได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่เป็นแม่บทของกฎหมายลักษณะพยานของไทย โดยบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความทั้งสองมีแนวคิดของกฎหมายอังกฤษอยู่หลายประการ เช่น การพิจารณาคดีอาญาจะต้องกระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย ซึ่งในคดีแพ่งศาลจะวางตัวเป็นกลางและให้คู่ความดำเนินคดีกันเอง โดยศาลเป็นเพียงผู้ควบคุมให้การพิจารณาคดีเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เป็นไปในลักษณะของระบบกล่าวหาเหมือนกับประเทศอังกฤษ ส่วนในคดีอาญา กฎหมายให้ถือไว้ก่อนว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ หากจะมีการลงโทษจำเลยเป็นหน้าที่ของโจทก์ที่จะต้องพิสูจน์ให้สิ้นสงสัยตามสมควรว่าจำเลยกระทำความผิด และการพิจารณาคดีของศาลจะต้องกระทำต่อหน้าจำเลยที่เป็นหลักการใน

¹⁸² เข็มชัย ชูติวงศ์ (เชิงอรรถ 1) 6.

ลักษณะของระบบกล่าวหา จึงเห็นได้ว่าบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีหลักการมาจากระบบกฎหมาย Common Law¹⁸³

แต่เมื่อได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ได้มีการบัญญัติบางเรื่องไว้เหมือนกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ดังนั้น หากเรื่องใดที่ไม่ได้มีการบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ให้สามารถนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม เช่น การยื่นบัญชีระบุพยานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งโดยผลของมาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

เนื่องจากกฎหมายลักษณะพยานหลักฐานโดยทั่วไปแล้วทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญามีบางอย่างที่คล้ายคลึงกัน เช่น ข้อเท็จจริงใดบ้างที่ไม่ต้องนำสืบ ข้อเท็จจริงใดบ้างที่ต้องนำสืบ พยานหลักฐานใดบ้างที่รับฟังได้และพยานหลักฐานใดบ้างที่ห้ามรับฟัง ซึ่งบทบัญญัติว่าด้วยพยานหลักฐานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหากไม่ได้มีบทบัญญัติในเรื่องใดไว้ ให้สามารถนำบทบัญญัติว่าด้วยพยานหลักฐานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับได้ รวมถึงกรณีเกี่ยวกับการยื่นบัญชีระบุพยานจึงได้อาศัยบทบัญญัติของมาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา¹⁸⁴ ให้สามารถนำบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 87¹⁸⁵ และมาตรา 88¹⁸⁶ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

การยื่นบัญชีระบุพยานเป็นระเบียบวิธีพิจารณาในการที่จะอ้างพยานหลักฐาน ได้แก่ พยานเอกสาร พยานวัตถุ พยานบุคคล หรือพยานผู้เชี่ยวชาญ เป็นกระบวนการพิจารณาที่สำคัญเป็นอย่างมาก การที่กฎหมายกำหนดระเบียบในลักษณะเช่นนี้ ก็เพื่อให้คู่ความทั้งสองฝ่ายมีโอกาสที่จะสามารถทราบว่าพยานหลักฐานที่อีกฝ่ายได้ใช้อ้างเป็นพยานหลักฐานนั้น มีพยานหลักฐานเกี่ยวกับคดีในลักษณะใดบ้าง เพื่อไม่ให้เป็นการจู่โจมกันทางพยานหลักฐาน คู่ความทั้งสองฝ่ายสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ เป็นการป้องกันการเอาเปรียบกันระหว่างคู่ความ¹⁸⁷ เทียบเคียงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 114/2528 ในการยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่มีได้บัญญัติไว้โดยเฉพาะ ต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยปฏิบัติตามบัญญัติมาตรา 87 (2) และมาตรา 88 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเมื่อโจทก์มิได้ยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาล ไม่ว่าก่อนศาลไต่สวนหรือหลังจากศาลไต่สวนพยานโจทก์

¹⁸³ โสภณ รัตนกร (เชิงอรรถ 174) 6.

¹⁸⁴ อุตม รัฐอมฤต (เชิงอรรถ 7) 34.

¹⁸⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 87 (เชิงอรรถ 21)

¹⁸⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 88 (เชิงอรรถ 22)

¹⁸⁷ เข็มชัย ชุตินวงศ์ (เชิงอรรถ 1) 297.

จึงต้องห้ามมิให้รับฟังพยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 87 (2) ประกอบด้วยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15

การยื่นบัญชีระบุพยานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง อาจแยกพิจารณาเป็น 5 หลักเกณฑ์ ดังนี้

1. การยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรก¹⁸⁸

เอกสารที่ประสงค์จะอ้างอิง โดยถือว่าเป็นสิ่งที่คู่ความจะต้องแสดงในบัญชีระบุพยาน ตามมาตรา 88 กำหนดให้ต้องแสดงเอกสารหรือสภาพของเอกสารที่จะอ้างอิงและต้องระบุให้ชัดเจนว่าการอ้างอิงเอกสารนั้นเป็นการอ้างต้นฉบับของเอกสาร และกำหนดให้คู่ความทั้งสองฝ่าย ต้องยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลก่อนวันสืบพยานไม่น้อยกว่า 7 วัน พร้อมกับสำเนาบัญชีระบุพยาน ดังกล่าว เป็นจำนวนที่เพียงพอเพื่อให้คู่ความอีกฝ่ายมารับไปจากเจ้าพนักงานศาล การที่กฎหมาย กำหนดให้ต้องยื่นบัญชีระบุพยานภายในระยะเวลาดังกล่าวนั้น เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้คู่ความฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งจู่โจมกันทางพยานหลักฐาน แต่ก็ยังพบปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการนับวันเกิดขึ้น

ตัวอย่าง วันสืบพยานเป็นวันที่ 20 ธันวาคม ดังนั้น วันสุดท้ายที่จะต้องยื่นบัญชีระบุพยานที่ถูกต้องตามขั้นตอน คือ วันที่ 12 ธันวาคม เพื่อให้มีช่วงวันคั่น คือ 13 14 15 16 17 18 19 ธันวาคม รวมเป็น 7 วัน และไม่คำนึงว่าวันที่ 13-19 ธันวาคม นั้น จะมีวันไหนเป็นวันหยุดราชการหรือไม่ แต่ในบางครั้งอาจเกิดกรณีที่ว่า วันสุดท้ายของการยื่นบัญชีระบุพยานนั้นเป็นวันหยุดราชการ จะต้องดำเนินการในลักษณะใด เช่น หากวันที่ 12 ธันวาคม เป็นวันหยุดราชการ วันหยุดนักขัตฤกษ์ วันหยุดพิเศษต่าง ๆ ติดต่อกันเป็นเวลา 3 วัน คู่ความจะต้องบัญชีระบุพยานในวันทำการถัดไป หรือวันที่เปิดทำการปกติ หรือไม่ เนื่องจากวันที่คั่นระหว่างวันของการยื่นบัญชีระบุพยานกับวัน สืบพยานน้อยกว่า 7 วัน เมื่อมีกรณีดังกล่าวเกิดขึ้นจริง คู่ความต้องยื่นบัญชีระบุพยาน วันที่ 11 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันที่มีการเปิดทำการตามปกติและเป็นวันสุดท้ายก่อนที่จะถึงวันที่ 12 ธันวาคม เพราะเมื่อมีกรณีเช่นนี้เกิดขึ้นไม่ได้เป็นเรื่องของการนับระยะเวลาที่จะนำหลักของประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/8 มาเพื่อใช้บังคับไม่ได้ (เทียบเคียงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 119/2505)

วันสืบพยาน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 1 (10) หมายถึง วันที่ ศาลเริ่มต้นทำการสืบพยานนัดแรก วันสืบพยานที่ระบุถึงมาตรา 88 แห่งประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความแพ่ง คือ วันที่เป็นการเริ่มต้นสืบพยานกันจริง ๆ โดยหากวันที่ศาลนัดสืบพยาน วันแรกแล้วนั้น เมื่อปรากฏว่าพอถึงกำหนดได้มีการเลื่อนคดีออกไปโดยไม่มีการสืบพยาน เพราะถือว่า

¹⁸⁸ เข็มชัย ชูวงศ์ (เชิงอรรถ 1) 298.

วันสืบพยานที่ศาลนัดเลื่อนไปนั้นเป็นวันสืบพยานแทนแต่วันดังกล่าวต้องมีการสืบพยานกันจริง ๆ อีกด้วย¹⁸⁹

2. การยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติม¹⁹⁰

เมื่อคู่ความได้ยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรกแล้ว คู่ความทั้งสองฝ่ายก็มีสิทธิที่จะยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมอีกครั้งก็ได้ แต่การยื่นเพิ่มเติมนั้น ต้องมีการทำคำแถลงขอระบุพยานหลักฐานเพิ่มเติมต่อศาลและต้องแนบพร้อมกับบัญชีระบุพยานที่ประสงค์จะยื่นเพิ่มเติม และสำเนาบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมดังกล่าว โดยการยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมจะต้องดำเนินการยื่นภายใน 15 วันนับแต่วันสืบพยาน ซึ่งปี พ.ศ. 2538 ได้มีการแก้ไขเกี่ยวกับการกำหนดการยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมระหว่างบทบัญญัติเดิม กับที่แก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ. 2538 กล่าวคือ มาตรา 88 วรรคสอง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ที่บทบัญญัติเดิมคู่ความสามารถยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมได้ไปถึงจนกว่าฝ่ายที่มีหน้าที่นำสืบก่อนสืบพยานเสร็จสิ้น เป็นเหตุให้มีความล่าช้าหรือเป็นการประวิงคดีได้ เนื่องจากทั้งสองฝ่ายอาจใช้วิธีการดังกล่าว โดยการสืบพยานไป และระบุพยานหลักฐานต่อไปจนไม่จบสิ้น

แต่เมื่อได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2535 ก็ทำให้บทบัญญัติมีความเคร่งครัดจนเกินไปเพราะต้องยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติม ภายในกำหนดเวลาเหมือนกันกับการยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรก และไม่ได้เป็นประโยชน์ใด ๆ เลย ต่อมาในปี พ.ศ. 2538 ก็ได้มีการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 88 กำหนดให้สามารถยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมได้ภายหลังจากวันสืบพยาน 15 วัน และการยื่นบัญชีระบุพยานที่กำหนดให้ต้องยื่นภายใน 15 วันดังกล่าว ให้ใช้การนับระยะเวลา ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยเรื่องระยะเวลามาใช้บังคับ เช่นนี้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/8 จึงกำหนดให้คู่ความมีสิทธิยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมโดยเมื่อปรากฏว่าวันสุดท้ายที่กำหนดเวลา 15 วันเป็นวันหยุดราชการ หยุดนักขัตฤกษ์ หยุดพิเศษ การยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมให้ยื่นในวันที่เปิดทำการถัดไปได้

เมื่อการยื่นบัญชีระบุพยานที่กำหนดขั้นตอนให้ต้องยื่นเอกสารที่จะอ้างอิง ตามวรรคหนึ่ง และหากมีความจำเป็นจะยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมตามวรรคสอง ได้พ้นระยะเวลาที่กำหนดไว้ 15 วันแล้ว หากมีความประสงค์จะยื่นบัญชีระบุพยานหลักฐานภายหลังที่พ้นกำหนดดังกล่าว จะทำได้ก็ต่อเมื่อปรากฏว่า¹⁹¹

¹⁸⁹ ธาณี สิงหนาท, คำอธิบายพยานหลักฐานคดีแพ่งและคดีอาญา (กรุงเทพฯ: พับลิชชิง 2562) 177.

¹⁹⁰ เข็มชัย ชูวงศ์ (เชิงอรรถ 1) 306.

¹⁹¹ ปิติกุล จีระมงคลพาณิชย์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานว่าด้วยพยานเอกสาร, (บริษัท สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด 2552), 37.

1) มีเหตุอันสมควรที่แสดงได้ว่าตนไม่สามารถที่จะได้ทราบได้ว่า ต้องนำพยานหลักฐานบางอย่างมาสืบเพื่อประโยชน์แห่งตน

2) ไม่ทราบพยานหลักฐานบางอย่างมีอยู่

3) เหตุสมควรอื่นใด

จากทั้ง 3 กรณี เมื่อคู่ความฝ่ายใดมีความประสงค์จะยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมสามารถยื่นคำร้องขออนุญาตศาลในเวลาใด ๆ ก็ได้ แต่ต้องยื่นก่อนศาลพิพากษาคดี และหากศาลเห็นสมควรว่าพยานหลักฐานนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องสืบพยาน เพื่อให้การวินิจฉัยชี้ขาดข้อสำคัญแห่งประเด็นเป็นไปโดยเที่ยงธรรม ศาลจะอนุญาตก็ได้

3. คำสั่งศาลเกี่ยวกับการยื่นบัญชีระบุพยาน

เมื่อปรากฏว่าศาลได้มีคำสั่งไม่อนุญาตให้ยื่นบัญชีระบุพยาน หรือยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติม เนื่องจากการปฏิบัติฝ่าฝืนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 88 โดยคำสั่งนี้เป็นคำสั่งระหว่างพิจารณา หากคู่ความฝ่ายใดไม่เห็นด้วยมีสิทธิที่จะโต้แย้งหรือคัดค้านได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 226 ในการที่จะได้ใช้สิทธิอุทธรณ์ ฎีกาต่อไป แต่การที่คู่ความจะใช้สิทธิอุทธรณ์ ฎีกา นั้น จะต้องมีการโต้แย้งหรือคัดค้านไว้ หากไม่ได้มีการโต้แย้งหรือคัดค้าน จะใช้สิทธิอุทธรณ์ ฎีกา ไม่ได้

4. ข้อยกเว้น ไม่ต้องยื่นบัญชีระบุพยาน¹⁹²

กฎหมายไม่ได้กำหนดข้อยกเว้นไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 88 กล่าวคือ การจะสืบพยานไม่ว่าชั้นใดต้องมีการอ้างอิงไว้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 88 ที่วางแนวไว้ให้ปฏิบัติ แต่ศาลฎีกามีการตีความและวางบรรทัดฐานไว้ โดยบทบัญญัติว่าด้วยเรื่องบัญชีระบุพยานไม่ใช่บังคับกับการสืบพยาน ดังต่อไปนี้

1) การสืบพยานโดยการไต่สวนคำร้องขอต่าง ๆ ในกรณีที่มีการไต่สวนคำร้องขอถือว่าไม่ใช่เป็นการสืบพยานในประเด็นแห่งคดี และวันไต่สวนก็ไม่ได้เป็นสืบพยาน ซึ่งการยื่นคำร้องขอต่าง ๆ จะทำก่อนหรือหลังวันสืบพยานก็ได้ จึงไม่ต้องนำบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 88 มาใช้บังคับ

2) สำเนาเอกสารที่คู่ความทั้งสองฝ่ายได้แนบมาท้ายคำฟ้องหรือคำร้อง โดยคู่ความประสงค์ที่จะนำสืบในภายหลัง เช่น โจทก์ได้กล่าวถึงหนังสือสัญญาซื้อขายมาในคำฟ้องและแนบตัวสัญญามาท้ายฟ้อง โดยไม่ได้ระบุไว้ในบัญชีพยาน ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า หนังสือสัญญานั้นเป็นส่วนหนึ่งของคำฟ้อง ไม่ต้องอ้างในบัญชีระบุพยานอีก (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 901/2493)

¹⁹² เข็มชัย ชูวงศ์ (เชิงอรรถ 1) 310-311.

3) ของกลางในคดีอาญาที่เป็นของพึงต้องริบโจทก์ฟ้องจำเลยมีพันธบัตรปลอม และจับจำเลยได้พร้อมพันธบัตรปลอมของกลาง โจทก์จะขอส่งของกลางต่อศาลโดยมิต้องอ้างในบัญชีระบุพยาน ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า ของกลางในคดีอาญาที่โจทก์ส่งศาล เป็นหน้าที่ของศาลที่ต้องวินิจฉัยอยู่แล้ว แม้ไม่มีฝ่ายใดระบุอ้าง ศาลก็มีอำนาจยกขึ้นวินิจฉัยเป็นพยานหลักฐานในคดีได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1176/2491)

4) การสืบเอกสารประกอบการถามค้าน¹⁹³ เมื่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนำเอกสารมาสืบประกอบการถามค้านพยานของคู่ความฝ่ายตรงกันข้ามถึงข้อความที่พยานเคยกล่าวไว้ และพยานนั้นยอมรับความถูกต้องแท้จริงของเอกสาร ศาลก็สามารถรับเอกสารนั้นเข้าสู่สำนวนความในฐานะพยานเอกสารได้เพื่อประกอบการถามค้าน โดยคู่ความฝ่ายนั้นไม่ต้องอ้างพยานเอกสารนั้นไว้ในบัญชีระบุพยาน

5. ผลของการไม่ยื่นบัญชีระบุพยานตามหลักเกณฑ์ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 88¹⁹⁴

เมื่อไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของบทบัญญัติมาตรา 88 ห้ามไม่ให้ศาลรับฟังพยานหลักฐานที่ไม่ได้ระบุอ้างไว้ในบัญชีระบุพยานตามระเบียบ ศาลสามารถตัดพยานตามบทบัญญัตินี้ได้โดยไม่ต้องคำนึงว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งจะได้โต้แย้งคัดค้านหรือไม่ โดยผลของมาตรา 87 (2) ซึ่งในทางปฏิบัติศาลจะคำนึงถึงกรณีที่คู่ความฝ่ายตรงกันข้ามโต้แย้งด้วย เนื่องจากบทบัญญัตินี้ดังกล่าวเป็นเพียงการกำหนดกติกาขึ้นมาเพื่อป้องกันการเอาเปรียบกันของคู่ความแต่ละฝ่าย ไม่ได้เกี่ยวกับการที่ว่าพยานหลักฐานไม่มีความน่าเชื่อถือหรือมีความบกพร่องของตัวพยานหลักฐาน เช่นนี้ หากคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้โต้แย้งก็ให้ถือว่าฝ่ายตรงกันข้ามไม่ได้มีความเสียเปรียบ ศาลก็อาจยอมให้ฝ่ายสืบพยานหลักฐานได้ตามข้อยกเว้นตอนท้าย ที่กำหนดว่า ถ้าศาลเห็นว่าเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมจำเป็นจะต้องสืบพยานอันสำคัญ ที่เกี่ยวกับประเด็นสำคัญแห่งคดี โดยการฝ่าฝืนบทบัญญัติของอนุमतรานี้ ให้ศาลมีอำนาจรับฟังพยานหลักฐานเช่นว่านั้นได้ตามบทบัญญัติของมาตรา 87 (2) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

แม้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับพยานหลักฐานในคดีแพ่งและคดีอาญาส่วนใหญ่จะมีวิธีการที่ลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่ในคดีแพ่งจะเป็นเรื่องระหว่างบุคคลที่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อบุคคลส่วนใหญ่ แตกต่างจากคดีอาญาที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย และเสรีภาพของบุคคลและส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมที่เป็นเรื่องส่วนรวม¹⁹⁵ อย่างไรก็ตาม ผลของประมวลกฎหมาย

¹⁹³ อดัม รัฐธรรมนูญ (เชิงอรรถ 7) 119.

¹⁹⁴ เข็มชัย ชุตินวงศ์ (เชิงอรรถ 1) 314.

¹⁹⁵ อดัม รัฐธรรมนูญ (เชิงอรรถ 7) 33-34.

วิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 ที่อนุโลมให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับในเรื่องที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ได้บัญญัติไว้ในการดำเนินคดีอาญาเกี่ยวกับเรื่อง ยื่นบัญชีระบุพยาน โดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4260/2548 เป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นว่า ศาลได้ใช้แนวทางเกี่ยวกับบัญชีระบุพยานตามที่ใช้ในคดีแพ่งมาใช้ในการพิจารณาคดีอาญา โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งให้ศาลสามารถใช้บทบัญญัติ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลมได้

4.1.3 ยุคช่วงหลังมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2547

แม้ว่ายุคก่อนหน้านี้จะมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีการกำหนดให้จำเลยสามารถที่จะรับทราบถึงพยานหลักฐานของพนักงานอัยการโจทก์ได้เพื่อให้โอกาสแก่จำเลยในการที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และเป็นธรรมที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้ นั้น แม้กฎหมายจะให้โอกาสแก่จำเลยในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่โดยผลของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 ที่อนุโลมให้นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับเกี่ยวกับการยื่นบัญชีระบุพยานอาจยังไม่ทำให้จำเลยในคดีอาญาได้รับความเป็นธรรมเท่าที่ควร ดังนั้น จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้กระบวนการค้นหาความจริงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นธรรม ที่จะส่งเสริมให้คู่ความรับทราบถึงพยานหลักฐานที่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งประสงค์จะนำเข้าสู่สืบให้สามารถ ยอมรับกันในข้อเท็จจริงมากยิ่งขึ้น เพราะการที่คู่ความสามารถทราบถึงพยานหลักฐานของคู่ความ อีกฝ่ายหนึ่งได้ล่วงหน้า จะทำให้สามารถตรวจสอบความถูกต้องของพยานหลักฐานได้ เนื่องจาก ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเดิม ไม่ได้บัญญัติไว้เกี่ยวกับการยื่นบัญชีระบุพยานที่คู่ความ จะเปิดเผยข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานต่อกัน¹⁹⁶ ซึ่งเป็นการแก้ไขรูปแบบเดิมของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับการให้สิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลย มีโอกาสที่จะรับทราบและตรวจสอบพยานหลักฐานที่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งประสงค์จะนำเข้าสู่สืบ¹⁹⁷ โดยจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

¹⁹⁶ สุรัตน์ชัย ศิลากุล, ‘การนำกระบวนการตรวจพยานหลักฐานมาใช้ในการบริหารจัดการคดี’ (รายงานส่วนบุคคลการอบรมหลักสูตร “ผู้พิพากษาบริหารในศาลชั้นต้น” รุ่นที่ 7 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม 2552) 8.

¹⁹⁷ บุษณีย์ ภัทรพัฒน์ (เชิงอรธ 71) 55.

4.2 การยื่นบัญชีระบุงพยานในคดีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยาน

พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547 ได้เพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องการยื่นบัญชีระบุงพยานกรณีที่มีการกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ให้มีการตรวจพยานหลักฐานไว้ในมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 เป็นการตรวจพยานหลักฐานในคดีอาญาก่อนวันสืบพยาน เพื่อให้กระบวนการพิจารณาเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม รวมถึงเพื่อให้ศาลสามารถบริหารจัดการคดีได้ จึงได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการยื่นบัญชีระบุงพยานในคดีอาญาไว้ ในคดีที่จำเลยไม่ให้การหรือให้การปฏิเสธ ตามที่ได้กำหนดไว้ในมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 ไว้เป็นการเฉพาะ

จากหลักการที่ให้หลักประกันสิทธิของจำเลยในการได้รับการพิจารณาโดยรวดเร็วต่อเนื่อง และเป็นธรรม และศาลได้กำหนดให้มีการนั่งพิจารณาคณะ โดยนัดวันสืบพยานติดต่อกันโดย ไม่มีการเลื่อน เมื่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ หรือเป็นการกำหนดประเด็นในการสืบพยานเพื่อให้ สืบได้ภายในเวลากำหนด และให้คู่ความในคดีสามารถตรวจพยานหลักฐานได้¹⁹⁸ประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา ได้กำหนดให้เป็นดุลพินิจของศาลที่จะกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐาน ก่อนสืบพยาน¹⁹⁹ ซึ่งการตรวจพยานหลักฐานนั้นจะประกอบไปด้วย การตรวจพยานวัตถุ พยาน เอกสารที่คู่ความได้นำมาเสนอต่อศาล เพื่อให้พิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ให้อีกฝ่ายหนึ่งได้มีสิทธิ ตรวจสอบ²⁰⁰

4.2.1 หลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบุงพยานในคดีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยาน

บทบัญญัติมาตรา 173/1 เป็นหลักเกณฑ์ที่กำหนดให้มีการยื่นบัญชีระบุงพยานในคดีที่ศาล กำหนดให้มีวันตรวจพยานก่อนการสืบพยานในคดีอาญา โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้²⁰¹

1. ในคดีที่จำเลยไม่ให้การหรือการปฏิเสธ และศาลมีเห็นสมควรว่าควรกำหนดให้มี วันตรวจพยานหลักฐานหรือมีคู่ความฝ่ายหนึ่งร้องขอ
2. ศาลจะแจ้งให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 14 วัน
3. ก่อนถึงวันตรวจพยานหลักฐาน คู่ความต้องยื่นบัญชีระบุงพยาน พร้อมสำเนาใน จำนวนที่เพียงพอเพื่อให้คู่ความฝ่ายอื่นรับไปจากเจ้าพนักงานศาล โดยให้ยื่นก่อนวันตรวจ พยานหลักฐานไม่น้อยกว่า 7 วัน (มาตรา 173/1 วรรคสอง) กล่าวคือ เป็นบทบัญญัติที่กำหนดให้

¹⁹⁸ ณรงค์ ใจหาญ, *หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2* (พิมพ์ครั้งที่ 7, วิญญูชน 2566) 102.

¹⁹⁹ ธาณี สิงหนาท (เชิงอรธ 189) 571.

²⁰⁰ ณรงค์ ใจหาญ (เชิงอรธ 198) 102.

²⁰¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173/1

คู่ความแต่ละฝ่ายต้องเปิดเผยพยานหลักฐานให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งได้รับทราบ อีกทั้ง เป็นประโยชน์ต่อศาลในการใช้ดุลพินิจพิจารณาภาพรวมของพยานหลักฐานทั้งหมดก่อน เพราะเมื่อศาลได้ทราบพยานหลักฐานของคู่ความแล้ว ศาลจึงกำหนดกรอบระยะเวลาในการสืบพยานได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับจำนวน และประเภทของพยานหลักฐาน อันทำให้การจัดสรรเวลาในการพิจารณาคดีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ²⁰²

4. ในกรณีที่คู่ความฝ่ายใดต้องการยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมเมื่อล่วงพ้นกำหนดระยะเวลาจะต้องได้รับอนุญาตจากศาลก่อน โดยแสดงเหตุผลอันสมควรว่าไม่สามารถทราบถึงพยานหลักฐานนั้น หรือเป็นกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม หรือเพื่อให้โอกาสจำเลยในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

5. ในกรณีที่พยานเอกสารหรือพยานวัตถุใดอยู่ในความครอบครองของบุคคลภายนอก ให้คู่ความที่จะอ้างถึงพยานหลักฐานดังกล่าว จะต้องยื่นคำขออนุญาตศาลพร้อมกับการยื่นบัญชีระบุพยาน เพื่อให้ศาลมีคำสั่งเรียกพยานเอกสารหรือพยานวัตถุมาจากผู้ครอบครองนั้น เพื่อให้ได้พยานหลักฐานดังกล่าวก่อนวันตรวจพยานหลักฐานหรือวันที่ศาลได้กำหนดไว้

อย่างไรก็ตาม เมื่อศาลเห็นสมควรกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานแล้ว ก่อนกำหนดวันตรวจพยานหลักฐานดังกล่าว ต้องแจ้งให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 14 วัน และให้คู่ความยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลพร้อมสำเนาที่มีจำนวนเพียงพอสำหรับคู่ความอีกฝ่ายก่อนวันตรวจพยานหลักฐานไม่น้อยกว่า 7 วัน²⁰³ และการยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมสามารถทำได้²⁰⁴ โดยต้องเป็นไปตามที่บทบัญญัติมาตรา 173/1 วรรคสองและวรรคสาม ได้กำหนดแนวทางที่ผ่อนปรนเพื่อให้โอกาสแก่คู่ความสามารถยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมได้เพราะเอกสารยังมีความไม่สมบูรณ์ครบถ้วนนั้น โดยให้สิทธิคู่ความในการยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมได้ 2 กรณี คือ²⁰⁵

1. ต้องยื่นบัญชีระบุพยานก่อนการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้น โดยไม่ขออนุญาตจากศาล แต่อย่างไร

2. กรณีที่ได้มีการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้นแล้ว และคู่ความมีความประสงค์ที่จะยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติม คู่ความต้องดำเนินการยื่นคำร้องเพื่อขออนุญาตศาล โดยผู้ร้องจะต้องมีเหตุอันสมควรว่าตนเองไม่สามารถทราบหรือรู้ถึงพยานหลักฐานนั้นต่อศาล หรือหากเป็นกรณีที่ศาล

²⁰² อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 63.

²⁰³ คณิง ภาไชย, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่มที่ 2* (ไพโรจน์ วายุภาพ ณรงค์ โจหาญ ผู้แก้ไขเพิ่มเติม,โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โรงพิมพ์เดือนตุลา 2548) 117.

²⁰⁴ เพิ่งอ้าง

²⁰⁵ บุษณีย์ ภัทรวัฒนานนท์ (เชิงอรรถ 71) 73.

เห็นว่าเป็นกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม หรือเพื่อให้โอกาสแก่จำเลยในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ ศาลอาจอนุญาตให้ยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมได้²⁰⁶

ผลของการยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมและการยอมให้บุคคลภายนอกส่งพยานเอกสารหรือพยานวัตถุต่อศาลในวันที่ศาลกำหนด อันเป็นการทำให้เห็นว่าวันเปิดเผยพยานหลักฐานไม่จำเป็นต้องมีเพียงวันเดียว เพราะหากในวันตรวจพยานที่ศาลได้กำหนดไว้นั้นอาจมีเหตุขัดข้องทำให้ไม่อาจทำได้เสร็จสิ้น ศาลก็อาจเลื่อนไปดำเนินการต่อในวันอื่นอีกก็ได้²⁰⁷

4.2.2 หลักเกณฑ์การดำเนินการในวันตรวจพยานหลักฐาน

บทบัญญัติมาตรา 173/2 เป็นหลักเกณฑ์การดำเนินการในวันตรวจพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในคดีอาญา โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้²⁰⁸

1. การนำเสนอพยานหลักฐานในวันตรวจพยานหลักฐานนั้น คู่ความจะต้องส่งพยานเอกสารและพยานวัตถุที่อยู่ในความครอบครองของตนให้แก่ศาล เพื่อให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งได้ตรวจสอบ แม้ศาลจะกำหนดให้ต้องส่งพยานหลักฐานดังกล่าวไว้แต่ก็มีพยานหลักฐานบางอย่างที่ไม่ต้องยื่นก็ได้ ถ้าหากศาลได้มีคำสั่งเป็นอย่างอื่นเพราะสภาพแห่งความจำเป็นของพยานหลักฐานนั้นหรือเป็นคำบันทึกคำให้การของพยาน

2. เมื่อยื่นต่อศาลแล้ว คู่ความแต่ละฝ่ายนั้นจะต้องแถลงแนวทางต่อศาลถึงการเสนอพยานหลักฐานดังกล่าว และความเกี่ยวข้องกับประเด็นและความจำเป็นที่จะต้องสืบพยานหลักฐานที่ประสงค์ใช้อ้างอิง และการยอมรับถึงพยานหลักฐานของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง เนื่องจากการแถลงในลักษณะนี้จะทำให้ศาลสามารถกำหนดได้ว่าควรกำหนดให้มีการสืบพยานอย่างไรในวันนัดสืบพยาน เพื่อให้การสืบพยานนั้นดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพ และไม่ต้องนำสืบในประเด็นที่พยานหลักฐานเป็นที่ยอมรับกันในข้อเท็จจริง

3. เมื่อตรวจพยานหลักฐานแล้ว ศาลจะมีการกำหนดวันสืบพยาน โดยพิจารณาจากพยานหลักฐานที่จะต้องนำสืบ และต้องแจ้งให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วัน และในกรณีที่โจทก์ไม่มาศาลในวันนัดตรวจพยานหลักฐาน ให้ศาลยกฟ้องโจทก์ตามบัญญัติมาตรา 166 (นำมาใช้บังคับโดยอนุโลม)

4. ในกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม เมื่อศาลเห็นสมควร หรือคู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดร้องขอ ศาลจะมีคำสั่งให้สืบพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญในคดีไว้ล่วงหน้าก่อน

²⁰⁶ สหรัฐ กิติ ศุภการ, *หลักและคำพิพากษา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*, (สไมล์ สยาม พรินต์ เซอร์วิส 2567) 591.

²⁰⁷ บุษณีย์ ภัทรพัฒน์ (เชิงอรรถ 71) 77.

²⁰⁸ ณรงค์ ใจหาญ (เชิงอรรถ 198) 131.

ถึงกำหนดวันนัดสืบพยานก็ได้ เป็นการสืบพยานล่วงหน้า ตามมาตรา 173/2 วรรคสอง²⁰⁹ เช่น เกรงว่าพยานหลักฐานจะสูญหายหรือถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลง

ดังนั้น การแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547 ได้กำหนดให้มีการตรวจพยานหลักฐานสำหรับการดำเนินคดีอาญา ซึ่งกำหนดไว้ในมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญดังนี้²¹⁰

1. เพื่อให้กระบวนการค้นหาความจริงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม เมื่อคู่ความแต่ละฝ่ายได้ทราบถึงพยานหลักฐานของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งล่วงหน้า ก็จะมีเวลาเพียงพอที่จะตรวจสอบความถูกต้องแท้จริงของพยานหลักฐานนั้น อันเป็นการลดการอุทธรณ์พยานหลักฐานและช่วยให้การถามค้านเพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. เพื่อส่งเสริมให้คู่ความเปิดเผยพยานหลักฐานและยอมรับข้อเท็จจริงกันมากขึ้น เนื่องจากการที่คู่ความแต่ละฝ่ายได้มีโอกาสเห็นและตรวจสอบพยานหลักฐานที่คู่ความอีกฝ่ายอ้างอิง รวมทั้งศาลมีอำนาจสอบถามถึงการยอมรับพยานหลักฐานของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งถึงข้อเท็จจริงที่ประสงค์จะให้ลงโทษและจำเลยจะได้ไม่หลงต่อสู้ และหากมีการยอมรับในความถูกต้องแท้จริงของพยานหลักฐานหรือข้อเท็จจริงของอีกฝ่ายหนึ่งก็จะทำให้ประเด็นข้อโต้แย้งและระยะเวลาในการดำเนินคดีลดลงด้วย

3. เพื่อให้คู่ความได้เตรียมความพร้อมในการเสนอพยานหลักฐานต่อศาล การที่กำหนดให้คู่ความทุกฝ่ายต้องยื่นบัญชีระบุพยานและแถลงแนวทางในการนำเสนอพยานหลักฐานในวันตรวจพยานหลักฐานจะช่วยให้ศาลและคู่ความทุกฝ่ายเข้าใจรูปคดีได้ดีขึ้นก่อนเริ่มทำการสืบพยาน

4. เพื่อรวบรวมพยานหลักฐานไว้ไม่ให้เกิดการสูญหายถูกทำลายหรือถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลงการที่คู่ความต้องส่งพยานเอกสารและพยานวัตถุที่ประสงค์จะอ้างอิงต่อศาลตั้งแต่วันตรวจพยานหลักฐาน รวมทั้งต้องขอให้ศาลเรียกพยานเอกสารหรือพยานวัตถุที่อยู่ในความครอบครองของบุคคลภายนอกมาไว้ที่ศาลก่อนวันตรวจพยานหลักฐานจะช่วยป้องกันไม่ให้พยานหลักฐานนั้นสูญหายถูกทำลายหรือถูกแก้ไขเปลี่ยนแปลงนอกจากนั้นพยานที่อาจเสียหายหรือยากแก่การนำมาสืบในภายหลัง ศาลอาจจะสั่งให้สืบพยานนั้นไว้ล่วงหน้าก็ได้

²⁰⁹ วิเชียร ตีระอุดมศักดิ์, วิอาญาพิสดาร เล่มที่ 2 (ฉบับปรับปรุงใหม่ ปี 2555) หลักกฎหมายและแนวคำพิพากษาศาลฎีกาตาม ป.วิ.อ. ภาค 3 และ 4 (ทจก. แสงจันทร์การพิมพ์ 2555) 167.

²¹⁰ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, คำอธิบายพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547 (สำนักพิมพ์วิญญูชน 2548) 115-117.

5. เพื่อให้การใช้วันนัดของศาลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อศาลทราบถึงแนวทางการสืบพยานของคู่ความแต่ละฝ่ายและได้ตรวจสอบถึงความจำเป็นที่จะต้องสืบพยานหลักฐานตามคู่ความอ้างอิงแล้ว ทำให้ศาลสามารถกำหนดวันนัดและใช้เวลาในการสืบพยานได้อย่างเหมาะสม

6. เพื่อให้สืบพยานได้อย่างต่อเนื่องในคดีที่ต้องนำสืบพยานเอกสารหรือพยานวัตถุจำนวนมาก เมื่อได้พยานหลักฐานมาตั้งแต่ก่อนเริ่มสืบพยานและคู่ความมีโอกาสตรวจสอบพยานหลักฐานเหล่านั้นแล้วจะช่วยลดเหตุแห่งการเลื่อนคดีและคดีจะเสร็จสิ้นภายในเวลาที่กำหนด

ดังที่ได้กล่าวข้างต้น เห็นได้ว่าบทบัญญัติดังกล่าวให้อำนาจศาลในการค้นหาความจริงหรือการบริหารจัดการคดีเพื่อขจัดซึ่งพยานหลักฐานในเรื่องที่ไม่ได้เป็นข้อพิพาทแห่งคดี กฎหมายจึงให้อำนาจศาลเป็นผู้มีบทบาทในการค้นหาความจริง หรือเข้าถึงรูปคดีที่จะทำให้ศาลสามารถกำหนดระยะเวลาในการพิจารณาคดีได้อย่างเหมาะสม และทำให้กระบวนการพิจารณาคดีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ²¹¹ ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 9769/2556 การที่ศาลกำหนดให้มีการนัดตรวจพยานหลักฐานก่อนวันที่จะมีการสืบพยานกันจริง ๆ เป็นกระบวนการที่ให้การดำเนินคดีมีความพร้อมและถือเป็นดุลพินิจของศาล ฉะนั้นการที่ศาลไม่เห็นสมควรกำหนดให้มีการตรวจพยานหลักฐานจึงมิได้มีผลถึงกับทำให้กระบวนการพิจารณารับฟังไม่ได้

4.3 การยื่นบัญชีระบุพยานในคดีที่ศาลไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยาน

พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 28) พ.ศ. 2551 ได้เพิ่มบทบัญญัติเกี่ยวกับการยื่นบัญชีระบุพยานในกรณีที่ศาลไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐาน เนื่องจากเดิมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ได้บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะ จึงต้องนำบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับทั้งในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือในชั้นพิจารณา²¹² จึงอนุโลมให้ใช้หลักเกณฑ์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 87 (2) มาตรา 88 และมาตรา 90 มาใช้บังคับ โดยผลของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 แต่เมื่อได้มีการปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยกำหนดหลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบุพยาน²¹³ จึงไม่มีความจำเป็นต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม

²¹¹ สุรนต์ชัย ศิลาภากุล (เชิงอรรถ 196) 7.

²¹² ธานี สิงหนาท (เชิงอรรถ 189) 408.

²¹³ ณรงค์ ใจหาญ (เชิงอรรถ 198) 338–339.

การยื่นบัญชีระบупยานในกรณีที่ไม่มีการตรวจพยานหลักฐาน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 229/1²¹⁴ มีขั้นตอน ดังนี้

1. การไต่สวนมูลฟ้อง หรือการพิจารณา โจทก์ต้องยื่นบัญชีระบупยาน โดยแสดงถึงประเภทและลักษณะของวัตถุ สถานที่พอสั่งเซบ หรือเอกสารเท่าที่จะระบุได้ รวมทั้งรายชื่อ ที่อยู่ของบุคคลหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งประสงค์จะต้งนำสืบ หรือขอให้ศาลไปตรวจหรือแต่งตั้งต่อศาล และโจทก์ต้องยื่นบัญชีระบупยานหลักฐาน ก่อนวันไต่สวนมูลฟ้อง หรือวันสืบพยาน ไม่น้อยกว่า 15 วัน พร้อมสำเนาบัญชีระบупยานหลักฐาน ส่วนจำเลยต้องยื่นบัญชีระบупยานหลักฐาน พร้อมสำเนาก่อนวันสืบพยานจำเลย²¹⁵

2. การยื่นบัญชีระบупยานในคดีที่ศาลไม่ได้กำหนดนัดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานนั้น ภายใต้งบับมาตรา 173/1 ทั้งในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือชั้นพิจารณา คือ

1) บัญชีระบупยานของโจทก์และการกำหนดเวลาที่ยื่น²¹⁶

2) โจทก์ต้องยื่นบัญชีระบупยานหลักฐานต่อศาลไม่น้อยกว่า 15 วัน ก่อนวันไต่สวนมูลฟ้องหรือวันสืบพยาน พร้อมทั้งสำเนาบัญชีระบупยานหลักฐานดังกล่าวในจำนวนที่เพียงพอเพื่อให้จำเลยรับไป

3) บัญชีระบупยานหลักฐานต้องแสดงถึงประเภทและลักษณะของวัตถุ สถานที่พอสั่งเซบ หรือเอกสารเท่าที่จะระบุได้ รวมทั้งรายชื่อ ที่อยู่ของบุคคลหรือผู้เชี่ยวชาญที่โจทก์มีความประสงค์จะนำสืบ หรือขอให้ศาลไปตรวจหรือแต่งตั้ง

4) การยื่นบัญชีระบупยานของจำเลยและการกำหนดเวลาที่ยื่น²¹⁷

5) มาตรา 229/1 กำหนดให้จำเลยยื่นบัญชีระบупยานหลักฐานพร้อมสำเนาก่อนวันสืบพยานจำเลย

6) บัญชีระบупยานหลักฐานของจำเลยต้องแสดงถึงประเภทและลักษณะของวัตถุ สถานที่พอสั่งเซบ หรือเอกสารเท่าที่จะระบุได้ รวมทั้งรายชื่อ ที่อยู่ ของบุคคล หรือผู้เชี่ยวชาญที่จำเลยมีความประสงค์จะนำสืบ หรือขอให้ศาลไปตรวจหรือแต่งตั้งในทำนองเดียวกันกับการยื่นบัญชีระบупยานหลักฐานของโจทก์

²¹⁴ ฦรรงค์ ใจหาญ (เชิงอรรถ 198) 339-340

²¹⁵ ฦีมชัย ชูติวงศ์ (เชิงอรรถ 1) 316.

²¹⁶ สมชัย ฦีฆาตุตฦาการ, พยานหลักฐาน ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 23) พ.ศ.2550 และพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 28) พ.ศ. 2550 ประกอบด้วย บทกฎหมาย ย่อหลักกฎหมาย พยานหลักฐานคดีแพ่งและคดีอาญา พร้อมแนวคำพิพากษาของศาลฎีการายมาตราและข้อสังเกต, (พลสยام พรันตัง 2551) 340.

²¹⁷ เพ็งอ้าง

3. การยื่นบัญชีระบупยานเพิ่มเติมหลังพ้นกำหนดระยะเวลาตามมาตรา 229/1 วรรคหนึ่ง หรือวรรคสอง โดยคู่ความมีความประสงค์จะขอยื่นพยานหลักฐานเพิ่มเติมหรือขอยื่นบัญชีระบупยานเมื่อพ้นกำหนดระยะเวลาสามารถกระทำได้ ดังนี้

1) การที่จะยื่นเพิ่มเติม ผู้ที่มีสิทธิยื่น ได้แก่ คู่ความ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้ยื่นบัญชีระบупยานไว้แล้ว

2) แสดงหลักฐานว่ามีเหตุอันสมควรว่าตนไม่สามารถทราบได้ว่าต้องนำพยานหลักฐานบางอย่างมาสืบ หรือไม่อาจทราบว่าพยานหลักฐานบางอย่างได้มีอยู่ หรือมีเหตุอันสมควรอื่นใด

3) กรณีที่ไม่ได้ยื่นบัญชีระบупยานภายในระยะเวลาที่กำหนด ได้แก่ คู่ความหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องไม่ได้ยื่น

4) แสดงหลักฐานให้ศาลเป็นที่พอใจว่ามีเหตุอันสมควรที่ไม่สามารถยื่นบัญชีระบупยานหลักฐานนั้นได้ตามที่กำหนดระยะเวลาไว้

5) การยื่นจะต้องทำเป็นคำร้องขอต่อศาล ก่อนสิ้นการสืบพยานของฝ่ายนั้นต่อศาล พร้อมทั้งบัญชีระบупยานที่จะเพิ่มเติม และหากเป็นกรณีที่เป็นกรณียื่นไม่ทันตามที่กำหนดไว้ให้ยื่นก่อนสิ้นการพิจารณา

6) ศาลมีอำนาจที่จะสั่งอนุญาตหรือไม่อนุญาต โดยการพิจารณาจากเหตุผลอันสมควรและความจำเป็นที่ได้กล่าวอ้างประกอบกับศาลเห็นว่าจำเป็นต้องสืบพยานหลักฐานดังกล่าว เพื่อให้การวินิจฉัยชี้ขาดข้อสำคัญในคดีเป็นไปด้วยความเที่ยงธรรม ให้ศาลสามารถอนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐานนั้นได้

7) ผลของการไม่ยื่นบัญชีระบупยานหลักฐานตามกำหนดระยะเวลาของวรรคหนึ่ง วรรคสอง และไม่ได้รับอนุญาตให้ยื่นได้ตามวรรคสาม หรือไม่ได้ยื่นตามมาตรา 173/1 บทบัญญัติมาตรา 229/1 วรรคสี่ ห้ามไม่ให้ศาลอนุญาตให้นำสืบ และรับฟังพยานหลักฐานใดซึ่งคู่ความหรือบุคคลใดที่เกี่ยวข้อง²¹⁸ เว้นแต่ศาลเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องคุ้มครองพยานก็อาจให้สืบพยานนั้นโดยไม่ต้องระบุในบัญชีระบупยาน หรือถ้าศาลเห็นว่าจะต้องสืบพยานหลักฐานนั้นเพื่อให้การวินิจฉัยคดีเป็นไปด้วยความเที่ยงธรรม หรือเพื่อให้โอกาสจำเลยต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่²¹⁹ ให้ศาลมีอำนาจอนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐานเช่นนั้นได้²²⁰ แม้จะเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 173/1 หรือมาตรา 229/1 ก็ตาม

²¹⁸ ณรงค์ ใจหาญ (เชิงอรรถ 198) 340-341.

²¹⁹ เข็มชัย ชุตินวงศ์ (เชิงอรรถ 1) 317.

²²⁰ สมชัย ฑิตาอุตมากร (เชิงอรรถ 216) 342.

อย่างไรก็ตาม แม้กฎหมายกำหนดให้ห้ามนำพยานหลักฐานเข้าสืบโดยฝ่าฝืนบทบัญญัติ มาตรา 229/1 เช่น ไม่ได้ยื่นบัญชีระบุพยาน หรือไม่ได้ระบุอ้างไว้ในบัญชีระบุพยาน หรือการยื่นบัญชี ระบุพยานนั้นล่วงพ้นกำหนดเวลาแล้ว ศาลจะไม่อนุญาตให้นำพยานนั้นเข้าสืบ เนื่องจาก เป็นการต้องห้ามที่ได้กำหนดไว้ตามมาตรา 229/1 วรรคสี่ ในขณะเดียวกันถึงแม้จะเป็นสภาพบังคับ ของกฎหมายหากศาลเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องคุ้มครองพยาน หรือจะต้องสืบพยานหลักฐาน ดังกล่าวเพื่อให้การวินิจฉัยชี้ขาดข้อสำคัญแห่งประเด็นเป็นไปโดยเที่ยงธรรม หรือเพื่อให้โอกาสจำเลย สามารถที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ศาลก็จะอนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐานนั้นได้ จึงถือว่าเป็น ข้อยกเว้นของมาตรา 229/1 วรรคสี่ อาจกล่าวได้ว่า การแก้ไขเพิ่มบัญญัติดังกล่าวได้กำหนด รายละเอียดเกี่ยวกับการยื่นบัญชีระบุพยานและให้อำนาจศาลใช้ดุลพินิจเพื่อความเป็นธรรมไว้ชัดเจน ยิ่งขึ้นอันเป็นการอำนวยความสะดวกในการต่อสู้คดีสำหรับคู่ความโดยเฉพาะจำเลยได้อย่างมี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น²²¹

4.4 เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสีย และหลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบุพยาน ในคดีที่ศาล กำหนดให้มีวันตรวจพยาน และในคดีที่ศาลไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยาน

เพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการยื่นบัญชีระบุพยานในคดีอาญาของไทย ในคดีที่ศาลกำหนด ให้มีวันตรวจพยาน และในคดีที่ศาลไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยาน ว่ามีข้อดีและข้อเสียอย่างไรบ้าง และจะส่งผลกระทบต่อสิทธิคู่ความทั้งสองมากน้อยเพียงใด

4.4.1 ข้อดีของคดีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยาน และคดีที่ศาลไม่ได้กำหนดให้มีวัน ตรวจพยาน

ข้อดีของคดีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยาน มีจุดมุ่งหมายสำคัญที่ให้ความมีโอกาสได้ รับทราบข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานของอีกฝ่ายหนึ่งล่วงหน้า จะช่วยให้สามารถประเมินได้ว่า พยานหลักฐานที่มีอยู่ในความครอบครองของตนจะพิสูจน์ข้อกล่าวอ้างของตนหรือสามารถหักล้าง ความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานอีกฝ่ายหนึ่งได้มากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งคู่ความฝ่าย จำเลยเมื่อได้ทราบว่าโจทก์มีพยานหลักฐานใดบ้างที่จะนำมาเพื่อเอาผิดกับตน และไม่หลงต่อสู้ใน ประเด็นที่ไม่จำเป็น กระบวนการค้นหาความจริงก็เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อต่างฝ่ายต่างแสดง บัญชีระบุพยานล่วงหน้าแล้ว ศาลก็สามารถกำหนดวันนัดสืบพยานได้อย่างเหมาะสม สำหรับข้อดีของ คดีที่ศาลไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยาน กล่าวคือ โจทก์ต้องยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลไม่น้อยกว่า 15 วัน

²²¹ มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 88.

ก่อนวันไต่สวนมูลฟ้องหรือวันสืบพยาน และต้องยื่นสำเนาบัญชีระบุพยานในจำนวนที่เพียงพอเพื่อให้จำเลยรับไป ถือเป็นเปิดโอกาสให้จำเลยได้รับทราบข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานของโจทก์ก่อนล่วงหน้า อันจะทำให้จำเลยสามารถเตรียมพร้อมในการที่จะเสนอพยานหลักฐานต่อศาลเพราะจำเลยมีระยะเวลาพอสมควรในการทำความเข้าใจข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานของโจทก์ จำเลยจึงสามารถประเมินได้พยานหลักฐานที่อยู่ในความครองของตนจะนำมาหักล้างความน่าเชื่อถือพยานหลักฐานของโจทก์ได้มากน้อยเพียงใด หากเห็นว่าพยานหลักฐานที่มีอยู่อาจไม่เพียงพอต่อการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน ก็มีโอกาที่จะแสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติมเพื่อนำมาต่อสู้คดีได้ เนื่องจากในคดีที่ศาลไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐาน กฎหมายให้สิทธิแก่จำเลยยื่นบัญชีระบุพยานพร้อมสำเนาก่อนวันสืบพยานจำเลย จึงเป็นประโยชน์แก่จำเลยเป็นอย่างมากในกรณีคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ จำเลยซึ่งอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าในการแสวงหาพยานหลักฐานเพราะไม่มีอำนาจตามกฎหมายได้เท่ากับพนักงานอัยการ อันเป็นการอำนวยความสะดวกในการต่อสู้คดีสำหรับคู่ความโดยเฉพาะจำเลยได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4.4.2 ข้อเสียของคดีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยาน และคดีที่ศาลไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยาน

ข้อเสียของคดีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยาน กล่าวคือ การที่กฎหมายกำหนดกรอบเวลาให้คู่ความทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยต้องยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลพร้อมกัน อาจทำให้บัญชีระบุพยานของจำเลยไม่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ เพราะจำเลยยังไม่มีโอกาสได้รับทราบข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่โจทก์จะนำมาพิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด อันส่งผลให้จำเลยอาจไม่มีความพร้อมในการเตรียมพยานหลักฐาน เนื่องจากจำเลยทราบเพียงข้อกล่าวหาและคำฟ้องของโจทก์เท่านั้น นอกจากนี้ ในวันตรวจพยานหลักฐานจำเลยทราบเพียงพยานเอกสารและพยานวัตถุเท่านั้นและให้จำเลยยื่นเพิ่มเติมพยานก่อนการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้น จำเลยอาจไม่สามารถทราบและเพิ่มเติมพยานได้ทันตามกรอบเวลาที่กำหนด และหากเป็นกรณีที่จำเลยไม่ได้รับการปล่อยตัวในระหว่างพิจารณายังแสดงให้เห็นว่าจำเลยอาจไม่มีความพร้อมที่จะแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อมาพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตน ด้วยเหตุนี้ อาจส่งผลกระทบต่อสิทธิของจำเลยในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่สำหรับข้อเสียของคดีที่ศาลไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยาน อาจก่อให้เกิดความได้เปรียบและเสียเปรียบกันในระยะเวลาสำหรับการยื่นบัญชีระบุพยานระหว่างโจทก์และจำเลย เนื่องจากจำเลยสามารถยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลก่อนวันสืบพยานของจำเลยได้ อาจทำให้โจทก์เสียเปรียบต่อจำเลยเพราะโจทก์จะไม่สามารถตรวจสอบพยานหลักฐานต่าง ๆ มาหักล้างพยานหลักฐานของจำเลยได้ทัน อีกทั้ง ไม่สามารถตรวจสอบความถูกต้องของพยานหลักฐานที่จำเลยนำมาแสดงต่อศาลได้ ด้วยเหตุนี้

จึงอาจก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างโจทก์และจำเลย²²² อย่างไรก็ตาม ระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยโดยส่วนใหญ่ยังคงยึดถือรูปแบบของ “การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ” ซึ่งถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหาย และเจ้าพนักงานของรัฐที่มีอำนาจในการฟ้องร้องดำเนินคดี ได้แก่ พนักงานอัยการ²²³ โดยพนักงานอัยการในฐานะโจทก์มีหน้าที่ในการนำเสนอข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานต่อศาลเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย ทั้งนี้ แม้ในกระบวนการพิจารณาในกรณีคดีที่ศาลไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยาน อันอาจก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างฝ่ายโจทก์และจำเลยก็ตาม แต่เนื่องจากฝ่ายโจทก์มักมีความได้เปรียบในเชิงโครงสร้างด้านการรวบรวมพยานหลักฐาน อันเนื่องมาจากพยานหลักฐานดังกล่าวได้ผ่านกระบวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวนมาก่อนแล้ว ขณะที่ฝ่ายจำเลยจำเป็นต้องดำเนินการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองภายหลังการบัญญัติกฎหมายในลักษณะเช่นนี้ จึงอาจถือได้ว่ามีความเหมาะสมตามสมควรแล้ว โดยไม่ได้เป็นการลดทอนสิทธิหรือสร้างภาระอันไม่เป็นธรรมแก่ฝ่ายโจทก์ในการต่อสู้คดีแต่อย่างใด

ตารางที่ 4.1 การเปรียบเทียบหลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบุพยาน ในคดีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยาน และในคดีที่ศาลไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยาน

หลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบุพยาน ในคดีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยาน ตามมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2	หลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบุพยาน ในคดีที่ศาลไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยาน ตามมาตรา 229/1
มาตรา 173/1 มีหลักเกณฑ์ ดังนี้ 1. เพื่อให้การพิจารณาเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม ศาลอาจกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานก่อนกำหนดวันนัดสืบพยานก็ได้ 2. คดีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานดังนี้ - คดีที่จำเลยไม่ให้การหรือให้การปฏิเสธ - คดีที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ - คดีที่ศาลเห็นสมควรกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐาน 3. กฎหมายกำหนดให้คู่ความต้องยื่นบัญชีระบุพยานในวันตรวจพยานหลักฐาน	1. กฎหมายกำหนดให้โจทก์ต้องยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลไม่น้อยกว่า 15 วันก่อนวันไต่สวนมูลฟ้องหรือวันสืบพยาน 2. กฎหมายกำหนดให้จำเลยต้องยื่นบัญชีระบุพยานก่อนวันสืบพยานของจำเลย 3. การขอยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลเมื่อระยะเวลาที่กำหนดตามวรรคหนึ่ง หรือวรรคสอง ได้สิ้นสุดลง เหตุที่จะขอยื่นบัญชีระบุพยานดังนี้ - คู่ความหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งได้ยื่นบัญชีระบุพยานไว้แล้วมีเหตุอันสมควรแสดงได้ว่าตนไม่สามารถทราบได้ว่าต้องนำพยานหลักฐานบางอย่างเข้าสืบ

²²² ระชานันท์ เฉลิมกิจ (เชิงอรรถ 79) 44.

²²³ อังคณา ใจทัศน์กุล (เชิงอรรถ 8) 89.

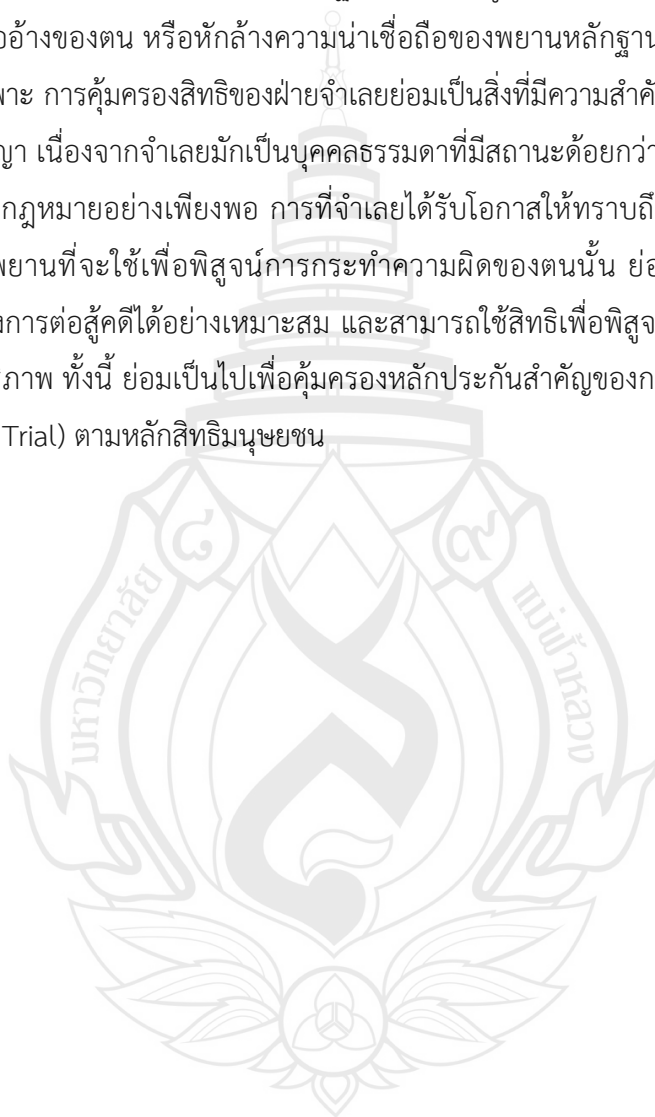
ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

หลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบупยาน ในคดีที่ศาล กำหนดให้มีวันตรวจพยาน ตามมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2	หลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบупยาน ในคดีที่ศาล ไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยาน ตามมาตรา 229/1
4. แจ้งให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 14 วันก่อนวันตรวจพยานหลักฐาน	- ไม่ทราบว่าพยานหลักฐานบางอย่างได้มีอยู่ - คู่ความหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องฝ่ายใดซึ่งไม่ได้ ยื่นบัญชีระบупยานนั้น แสดงให้เห็นที่พอใจแก่ ศาลถึงเหตุอันสมควรที่ไม่สามารถยื่นบัญชีระบु ได้ตามกำหนดเวลา
5. คู่ความจะต้องยื่นบัญชีระบупยานต่อศาลก่อน วันตรวจพยานหลักฐานตามวรรคหนึ่งไม่น้อย กว่า 7 วัน	4. วิธีปฏิบัติในการร้องขออนุญาตยื่นบัญชีระบु พยานและกำหนดเวลา ดังนี้ - คู่ความหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องอาจร้องขอ อนุญาตอ้างพยานหลักฐานดังกล่าวต่อศาลได้ - ไม่ว่าเวลาใด ๆ ก่อนเสร็จการสืบพยานของ ฝ่ายนั้น สำหรับกรณีที่ได้อื่นบัญชีระบупยานไว้ แล้ว - ก่อนเสร็จการพิจารณาสำหรับกรณีที่ไม่ได้ยื่น บัญชีระบупยานไว้
6. คู่ความฝ่ายใดจะยื่นบัญชีระบупยานเพิ่มเติม ต้องยื่นต่อศาลก่อนการตรวจพยานหลักฐาน เสร็จสิ้น	5. ถ้าศาลเห็นว่าจำเป็นจะต้องนำสืบ พยานหลักฐานดังกล่าวเพื่อให้การวินิจฉัยชี้ขาด ข้อสำคัญแห่งประเด็นเป็นไปโดยเที่ยงธรรม ให้ศาลอนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐาน นั้นได้
7. หากต้องการยื่นบัญชีระบупยานเพิ่มเติมเมื่อ ล่วงพ้นระยะเวลาตามวรรคสอง ดังนี้ - เมื่อได้รับอนุญาตจากศาล - ผู้ร้องแสดงเหตุอันสมควรว่าไม่สามารถทราบ ถึงพยานหลักฐานนั้น - เป็นกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความ ยุติธรรม - เพื่อให้โอกาสแก่จำเลยในการต่อสู้คดีอย่าง เต็มที่	6. ห้ามไม่ให้ศาลสืบหรือรับฟังพยานหลักฐาน ของคู่ความหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องที่ไม่ได้แสดง ความจำนงจะอ้างพยานหลักฐานนั้น ตามวรรค หนึ่ง วรรคสอง วรรคสาม หรือตามมาตรา 173/1 วรรคสอง หรือวรรคสาม
8. วิธีปฏิบัติเมื่อพยานเอกสารหรือพยานวัตถุใด อยู่ในความครอบครองของบุคคลภายนอก - คู่ความที่ประสงค์จะอ้างอิงขอให้ศาลมีคำสั่ง เรียกพยานเอกสารหรือพยานวัตถุดังกล่าวจาก ผู้ครอบครอง - คู่ความฝ่ายนั้นต้องยื่นคำขอต่อศาลพร้อมกับ บัญชีระบупยานเพื่อให้ได้พยานเอกสารหรือ พยานวัตถุ นั้น มาก่อนวันตรวจพยานหลักฐาน หรือวันที่ศาลกำหนด	

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

หลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบุงพยาน ในคดีที่ศาล กำหนดให้มีวันตรวจพยาน ตามมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2	หลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบุงพยาน ในคดีที่ศาล ไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยาน ตามมาตรา 229/1
มาตรา 173/2 มีหลักเกณฑ์ ดังนี้ 1. ในวันตรวจพยานหลักฐาน - ให้คู่ความส่งพยานเอกสารและพยานวัตถุที่ยังอยู่ในความครอบครองของตนให้ต่อศาล เพื่อให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งตรวจสอบ - เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่นอันเนื่องจากสภาพแห่งความจำเป็นของพยานหลักฐานนั้น หรือเป็นคำบันทึกคำให้การของพยาน - หลังจากนั้นให้คู่ความแต่ละฝ่ายแถลงแนวทางการเสนอพยานหลักฐานต่อศาล และให้ศาลถามคู่ความถึงความเกี่ยวข้องกับประเด็น และความจำเป็นที่ต้องสืบพยานหลักฐานที่อ้างอิง และการยอมรับถึงพยานหลักฐานของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง - เสร็จแล้ว ศาลจะมีการกำหนดวันสืบพยาน โดยพิจารณาจากพยานหลักฐานที่จะต้องนำสืบ และต้องแจ้งให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วัน - ในกรณีที่โจทก์ไม่มาศาลในวันนัดตรวจพยานหลักฐาน ให้ศาลยกฟ้องโจทก์ตามบัญญัติมาตรา 166 (นำมาใช้บังคับโดยอนุโลม) 2. ในกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม เมื่อศาลเห็นสมควร หรือคู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดร้องขอ ศาลจะมีคำสั่งให้สืบพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับประเด็นสำคัญในคดีไว้ล่วงหน้าก่อนถึงกำหนดวันนัดสืบพยานก็ได้	7. ช้อยกเว้น - ถ้าศาลเห็นว่า จำเป็นจะต้องคุ้มครองพยาน หรือจะต้องสืบพยานหลักฐานเพื่อให้การวินิจฉัยชี้ขาดข้อสำคัญแห่งประเด็นเป็นไปโดยเที่ยงธรรม - เพื่อให้โอกาสแก่จำเลยในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ - ศาลมีอำนาจอนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐานนั้นได้

จากที่กล่าวมา การยื่นบัญชีระบุนยานในคดีอาญา ทั้งในกรณีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยาน และกรณีที่ศาลไม่ได้กำหนดวันตรวจพยาน ล้วนมีทั้งข้อดี ข้อเสีย และหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันไป ตามบริบทของคดี อย่างไรก็ตาม เจตนารมณ์สำคัญของบทบัญญัติกฎหมายดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดโอกาสให้คู่ความได้ทราบข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานของอีกฝ่ายหนึ่งล่วงหน้า อันจะเอื้อให้แต่ละฝ่ายสามารถประเมินได้ว่าพยานหลักฐานที่ตนมีอยู่เพียงพอหรือมีประสิทธิภาพเพียงใด ในการพิสูจน์ข้ออ้างของตน หรือหักล้างความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานฝ่ายตรงข้ามได้มากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะ การคุ้มครองสิทธิของฝ่ายจำเลยย่อมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการพิจารณาคดีอาญา เนื่องจากจำเลยมักเป็นบุคคลธรรมดาที่มีสถานะด้อยกว่ารัฐ อีกทั้งอาจขาดความรู้ความเข้าใจทางกฎหมายอย่างเพียงพอ การที่จำเลยได้รับโอกาสให้ทราบถึงพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์ อันเป็นพยานที่จะใช้เพื่อพิสูจน์การกระทำความผิดของตนนั้น ย่อมช่วยให้จำเลยสามารถกำหนดแนวทางการต่อสู้คดีได้อย่างเหมาะสม และสามารถใช้สิทธิเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อคุ้มครองหลักประกันสำคัญของกระบวนการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม (Fair Trial) ตามหลักสิทธิมนุษยชน

บทที่ 5

วิเคราะห์สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขการยื่นบัญชีระบупยานในคดีอาญาของจำเลย ในชั้นตรวจพยานหลักฐาน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นกฎหมายที่ประเทศไทยยึดถือและนำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินคดี โดยหลักของการดำเนินคดีอาญานั้นต้องมีความสมดุลระหว่างสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยกับประสิทธิภาพในการดำเนินคดี ซึ่งกระบวนการของศาลในการค้นหาความจริงจะมีกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่งเพื่ออำนวยความยุติธรรมให้กับคู่ความทั้งสองฝ่าย โดยเฉพาะคู่ความฝ่ายจำเลย เพราะเดิมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่มีวิธีการใดที่จะช่วยเหลือคู่ความในการเตรียมความพร้อมของคดี เนื่องจากไม่มีการตกลงกันในข้อเท็จจริงต่าง ๆ ก่อนนำสืบพยาน จำเลยจึงไม่อาจโต้แย้งในข้อเท็จจริงได้ จึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยบัญญัติมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 ขึ้นมาในปี พ.ศ. 2547 ซึ่งเป็นกระบวนการยื่นบัญชีระบупยานในกรณีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาคดี เพื่อเป็นการรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา ให้มีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วต่อเนื่อง และเป็นธรรม

ต่อมาในปี พ.ศ. 2551 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 28) พ.ศ. 2551 ได้เพิ่มบทบัญญัติเกี่ยวกับการยื่นบัญชีระบупยานในกรณีที่ศาลไม่ได้กำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐาน อันสืบเนื่องจากเดิมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ได้บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะจึงต้องนำบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับทั้งในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือในชั้นพิจารณา²²⁴ จึงอนุโลมให้ใช้หลักเกณฑ์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 87 (2) มาตรา 88 และมาตรา 90 มาใช้บังคับ โดยผลของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 แต่เมื่อได้มีการปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยกำหนดหลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบупยาน²²⁵ จึงไม่มีความจำเป็นต้องนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม

²²⁴ ธานี สิงหนาท (เชิงอรรถ 189) 408.

²²⁵ ณรงค์ ไชหาญ (เชิงอรรถ 198) 338 – 339.

ในบทนี้ จะเป็นการวิเคราะห์พิจารณาเปรียบเทียบถึงความพร้อมและความเหมาะสมของ จำเลยระหว่างสิทธิของจำเลยในการเตรียมความพร้อมทางด้านพยานหลักฐานและสิทธิรับทราบ พยานหลักฐานก่อนการพิจารณา ในขั้นตอนต่าง ๆ ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตราอื่น ๆ และภายใต้หลักความเสมอภาค กับสิทธิของจำเลยตามมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 ที่แก้ไขเพิ่มเติม เพื่อประโยชน์ในการนำมาปรับใช้คุ้มครองสิทธิของจำเลยในการเตรียมความพร้อมทางด้านพยานหลักฐานและสิทธิรับทราบพยานหลักฐานก่อนการพิจารณา รวมถึงความเหมาะสมของจำเลยในการยื่นบัญชีระบุพยานก่อนการพิจารณาคดีอาญาต่อไป

5.1 ความเหมาะสมในการกำหนดให้จำเลยยื่นบัญชีระบุพยานในคดีอาญา

การที่กฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์การยื่นบัญชีระบุพยานก่อนสืบพยานในคดีอาญาไว้ เพื่อให้การพิจารณาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ต่อเนื่อง และเป็นธรรม โดยเฉพาะจำเลยที่จะได้รับทราบพยานหลักฐานของโจทก์ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานของรัฐผู้มีอำนาจในการดำเนินคดีอาญา อันเป็นการเปิดโอกาสแก่จำเลยที่จะสามารถเตรียมพร้อมพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่จะนำมาเพื่อ พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนหรือหักล้างหรือคัดค้านในประเด็นที่ตนถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด อันจะเป็นการสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 วรรคสอง²²⁶ บัญญัติว่า ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมี คำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิด ไม่ได้

เมื่อปรากฏว่าจำเลยให้การปฏิเสธฟ้องโจทก์ เท่ากับว่ามีประเด็นข้อพิพาทที่ต้องพิจารณาว่า จำเลยได้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหาหรือไม่ ในกรณีเช่นนี้ ศาลจึงจะต้องพิจารณาคดีจาก พยานหลักฐานในสำนวนคดีที่คู่ความทั้งสองฝ่ายได้นำเสนอและนำสืบต่อศาล ดังนั้น การกำหนดให้ คู่ความต้องยื่นบัญชีระบุพยานล่วงหน้าถือเป็นกลไกสำคัญในการช่วยให้คู่ความสามารถประเมินได้ว่า พยานหลักฐานที่มีอยู่ในความครอบครองของตนจะพิสูจน์ข้อกล่าวอ้างของตนหรือสามารถหักล้าง ความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานอีกฝ่ายหนึ่งได้มากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ ยังเป็นประโยชน์ต่อศาล ในการกำหนดแนวทางการพิจารณาและวางลำดับขั้นตอนในการสืบพยานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นระบบ

²²⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29

อย่างไรก็ตาม การค้นหาความจริงในคดีอาญาของประเทศไทยเป็นระบบการดำเนินคดีอาญา โดยการตรวจสอบข้อเท็จจริงแต่การนำเอากระบวนการยื่นบัญชีระบุพยานในกรณีศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาที่มีลักษณะการดำเนินคดีอาญาเป็นแบบระบบต่อสู้ระหว่างคู่ความมาใช้ในการดำเนินคดี จึงจะวิเคราะห์เปรียบเทียบว่าการกำหนดให้คู่ความต้องยื่นบัญชีระบุพยานก่อนการพิจารณาคดี โดยเฉพาะคู่ความฝ่ายจำเลยมีความเหมาะสมแล้วหรือไม่ สิทธิของจำเลย จะได้รับการคุ้มครองมากน้อยเพียงใด และสอดคล้องกับหลักความเสมอภาคและความเป็นธรรมใน กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเพียงใด เพื่อประโยชน์ในการนำมาพิจารณาถึงความเหมาะสมของ จำเลยในการยื่นบัญชีระบุพยานในคดีอาญา

5.1.1 ความเหมาะสมภายใต้หลักความเสมอภาค

หลักความเสมอภาค (Equality) เป็นหลักพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มุ่ง ประกันให้คู่ความทั้งสองฝ่ายอยู่ในสถานะที่เท่าเทียมกันในการต่อสู้คดี และได้รับการปฏิบัติอย่างไม่ เลือกปฏิบัติ โดยหลักการนี้ไม่ได้หมายถึงการปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเหมือนกันในเชิงรูปธรรมเสมอไป หากแต่เน้นการปฏิบัติต่อบุคคลที่อยู่ในสถานะเดียวกันในสาระสำคัญอย่างเท่าเทียมกัน ขณะเดียวกัน ต้องอนุญาตให้มีความแตกต่างในการปฏิบัติเมื่อคู่ความอยู่ในสถานะที่แตกต่างกันโดยสาระสำคัญ การกำหนดให้จำเลยต้องยื่นบัญชีระบุพยานในชั้นตรวจพยานหลักฐานพร้อมกับพนักงานอัยการ ซึ่งเป็นโจทก์ในคดีอาญาตามมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 อาจสะท้อนให้เห็นถึงการปฏิบัติ ที่ดูเสมอภาค แต่เมื่อพิจารณาในเชิงเนื้อหาสาระแล้วอาจขัดกับหลักความเสมอภาค กล่าวคือ พนักงานอัยการในฐานะตัวแทนของรัฐมีความพร้อมในด้านพยานหลักฐานและข้อมูลต่าง ๆ เนื่องจาก ผ่านกระบวนการสอบสวนมาแล้วโดยละเอียด ขณะที่จำเลยมักเป็นบุคคลธรรมดา อาจขาดความรู้ ความเข้าใจทางกฎหมาย ทรัพยากร และเวลาที่เพียงพอในการเตรียมการต่อสู้คดี การกำหนดให้ต้อง ยื่นบัญชีระบุพยานในช่วงเวลาเดียวกันโดยที่จำเลยยังไม่ทราบว่าโจทก์มีพยานหลักฐานอะไรบ้างที่จะ นำมาเอาผิดกับตน จึงอาจเป็นการปฏิบัติต่อบุคคลที่อยู่ในสถานะไม่เท่าเทียมกันในลักษณะเดียวกัน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม

ดังนั้น เพื่อให้เกิดความสมดุลตามหลักความเสมอภาค การกำหนดระยะเวลาการยื่นบัญชี ระบุพยานในคดีอาญาควรคำนึงถึงลักษณะของคู่ความในแต่ละคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรเปิดโอกาส ให้จำเลยมีสิทธิรับทราบบัญชีระบุพยานของโจทก์ก่อน เพื่อให้จำเลยสามารถประเมินได้ว่า พยานหลักฐานที่มีอยู่ในความครอบครองของตนจะใช่เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้มากน้อย เพียงใด ซึ่งจะช่วยให้จำเลยมีโอกาสเตรียมการต่อสู้คดีได้อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม อันสอดคล้อง กับหลักการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมตามกติการะหว่างประเทศที่ประเทศไทยให้สัตยาบันรับรองไว้ ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง 1966 (International Covenant

on Civil and Political Rights 1966) เช่น สิทธิที่จะมีเวลาเพียงพอในการเตรียมต่อสู้คดี สิทธิที่จะตรวจสอบพยานหลักฐาน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงบทบัญญัติมาตรา 229/1 จากเดิมที่นำบทบัญญัติมาตรา 88 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาใช้บังคับโดยอนุโลม โดยผลของมาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งกำหนดให้คู่ความยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลก่อนวันสืบพยานไม่น้อยกว่า 7 วัน โดยภายหลังที่ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 28) พ.ศ. 2551 จึงไม่ต้องนำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลมแล้วนั้น เนื่องจากมีบทบัญญัติไว้โดยเฉพาะแล้ว โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 229/1 ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าว กำหนดให้โจทก์ต้องยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลไม่น้อยกว่า 15 วัน ก่อนวันไต่สวนมูลฟ้องหรือวันสืบพยาน พร้อมทั้งสำเนาบัญชีระบุพยานในจำนวนที่เพียงพอเพื่อให้จำเลยรับไป ส่วนของจำเลยกำหนดให้ยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาล ก่อนวันสืบพยานจำเลย จากบทบัญญัติมาตรา 229/1 ถือเป็นบทบัญญัติที่เปิดโอกาสให้จำเลยมีสิทธิได้รับทราบว่ามีพยานหลักฐานอะไรบ้างที่ประสงค์จะนำสืบ และมีระยะเวลาที่เพียงพอในการตรวจสอบพยานหลักฐานของโจทก์ อันจะทำให้จำเลยสามารถแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาหักล้างกับพยานหลักฐานของโจทก์ได้ อาจทำให้บัญชีระบุพยานของจำเลยเป็นพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นและช่วยทำลายความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานของโจทก์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะช่วยให้จำเลยมีโอกาสดำเนินการต่อสู้คดีได้อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม ตามหลักความเสมอภาคต่อหน้าศาลที่คู่ความมีอาวุธที่เท่าเทียมกัน (Equality of Arms) โดยกฎหมายจะต้องให้สิทธิกับคู่ความทั้งสองฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน การที่กฎหมายกำหนดให้สิทธิโจทก์ กฎหมายก็ต้องให้สิทธิจำเลยด้วยในสถานการณ์เดียวกัน อย่างไรก็ตาม ข้อยกเว้นที่ต่างกันของสิทธิของคู่ความอาจถูกกำหนดได้โดยกฎหมายด้วยความสมเหตุสมผลซึ่งจะต้องไม่สร้างความเสียเปรียบหรือความไม่เป็นธรรมกับจำเลย อีกทั้ง เป็นการสอดคล้องกับหลักการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมในสิทธิที่จะมีเวลาเพียงพอในการเตรียมต่อสู้คดี และสิทธิที่จะตรวจสอบพยานหลักฐาน ตามกติการะหว่างประเทศที่ประเทศไทยให้สัตยาบันรับรองไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) แต่อย่างไรก็ตาม การที่บทบัญญัติมาตรา 229/1 เปิดโอกาสให้จำเลยสามารถยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลได้ก่อนวันสืบพยานจำเลย แม้จะเป็นการประกันสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลย แต่อาจถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการประวิงคดีให้ล่าช้าได้ ด้วยเหตุนี้ จึงควรมานำบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 86 วรรคสอง มาใช้บังคับเท่าที่พอจะใช้ได้ กล่าวคือ ในกรณีที่ปรากฏว่าการยื่นบัญชีระบุพยานของจำเลยอาจมีวัตถุประสงค์เพื่อประวิงคดีให้ล่าช้าหรือเป็นการเสนอพยานหลักฐานที่ฟุ่มเฟือยเกินสมควร หรือไม่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดี

ศาลมีอำนาจในการงดการสืบพยานนั้น เพื่อป้องกันไม่ให้สิทธิในการยื่นบัญชีระบุพยานถูกนำไปใช้ในทางที่เป็นอุปสรรคต่อประสิทธิภาพและความรวดเร็วของกระบวนการยุติธรรม

5.1.2 ความเหมาะสมภายใต้ระบบการพิจารณาคดีอาญาของไทย

ความเหมาะสมของการกำหนดให้จำเลยต้องยื่นบัญชีระบุพยานก่อนเริ่มการพิจารณาคดีอาญาในประเทศไทย จำเป็นต้องพิจารณาจากระบบกฎหมายที่ประเทศไทยยึดถือเป็นหลักในการดำเนินคดีอาญา รวมถึงลักษณะของระบบการพิจารณาคดีและวิธีการค้นหาความจริงในกระบวนการยุติธรรม ว่าแท้จริงแล้วประเทศไทยยึดถือหลักในการดำเนินคดีอาญาตามระบบกฎหมายใดและมีหลักการปฏิบัติที่สอดคล้องกับบัญญัติที่อยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือไม่

โดยหลักการแล้ว ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law ที่มีลักษณะของ “ระบบกล่าวหา” (Adversarial System) ซึ่งให้ความสำคัญทั้งสองฝ่ายมีบทบาทหลักในการเสนอพยานหลักฐานและต่อสู้คดีต่อหน้าศาล ในขณะที่ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law ที่มีลักษณะของ “ระบบไต่สวน” (Inquisitorial System) ซึ่งศาลมีบทบาทสำคัญในการสืบพยานและแสวงหาความจริงด้วยตนเอง สำหรับประเทศไทยแม้จะมีรากฐานมาจากระบบกฎหมาย Civil Law แต่ลักษณะของการดำเนินคดีอาญากลับมีแนวโน้มไปในทางระบบกฎหมาย Common Law ที่มีลักษณะของ “ระบบกล่าวหา” โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของพนักงานอัยการและทนายความฝ่ายจำเลยในการนำเสนอพยานหลักฐาน จึงอาจกล่าวได้ว่ากระบวนการพิจารณาคดีอาญาของไทยนำหลักจากระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนมาใช้ผสมผสานกัน แต่การดำเนินคดีในศาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของศาลและการสืบพยานยังยึดหลักของระบบกล่าวหาอยู่เป็นส่วนใหญ่²²⁷

กระบวนการก่อนเริ่มต้นการพิจารณาคดีอาญาในระบบกฎหมายไทย เริ่มต้นเมื่อมีการกล่าวหาว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดอาญา กล่าวคือ เป็นช่วงที่เกิดข้อสงสัยหรือมีเหตุอันควรเชื่อว่าจะมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น ซึ่งอาจเกิดจากการแจ้งความร้องทุกข์ของประชาชน หรือจากการที่พนักงานสอบสวนทราบเหตุด้วยตนเอง บุคคลผู้มีความผิดเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาลได้แก่ ผู้เสียหายซึ่งอาจเป็นประชาชนผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดโดยตรง หรือพนักงานอัยการในฐานะเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเป็นโจทก์ยื่นฟ้องคดีต่อศาล²²⁸ แต่เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติในมาตรา 32 ที่วางหลักว่า “เมื่อพนักงานอัยการและผู้เสียหายเป็นโจทก์ร่วมกัน ถ้าพนักงานอัยการเห็นว่าผู้เสียหายจะกระทำให้คดีของอัยการเสียหาย โดยกระทำหรือละเว้นการกระทำใด ๆ ในกระบวนการพิจารณา พนักงานอัยการมีอำนาจร้องขอต่อศาลให้สั่งผู้เสียหายกระทำหรือละเว้นการกระทำนั้น ๆ ได้” ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า รูปแบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย

²²⁷ โสภณ รัตนกร (เชิงอรรถ 6) 31.

²²⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28

เป็น “ระบบดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ” ที่ถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายและพนักงานอัยการเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ดำเนินคดีอาญา อย่างไรก็ตาม รัฐก็ไม่ได้ผูกขาดการดำเนินคดีอาญาไว้แต่เพียงฝ่ายเดียว ยังคงเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาเองได้ หรือขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการได้²²⁹ เมื่อประเทศไทยยึดถือ “ระบบการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ” การสืบค้นข้อเท็จจริงในคดีอาญาจึงถือเป็นภารกิจหลักของรัฐ องค์กรที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทุกองค์กรจึงมีหน้าที่ร่วมกันในการตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับข้อกล่าวหาที่มีต่อจำเลย และจะต้องดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงของข้อเท็จจริงในคดีนั้น

หลักการค้นหาความจริงของไทยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีรูปแบบของการค้นหาความจริงในลักษณะของการตรวจสอบข้อเท็จจริง ซึ่งได้ให้อำนาจศาลในการตรวจสอบข้อเท็จจริงอยู่ 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนในการตรวจสอบข้อเท็จจริงก่อนฟ้อง และอีกขั้นตอนคือขั้นตอนในการตรวจสอบข้อเท็จจริงในชั้นพิจารณาของศาล²³⁰ และอำนาจหน้าที่ในการสอบสวนเป็นขั้นตอนสำคัญในการรวบรวมพยานหลักฐาน ทั้งพยานบุคคลและวัตถุพยาน พนักงานสอบสวนจะต้องสอบปากคำผู้ต้องหา พยาน และผู้เสียหาย²³¹ หากพยานหลักฐานเพียงพออาจมีการออกหมายเรียก²³² หรือหมายจับผู้ต้องหา²³³ เมื่อพนักงานสอบสวนทำการสอบสวนและรวบรวมพยานหลักฐานเสร็จสิ้นแล้ว พนักงานสอบสวนจะสรุปสำนวนและส่งให้พนักงานอัยการ (ในคดีที่ฟ้องโดยรัฐ)²³⁴ โดยพนักงานอัยการมีอำนาจสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง ขึ้นอยู่กับพยานหลักฐาน ถ้าพนักงานอัยการเห็นว่ามิใช่พยานที่จะฟ้องก็จะยื่นฟ้องต่อศาล²³⁵ แต่ก่อนที่ศาลจะประทับรับฟ้องนั้นศาลจะต้องตรวจฟ้องของโจทก์ก่อน โดยกฎหมายกำหนดไว้ให้คดีที่ราษฎรเป็นโจทก์นั้นต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนเสมอ แต่ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ศาลจะไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้ เนื่องการฟ้องคดีของพนักงานอัยการนั้นต้องผ่านกระบวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวนก่อน พนักงานอัยการจึงจะมีอำนาจฟ้องคดี²³⁶

²²⁹ คณิต ฌ นคร (เชิงอรรถ 9) 152.

²³⁰ มนสิชา โพธิ์สุข (เชิงอรรถ 5) 60.

²³¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 17

²³² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 52

²³³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66

²³⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 142 วรรคสาม

²³⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143 (2)

²³⁶ สมศักดิ์ สุขวัฒน์ ‘การบรรยายฟ้องในคดีอาญา : ศึกษาปัญหาฟ้องที่ไม่สมบูรณ์ตามแนวคำพิพากษาของศาลไทย’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2556) 81.

เมื่อศาลรับฟ้องแล้ว จึงถือว่า “เริ่มต้นการพิจารณาคดีในศาล”²³⁷ โดยบทบัญญัติ มาตรา 175²³⁸ มาตรา 228²³⁹ และมาตรา 229²⁴⁰ เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับอำนาจการค้นหาคำความจริงของศาล โดยมาตรา 175 ประกอบกับมาตรา 229 กฎหมายให้เป็นอำนาจศาลในการสืบพยานและตรวจสอบข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งเมื่อศาลสืบพยานโจทก์เสร็จสิ้น ศาลก็ยังมีอำนาจในการเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการได้ เพื่อนำมาประกอบการวินิจฉัยของศาล โดยการเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการดังกล่าวนี้ เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อเท็จจริงตามหลักการตรวจสอบข้อเท็จจริงของศาล แต่การตรวจสอบข้อเท็จจริงในสำนวนการสอบสวนของพนักงานอัยการนั้น ไม่เป็นการสืบพยานหรือการพิจารณาแต่อย่างใด เป็นเพียงการตรวจสอบข้อเท็จจริงประกอบการวินิจฉัยคดีเท่านั้น²⁴¹ และบทบัญญัติมาตรา 228 เป็นการให้อำนาจแก่ศาลที่จะตรวจสอบข้อเท็จจริงในชั้นพิจารณา และให้อำนาจศาลในการค้นหาคำความจริงในคดีได้ โดยในระหว่างพิจารณาเมื่อศาลเห็นควรว่าต้องมีการสืบพยานเพิ่มเติม ศาลจะสืบเองก็ได้หรือจะส่งประเด็นก็ได้ เพื่อให้กระบวนการพิจารณาและการพิพากษาคดีเกิดความเป็นธรรมแก่คู่ความทุกฝ่าย

แสดงให้เห็นได้ว่าการดำเนินคดีอาญาของศาลไทยในการค้นหาคำความจริง ได้รับเอาวิธีการดังกล่าวมาจากศาลที่ยึดถือระบบกฎหมาย Civil Law เป็นหลัก แต่อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีของไทยเป็นการให้สิทธิแก่คู่ความในคดีสามารถนำเสนอพยานหลักฐานได้เท่าเทียมกัน รวมถึงสิทธิซักค้านพยานด้วย ในขณะที่บทบาทของผู้พิพากษาในการใช้อำนาจตาม มาตรา 228 ค่อนข้างน้อย อีกทั้ง ตามมาตรา 229 ที่ให้อำนาจศาลเป็นผู้สืบพยาน จะสืบในศาลหรือนอกศาลก็ได้ แล้วแต่เห็นควรตามลักษณะของพยาน แต่ในทางกลับกันกับปล่อยให้การดำเนินคดีอาญาเป็นการต่อสู้ระหว่างพนักงานอัยการโจทก์กับจำเลย โดยศาลมักจะวางตัวเป็นกลางไม่เข้าไปมีบทบาทในการร่วมค้นหาคำความจริงในคดีแต่อย่างใด²⁴² โดยศาลทำหน้าที่รับฟังข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานที่พนักงานอัยการโจทก์และจำเลยนำเสนอต่อศาลและจะใช้ดุลพินิจวินิจฉัยชี้ขาดจากพยานหลักฐานทั้งปวง²⁴³ จึงเป็นการไม่สอดคล้องกับหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐแต่อย่างใด

²³⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 172

²³⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 175 “...เมื่อโจทก์สืบพยานเสร็จแล้ว ถ้าเห็นสมควรศาลมีอำนาจเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการมาเพื่อประกอบการวินิจฉัยได้...”

²³⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 228 “...ระหว่างพิจารณาโดยพลการหรือคู่ความฝ่ายใดร้องขอ ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติม จะสืบเองหรือส่งประเด็นก็ได้...”

²⁴⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 229 “...ศาลเป็นผู้สืบพยาน จะสืบในศาลหรือนอกศาลก็ได้ แล้วแต่เห็นควรตามลักษณะของพยาน...”

²⁴¹ ระชานันท์ เณลิมกิจ (เชิงอรรถ 79) 86.

²⁴² คณิต ณ นคร (เชิงอรรถ 9) 98.

²⁴³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227

เมื่อพิจารณาจากที่ได้กล่าวมาข้างต้น แม้ประเทศไทยจะได้นำระบบกฎหมายแบบประมวลกฎหมาย ซึ่งมีรากฐานจากระบบกฎหมาย Civil Law มาใช้เป็นหลักในการจัดทำกฎหมายภายในประเทศ นับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ที่ทรงมีพระราชดำริให้มีการปฏิรูประบบกฎหมายให้เป็นสากล แต่ในทางปฏิบัติกลับปรากฏว่า ระบบกฎหมายไทยได้รับอิทธิพลจากระบบกฎหมาย Common Law ซึ่งมีลักษณะของระบบกล่าวหา (Adversarial System) เป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อแนวความคิดทางกฎหมายไทยในลักษณะดังกล่าว เนื่องจากบุคคลที่เข้าไปรับราชการ อาจารย์สอนกฎหมาย รวมทั้งข้าราชการเกี่ยวกับกฎหมายลักษณะพยานเกือบทั้งหมดเป็นงานเขียนจากผู้ที่จบการศึกษากฎหมายจากประเทศอังกฤษ การดำเนินคดีจึงมีลักษณะเป็นการต่อสู้ระหว่างคู่ความของระบบกฎหมาย Common Law มาปรับใช้ ดังจะเห็นได้ในมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 ที่เกี่ยวกับการยื่นบัญชีระบุพยาน และการตรวจพยานหลักฐานล่วงหน้าก่อนการพิจารณา ซึ่งมีรากฐานมาจากแนวคิดในระบบกฎหมาย Common Law ตามกระบวนการพิจารณาคดีอาญาในระบบกล่าวหา โดยศาลในระบบดังกล่าวจะวางตนเป็นผู้ดำรงความเป็นกลางในกระบวนการพิจารณาและทำหน้าที่ควบคุมดูแลให้กระบวนการพิจารณาเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยถือว่าพนักงานอัยการโจทก์เป็นคู่ความเท่ากับจำเลย ดังนั้น การที่หลักกฎหมายกับทางปฏิบัติในวิธีการดำเนินคดีอาญาของไทยไม่สอดคล้องกัน เนื่องจากการค้นหาความจริงในคดีอาญานั้น โดยแทนที่ศาลจะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการค้นหาความจริงเพื่อพิสูจน์ความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลย แต่กลับให้เป็นหน้าที่ของคู่ความทั้งสองฝ่ายในการค้นหาความจริงและต่อสู้คดีกันเอง กระบวนการยื่นบัญชีระบุพยานในคดีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาในคดีอาญา อาจไม่เหมาะสมสอดคล้องต่อระบบการพิจารณาคดีอาญาของไทย อีกทั้ง ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร ให้ความเห็นว่ บทบัญญัติมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 ไม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ถูกต้อง เนื่องจากการตรวจพยานหลักฐานเป็นกระบวนการที่เพิ่มเติมเข้ามาเมื่อปี พ.ศ. 2547 เป็นกระบวนการที่แปลกปลอมที่ไม่อาจนำมาใช้ในคดีอาญาได้²⁴⁴

5.2 ความพร้อมของจำเลยในการยื่นบัญชีระบุพยานในชั้นตรวจพยาน

ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาตามกฎหมายไทย หลักแห่งความยุติธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เป็นหัวใจสำคัญที่ต้องได้รับการคุ้มครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของสิทธิของจำเลยในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ ซึ่งรวมถึงสิทธิในการเสนอพยานหลักฐานเพื่อหักล้าง

²⁴⁴ คณิต ฒ นคร (เชิงอรรถ 9) 621.

ข้อกล่าวหา อย่างไรก็ดี การนำพยานเข้าสืบในชั้นศาลนั้น คู่ความจะต้องยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้ เพื่อให้คู่ความอีกฝ่ายมีโอกาสรับทราบพยานหลักฐานและเตรียมตัวในการโต้แย้งได้อย่างเป็นธรรม และเพื่อให้กระบวนการพิจารณายืดเยื้อเกินสมควร จึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547 โดยการเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 กำหนดให้มีการยื่นบัญชีระบุพยานและการตรวจพยานหลักฐานในคดีอาญาก่อนการพิจารณามีวัตถุประสงค์เพื่อลดความล่าช้าในการดำเนินคดี และเพื่อกำหนดกรอบเวลาที่ชัดเจนในการเตรียมการสืบพยานของทั้งสองฝ่าย

อย่างไรก็ตาม กระบวนการดังกล่าวต้องพิจารณาถึงความพร้อมของคู่ความในการยื่นบัญชีระบุพยานในคดีอาญาด้วย โดยเฉพาะคู่ความฝ่ายจำเลย อันเนื่องมาจากกรณีที่มีข้อจำกัดอยู่หลายประการ เช่น การไม่มีทนายความในชั้นต้น การถูกคุมขังโดยไม่มีโอกาสเตรียมพยานหลักฐาน หรือ แม้แต่การขาดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการยุติธรรม ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงจะได้วิเคราะห์ถึงความพร้อมของจำเลยในการยื่นบัญชีระบุพยานในชั้นตรวจพยานว่าจำเลยมีความพร้อมมากน้อยเพียงใด ที่จะปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กฎหมายได้กำหนดไว้

5.2.1 ความพร้อมของจำเลยในการยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรก

การกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานตามมาตรา 173/1 ทำให้จำเลยมีสิทธิรับทราบพยานหลักฐานที่โจทก์ประสงค์จะนำสืบ โดยศาลจะแจ้งให้ทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 14 วัน และมาตรา 173/1 วรรคสองได้กำหนดให้ “ก่อนวันตรวจพยานหลักฐานตามวรรคหนึ่งไม่น้อยกว่า 7 วัน ให้คู่ความยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลพร้อมสำเนาในจำนวนที่เพียงพอเพื่อให้คู่ความฝ่ายอื่นรับไปจากเจ้าพนักงานศาล...” ถือเป็นการยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรก เมื่อพิจารณาถึงขั้นตอนดังกล่าว จำเลยมีระยะเวลาในการเตรียมพยานหลักฐานเพียง 7 วัน นับจากวันที่ศาลได้แจ้งให้ทราบว่าได้กำหนดให้วันมีตรวจพยานหลักฐาน ด้วยเหตุนี้ จำเลยอาจไม่มีความพร้อมที่จะเตรียมพยานหลักฐานเพื่อยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรกต่อศาลได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ เนื่องจากในชั้นสอบสวนผู้ต้องหาหรือจำเลยจะรับทราบเพียงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำที่กล่าวหาว่าตนได้กระทำความผิดจากการแจ้งข้อหาของพนักงานสอบสวนเท่านั้น ตามมาตรา 134 วรรคหนึ่ง และในชั้นของพนักงานอัยการ การบรรยายคำฟ้องพนักงานอัยการจะบรรยายในลักษณะสั้น ๆ โดยจะบรรยายเพียงเฉพาะข้อเท็จจริงที่สามารถปรับเข้ากับฐานความผิดที่ได้ฟ้อง โดยไม่มีข้อเท็จจริงในทางคดีให้จำเลยได้ทราบอย่างเพียงพอตามมาตรา 158²⁴⁵ เมื่อฟ้องถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง ตามมาตรา 162 (2) ภายหลังจากนั้น ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ในวันไต่สวนมูลฟ้อง ให้จำเลยมาหรือคุมตัวมาศาลและให้ศาลส่งสำเนาคำฟ้องแก่จำเลย เมื่อศาลเชื่อว่าเป็นจำเลย

²⁴⁵ สมศักดิ์ สุขวัฒน์ (เชิงอรรถ 236) 51.

จริงแล้วให้อ่านและอธิบายให้ฟัง รวมถึงให้ศาลถามจำเลยว่าได้กระทำผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้ อย่างไรบ้าง ตามมาตรา 165 วรรคแรก ทำให้เห็นได้ว่า จำเลยจะทราบเพียงข้อกล่าวหาในชั้น สอบสวนและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคำฟ้องที่พนักงานอัยการบรรยายมาเท่านั้น และหากจำเลยไม่ยอมให้การหรือให้การปฏิเสธ ศาลอาจกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานก่อนกำหนดวันนัดสืบพยาน ตามมาตรา 173/1

แม้บทบัญญัติมาตรา 173/1 กำหนดให้คู่ความต้องยื่นบัญชีระบุพยานก่อนวันตรวจพยาน ไม่น้อยกว่า 7 วัน เพื่อให้คู่ความทั้งสองฝ่ายมีโอกาสรับทราบพยานหลักฐานของกันและกันเพื่อให้สามารถเตรียมพร้อมในการต่อสู้คดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติพบว่าการยื่นบัญชีระบุพยานของจำเลยอาจกลายเป็นเพียงการปฏิบัติตามข้อกำหนดของกฎหมาย โดยไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของบทบัญญัติดังกล่าวได้ กล่าวคือ จำเลยไม่มีโอกาสได้รับทราบว่าฝ่ายโจทก์จะนำพยานหลักฐานใดบ้างเพื่อมาพิสูจน์ว่าตนกระทำความผิดก่อนที่จะจำเลยจะยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรก ดังนั้น แม้จำเลยจะยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรกได้ทันตามกำหนดเวลา แต่ก็อาจเป็นเพียงการยื่นชื่อของตนเองในฐานะพยานฝ่ายจำเลยเพียงลำดับเดียว โดยไม่สามารถกำหนดแนวทางหรือเนื้อหาของพยานหลักฐานเพื่อหักล้างหรือโต้แย้งพยานฝ่ายโจทก์ได้อย่างแท้จริง

อีกทั้ง พบว่าคำฟ้องของพนักงานอัยการโจทก์ในคดีอาญาอาจไม่ได้แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับพยานหลักฐานที่จะนำไปสู่การพิจารณาไว้อย่างชัดเจน หากแต่ระบุเพียงข้อเท็จจริงพื้นฐานของการกระทำความผิดและบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องเท่านั้น นอกจากนี้ บัญชีระบุพยานของพนักงานอัยการโจทก์มักจะระบุว่า “สรรพเอกสารและวัตถุพยานของกลางในสำนวนการสอบสวน” ก็ถือเป็นการยื่นบัญชีระบุพยานโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 10328/2555) จึงแสดงให้เห็นได้ชัดยิ่งขึ้นว่าฝ่ายจำเลยไม่อาจรับทราบได้ว่าพนักงานอัยการในฐานะโจทก์จะนำพยานหลักฐานอะไรบ้างใดเพื่อมาเอาผิดกับตน อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การกำหนดให้จำเลยต้องยื่นบัญชีระบุพยานพร้อมกันกับพนักงานอัยการในฐานะโจทก์ ภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้นั้น จำเลยสามารถยื่นได้ทันตามกรอบเวลาที่กำหนดไว้ แต่ในทางปฏิบัติการยื่นบัญชีระบุพยานของจำเลยในช่วงเวลาดังกล่าวอาจขาดประสิทธิภาพ เนื่องจากข้อจำกัดด้านข้อมูลและความพร้อมของฝ่ายจำเลยในการเตรียมพยานหลักฐานอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ สาเหตุสำคัญประการหนึ่ง คือ การที่จำเลยไม่สามารถรับทราบได้ล่วงหน้าว่าพนักงานอัยการโจทก์มีพยานหลักฐานใดบ้างก่อนการยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรก เนื่องจากในคำฟ้องไม่ได้แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับพยานหลักฐานไว้อย่างชัดเจน จำเลยจึงขาดข้อมูลที่จะใช้เป็นแนวทางในการเตรียมการต่อสู้คดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นผลให้การยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรกในเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นเพียงการดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามเงื่อนไขทางกฎหมาย แม้ว่ากฎหมายจะเปิดโอกาสให้จำเลยสามารถยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมก่อนวันตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้น แต่ก็ยังไม่มีหลักประกันว่าการเพิ่มเติมดังกล่าวจะเป็นการเพิ่มสิทธิของ

จำเลยในการต่อสู้คดีได้อย่างแท้จริง เนื่องจากจำเลยก็ยังไม่อาจทราบได้อย่างแน่ชัดว่าพนักงานอัยการโจทก์มีพยานหลักฐานใดบ้างอยู่ดี นอกจากนี้ ในทางปฏิบัติพบว่าในบางคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้อง ศาลจะสั่งนัดพร้อมเพื่อสอบคำให้การจำเลยพร้อมกับตรวจพยานหลักฐานและกำหนดวันนัดสืบพยานในวันเดียวกัน²⁴⁶ ยิ่งทำให้เห็นว่าอาจไม่ได้คำนึงถึงสิทธิของจำเลยที่จะมีระยะเวลาเพียงพอในการเตรียมความพร้อมและตรวจสอบพยานหลักฐานที่โจทก์ประสงค์จะใช้อ้าง อีกทั้งยังอาจขัดต่อสิทธิในการต่อสู้คดีอย่างเป็นธรรมและสิทธิที่จะมีระยะเวลาและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เพียงพอในการต่อสู้คดีที่ได้กำหนดไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) ข้อ 14.3 (b) กล่าวคือ สิทธิของจำเลยในการเข้าถึงข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่พนักงานอัยการเตรียมไว้สำหรับการที่จะเสนอต่อศาลเพื่อเอาผิดกับผู้ถูกกล่าวหา พยานหลักฐานทั้งหมดไม่ใช่เฉพาะพยานหลักฐานที่ใช้เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงพยานหลักฐานอื่น ๆ ที่จะช่วยให้จำเลยใช้แก้ต่างข้อกล่าวหาได้ด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบสิทธิในการเข้าถึงพยานหลักฐานของจำเลยในต่างประเทศ โดยประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law เช่น สหรัฐอเมริกา ที่มีการกำหนดให้มีการประชุมคดีก่อนการพิจารณา หรือ Pre-Trial Conference โดยเป็นกระบวนการที่คล้ายกับมาตรา 173/1 ของไทยที่จะต้องเป็นคดีที่จำเลยไม่ให้การหรือให้การปฏิเสธ ศาลจึงจะกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐาน แต่ในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law ซึ่งมีหลักการค้นหาความจริงในคดีอาญาเป็นไปตามระบบตรวจสอบข้อเท็จจริง และเป็นหลักการดำเนินคดีโดยรัฐ โดยทุกองค์กรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญามีหน้าที่ต้องค้นหาความจริงในคดีอาญาให้ปรากฏได้มากที่สุด ดังนั้น การที่ประเทศไทยกำหนดให้มีการยื่นบัญชีระบุพยานในคดีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาจึงมีลักษณะเช่นเดียวกับกับสหรัฐอเมริกา ที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law เป็นระบบการดำเนินคดีอาญาที่เป็นระบบการต่อสู้ระหว่างคู่ความ ไม่ใช่การเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาตามหลักการตรวจสอบข้อเท็จจริง

ดังนั้น เพื่อให้กระบวนการตรวจพยานหลักฐานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเอื้อประโยชน์แก่จำเลยภายใต้หลักการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม ศาลจะกำหนดวันตรวจพยานหลักฐานเฉพาะในกรณีที่จำเลยให้การปฏิเสธหรือไม่ให้การใด ๆ เท่านั้น ทั้งนี้ เนื่องจากในกรณีที่จำเลยให้การรับสารภาพตั้งแต่ต้น กระบวนพิจารณาอาจไม่จำเป็นต้องมีการโต้แย้งข้อเท็จจริงที่เป็นสาระสำคัญอีกต่อไป จึงสามารถเข้าสู่กระบวนการสืบพยานและพิพากษาคดีได้โดยไม่ต้องผ่านขั้นตอนการตรวจพยานหลักฐานก่อน แนวทางดังกล่าวจึงสอดคล้องกับระบบการประชุมคดีก่อนการพิจารณา (Pretrial

²⁴⁶ ดู ภาคผนวก ก.

Conference) ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งกำหนดขึ้นมาเพื่อกำหนดกรอบและแนวทางของการดำเนินคดี โดยเฉพาะในคดีที่มีการโต้แย้งข้อเท็จจริง โดยหากจำเลยรับสารภาพ ศาลสามารถดำเนินการพิจารณา คดีให้แล้วเสร็จได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ โดยไม่ต้องกำหนดวันตรวจพยานหลักฐาน แต่อย่างใด โดยอาจกล่าวเปรียบเทียบสิทธิของจำเลยในการรับทราบพยานหลักฐานก่อนการพิจารณา คดีของต่างประเทศได้ดังนี้

สหรัฐอเมริกา ได้กำหนดแนวทางเกี่ยวกับการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาไว้ใน ข้อ 16 แห่ง Federal Rules of Criminal Procedure Rule กำหนดให้พนักงานอัยการและจำเลย ต่างมีหน้าที่ต้องเปิดเผยข้อเท็จจริง เอกสาร หรือพยานหลักฐานให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งรับทราบ โดยทั่วไปกฎหมายบังคับให้พนักงานอัยการต้องเปิดเผยข้อมูลสำคัญที่อยู่ในความดูแลของรัฐ หรือเป็น พยานหลักฐานที่มีสาระสำคัญในการเตรียมการในการต่อสู้คดีของจำเลย หรือเป็นพยานหลักฐานที่รัฐ ตั้งใจจะใช้อ้างต่อศาลในการพิจารณาคดีให้แก่จำเลย และจะต้องอนุญาตให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิ เข้าตรวจดูพยานหลักฐานหรือคัดถ่ายภาพพยานหลักฐานนั้น แต่การเปิดเผยพยานหลักฐานของ พนักงานอัยการไม่จำเป็นต้องเปิดเผยทุกสิ่งให้จำเลยรับทราบอย่างไม่จำกัด โดยการให้สิทธิแก่ ผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้าตรวจดูพยานหลักฐานหรือคัดถ่ายภาพเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงและ พยานหลักฐานที่สามารถใช้เป็นพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์แก่ตนได้ อาจเป็นการเพิ่มโอกาสให้ จำเลยทราบข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานของโจทก์และนำมากำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อม ด้านพยานหลักฐาน และการต่อสู้คดีของตนได้มากยิ่งขึ้น เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับการยื่นบัญชีระบุ พยานในคดีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐาน พนักงานอัยการมักใช้คำว่า “สรรพเอกสารใน ส่วนของการสอบสวน” ก็ถือว่าเป็นการยื่นบัญชีระบุพยานที่ชอบด้วยกฎหมายแล้ว จึงอาจไม่เพียงพอที่จะทำให้จำเลยทราบได้ว่าโจทก์มีพยานหลักฐานอะไรบ้างที่จะนำมาเอาผิดกับตน

ส่วนในประเทศอังกฤษ ได้กำหนดแนวทางเกี่ยวกับการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อน การพิจารณาไว้ใน Criminal Procedure Rule และในมาตรา 3 และมาตรา 4 แห่ง Criminal Procedure and Investigations Act 1996 โดยกำหนดแนวทางไว้ให้พนักงานอัยการมีหน้าที่ต้อง เปิดเผยพยานหลักฐานให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งทราบเท่านั้น โดยพนักงานต้องเปิดเผยพยานหลักฐานใน การฟ้องคดีที่ยังไม่ได้เปิดเผยมาก่อน รวมถึงความเห็นของพนักงานอัยการเกี่ยวกับคดีที่ได้มีการฟ้อง บันทึกรับคำให้การของผู้ต้องหาหรือจำเลยเฉพาะสิ่งที่อยู่ในความครอบครองของพนักงานอัยการ สำหรับ มาตรา 5 แห่ง Criminal Procedure and Investigations Act 1996 ได้กำหนดเกี่ยวกับหน้าที่ของ จำเลยที่ต้องเปิดเผยพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับรายละเอียดของพยานหลักฐาน จะเห็นได้ว่าประเทศ อังกฤษกำหนดแนวทางเกี่ยวกับการเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาไว้อย่างกว้าง ๆ โดยไม่ได้กำหนดรายละเอียดที่ต้องเปิดเผยไว้ชัดเจน นอกจากนี้ ยังไม่มีบทบังคับเด็ดขาดที่กำหนดให้

พนักงานอัยการต้องเปิดเผยทุกกรณี แต่ในขณะเดียวกันกับเป็นบทบังคับเด็ดขาดที่กำหนดให้จำเลยต้องเปิดเผยพยานหลักฐาน

เมื่อพิจารณาถึงประเทศฝรั่งเศสมีรูปแบบการดำเนินคดีอาญาในระบบกฎหมาย Civil Law ที่มีลักษณะเป็นระบบตรวจสอบข้อเท็จจริง กล่าวคือ ศาลจะเข้ามามีส่วนร่วมตรวจสอบพยานหลักฐานตั้งแต่ขั้นก่อนการพิจารณา และศาลจะยึดสำนวนการสอบสวนหรือแฟ้มสำนวนคดี (Dossier) เป็นหลักในการพิจารณา ซึ่งข้อมูลที่จะนำมาใช้เป็นพยานหลักฐานในชั้นไต่สวนจะถูกรวบรวมไว้ในบัญชีระบุพยาน โดยคู่ความมีสิทธิตรวจสอบพยานเอกสารต่าง ๆ อีกทั้ง ยังมีกระบวนการที่ทำให้คู่ความมาเผชิญหน้ากันในชั้นสอบสวน อันส่งผลให้คู่ความมีโอกาสทราบถึงข้อมูลของอีกฝ่ายหนึ่งที่เป็นประโยชน์สำหรับการวางแผนการต่อสู้คดีของตนในชั้นสอบสวนต่อไป โดยการเปิดเผยพยานหลักฐานได้บัญญัติไว้ใน Code of Criminal Procedure หรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส โดยคู่ความมีสิทธิตรวจสอบพยานหลักฐานและเอกสารต่าง ๆ ได้ โดยมาตรา 114 แห่ง Code of Criminal Procedure ได้กำหนดให้ทนายความของฝ่ายจำเลยมีสิทธิในการร้องขอตรวจแฟ้มสำนวนคดีได้จนถึงวันที่แถลงคดีและยังมีสิทธินำแฟ้มสำนวนคดีไปเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและทำความเข้าใจพยานหลักฐานในสำนวนคดีที่สำนักงานทนายความของตนได้อีกด้วย รวมทั้งทนายความของจำเลยมีสิทธิทำสำเนาเอกสารได้ทั้งรูปแบบกระดาษหรือแบบดิจิทัลสำหรับครั้งแรกโดยไม่มีค่าใช้จ่ายอีกด้วย จะเห็นได้ว่ากฎหมายฝรั่งเศสเปิดโอกาสให้จำเลยรับทราบพยานหลักฐานของโจทก์ได้เป็นอย่างมาก อีกทั้งยังให้ระยะเวลาเพียงพอที่จะตรวจสอบความถูกต้องแท้จริงของพยานหลักฐานนั้นด้วย

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับประเทศเยอรมนี มาตรา 147 แห่ง Criminal Procedure Code Strafprozeßordnung ได้กำหนดสิทธิของจำเลยที่สามารถขอตรวจสอบและพยานหลักฐานได้ โดยทนายความจำเลยมีสิทธิตรวจสอบพยานหลักฐานที่ถูกยึดไว้ได้ทุกเมื่อ อีกทั้งทนายความจำเลยอาจได้รับอนุญาตให้นำแฟ้มสำนวนคดีทั้งหมดหรือบางส่วนไปตรวจสอบยังสำนักงานทนายความได้อีกด้วย เว้นแต่ การสอบสวนนั้นยังไม่เสร็จสิ้นและยังไม่ได้บันทึกลงในแฟ้มสำนวนคดี หรืออาจเป็นกรณี que การตรวจสอบพยานหลักฐานดังกล่าวนั้นจะเป็นอันตรายต่อการสอบสวน แต่หากปรากฏว่าการปฏิเสธไม่ให้ฝ่ายจำเลยเข้าถึงพยานหลักฐานนั้นได้สิ้นสุดลง พนักงานอัยการต้องเพิกถอนคำสั่งนั้นโดยรวดเร็ว เพื่อให้ทนายความของจำเลยสามารถนำแฟ้มสำนวนคดีไปตรวจสอบยังสำนักงานทนายความของตนได้ นอกจากนี้ พยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการไต่สวนจำเลยหรือการสอบสวนตามกฎหมาย หรือบันทึกความเห็นของพยานผู้เชี่ยวชาญ ทนายความของจำเลยมีสิทธิตรวจสอบได้ทุกเมื่อไม่ว่ากรณีใด ๆ

ตารางที่ 5.1 การเปรียบเทียบการยื่นบัญชีระบупยานในคดีอาญาของต่างประเทศ

ต่างประเทศ	กำหนดการยื่นบัญชีระบупยานโจทก์	กำหนดการยื่นบัญชีระบупยานจำเลย	สิทธิของจำเลยในการรับทราบพยานหลักฐาน
สหรัฐอเมริกา	โจทก์ต้องเปิดเผยข้อเท็จจริง เอกสาร หรือพยานหลักฐานที่อยู่ในความครอบครองของโจทก์ให้แก่จำเลย ตามข้อ 16 แห่ง Federal Rules of Criminal Procedure Rule	จำเลยต้องเปิดเผยข้อเท็จจริง เอกสาร หรือพยานหลักฐานที่อยู่ในความครอบครองของจำเลยให้แก่โจทก์ ตามข้อ 16 แห่ง Federal Rules of Criminal Procedure Rule	ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิเข้าตรวจสอบพยานหลักฐานหรือคัดถ่ายภาพพยานหลักฐานนั้น ซึ่งเกี่ยวข้อง กับข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่สามารถใช้เป็นพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์แก่ตนได้
ประเทศอังกฤษ	โจทก์ต้องเปิดเผยพยานหลักฐานในการฟ้องคดีอาญาที่ยังไม่ได้มีการเปิดเผยให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับทราบ รวมถึงความเห็นของพนักงานอัยการหรือพยานหลักฐานอันเป็นข้อเท็จจริงที่สำคัญเกี่ยวกับคดีที่ได้มีการฟ้องร้อง หรือบันทึกคำให้การของผู้ต้องหาหรือจำเลยเฉพาะสิ่งที่อยู่ในความครอบครองของโจทก์เท่านั้น ตาม Criminal Procedure Rule และในมาตรา 3 และ มาตรา 4 แห่ง Criminal Procedure and Investigations Act 1996	จำเลยต้องเปิดเผยพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับรายละเอียดของพยานหลักฐาน ตาม Criminal Procedure Rule และในมาตรา 5 แห่ง Criminal Procedure and Investigations Act 1996	จำเลยสามารถคัดสำเนาหรือเข้าถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ ในคดีที่จะช่วยให้คัดค้านผู้กล่าวหาหรือโจทก์ได้ เช่น ข้อเท็จจริงที่แสดงให้เห็นความถูกต้องของพยานหลักฐาน ข้อเท็จจริงที่แสดงให้เห็นถึงบุคคลอีกคนหนึ่งที่จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

หลักการสากล / ต่างประเทศ	กำหนดการยื่นบัญชีระบุ พยานโจทก์	กำหนดการยื่นบัญชี ระบุพยานจำเลย	สิทธิของจำเลยในการ รับทราบพยานหลักฐาน
ประเทศ ฝรั่งเศส	ไม่มีการขั้นตอนการ เปิดเผยพยานหลักฐาน ก่อนการพิจารณา เนื่องจาก ศาลจะเข้ามา มีส่วนร่วมในการตรวจ พยานหลักฐานตั้งแต่ขั้น ก่อนการพิจารณา และ ศาลจะยึดสำนวนการ สอบสวนหรือแฟ้มสำนวน คดี (Dossier) เป็นหลักใน การพิจารณา	ไม่มีการขั้นตอนการ เปิดเผยพยาน หลักฐานก่อนการ พิจารณา เนื่องจาก ศาลจะเข้ามามีส่วน ร่วมในการตรวจ พยานหลักฐานตั้งแต่ ขั้นก่อนการพิจารณา และ ศาลจะยึด สำนวนการสอบสวน หรือแฟ้มสำนวนคดี (Dossier) เป็นหลัก ในการพิจารณา	ทนายความของฝ่ายจำเลย มีสิทธิในการร้องขอตรวจ แฟ้มสำนวนคดีได้จนถึง วันที่แถลงคดีและยังมีสิทธิ นำแฟ้มสำนวนคดีไปเพื่อ ตรวจสอบความถูกต้องและ ทำความเข้าใจพยาน หลักฐานในสำนวนคดีที่ สำนักงานทนายความของ ตนได้อีกด้วย ตามมาตรา 114 แห่ง Code of Criminal Procedure
ประเทศ เยอรมนี	ไม่มีการขั้นตอนการเปิด เผยพยานหลักฐานก่อน การพิจารณา เนื่องจาก ศาลเป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญ ในการค้นหาข้อเท็จจริง ต่าง ๆ	ไม่มีการขั้นตอนการ เปิดเผยพยาน หลักฐานก่อนการ พิจารณา เนื่องจาก ศาลเป็นผู้มีบทบาท ที่สำคัญในการค้นหา ข้อเท็จจริงต่าง ๆ	จำเลยสามารถขอดูสำนวน การสอบสวนและพยาน หลักฐานได้ โดยทนายความ จำเลยมีสิทธิตรวจสอบ พยานหลักฐานที่ถูกยึดไว้ได้ ทุกเมื่อ อีกทั้งทนายความ จำเลยอาจได้รับอนุญาตให้ นำแฟ้มสำนวนคดีทั้งหมด หรือบางส่วนไปตรวจสอบ ยังสำนักงานทนายความได้ อีกด้วย ตามมาตรา 147 แห่ง Criminal Procedure Code Strafprozeßordnung

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่า สิทธิของจำเลยในการเข้าถึงพยานหลักฐานของสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศส ประเทศเยอรมนี ต่างให้สิทธิแก่จำเลยมีโอกาสเข้าถึงพยานหลักฐานไว้หลายประการด้วยกัน โดยเฉพาะสิทธิของจำเลยในประเทศฝรั่งเศสที่ให้สิทธิแก่ทนายความของจำเลยตรวจแฟ้มสำนวนคดีและยังมีสิทธินำแฟ้มสำนวนคดีไปเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและทำความเข้าใจพยานหลักฐานในสำนวนคดีที่สำนักงานทนายความของตนได้อีกด้วย โดยถือว่าเป็นการให้โอกาสแก่จำเลยที่จะได้เตรียมความพร้อมในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และเป็นธรรม ต่างจากประเทศไทยที่ศาลมักจะวางตัวเป็นกลางและอาจไม่มีความกระตือรือร้นในการค้นหาความจริงในคดี อาจเพราะว่าได้รับอิทธิพลมาจากระบบกฎหมาย Common Law ของประเทศอังกฤษที่เข้ามามีบทบาทอย่างมากในการดำเนินคดีอาญาของไทย ศาลจึงอาจมีแนวคิดที่ว่าหากศาลลงไปค้นหาความจริงในคดีด้วยตนเอง ถ้าหากพบพยานหลักฐานที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายใด อาจทำให้อีกฝ่ายมองว่าศาลเข้าข้างฝ่ายนั้นและไม่ความเป็นกลาง ศาลจึงวางตัวเป็นกลางเพียงคอยควบคุมให้การดำเนินคดีเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น และปล่อยให้คู่ความต่อสู้คดีกันเอง เมื่อพิจารณาถึงการยื่นบัญชีระบุพยานในคดีที่ศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐาน มาตรา 173/1 วรรคสอง การยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรก จำเลยมีข้อมูลเพียงข้อกล่าวหาเบื้องต้นและคำฟ้องของโจทก์เท่านั้น โดยจำเลยอาจไม่สามารถประเมินได้อย่างรอบด้านว่าพยานหลักฐานของตนจะสามารถหักล้างพยานหลักฐานของโจทก์ได้มากน้อยเพียงใด เนื่องจากไม่มีบทบัญญัติหรือกลไกใดที่เปิดโอกาสให้จำเลยเข้าถึงพยานหลักฐานของโจทก์ได้ล่วงหน้าก่อนการยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรกของตน อาจส่งผลให้บัญชีระบุพยานของจำเลยไม่มีความสมบูรณ์ครบถ้วน หรืออาจขาดประสิทธิภาพสำหรับการใช้ในการต่อสู้คดี เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับสิทธิของจำเลยในการเข้าถึงพยานหลักฐานโจทก์ในประเทศต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น

5.2.2 ความพร้อมของจำเลยในการยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติม

การยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมในคดีที่จำเลยไม่ให้การหรือการปฏิเสธ หรือเมื่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ และศาลกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานก่อนกำหนดวันนัดสืบพยาน ซึ่งคู่ความได้ยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรกไว้แล้วแต่มีความประสงค์ที่จะยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติม โดยไม่ต้องขออนุญาตจากศาลคู่ความจะต้องยื่นก่อนการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้น

การยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมก่อนการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้นเมื่อคู่ความได้ยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรกไว้แล้วโดยได้ยื่นก่อนวันตรวจพยานหลักฐานไม่น้อยกว่า 7 วัน ซึ่งหากปรากฏว่าคู่ความมีความประสงค์จะยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติม บทบัญญัติดังกล่าวเปิดโอกาสให้คู่ความยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมได้แต่ต้องยื่นต่อศาลก่อนการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้นโดยไม่ต้องขออนุญาตจากศาล เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับการยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมของจำเลย ตามมาตรา 173/1 วรรคสอง ตอนท้าย จำเลยสามารถยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมต่อศาลได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจากศาล

นั้น กฎหมายมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะให้คู่ความสามารถยื่นบัญชีระบупยานได้ครบถ้วนสมบูรณ์ โดยเฉพาะฝ่ายจำเลยที่ต้องยื่นบัญชีระบупยานครั้งแรก เนื่องจากการยื่นบัญชีระบупยานครั้งแรกนั้น พยานหลักฐานบางอย่างอาจไม่ได้ยื่นต่อศาล กฎหมายจึงให้สิทธิยื่นบัญชีระบупยานเพิ่มเติมได้เพื่อให้ คู่ความมีพยานหลักฐานที่ครบถ้วนยิ่งขึ้น แม้กฎหมายจะให้สิทธิยื่นบัญชีระบупยานเพิ่มเติมได้ก่อนวัน ตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้น และสามารถยื่นบัญชีระบупยานเพิ่มเติมได้เลยโดยไม่ต้องขออนุญาตจาก ศาลเพื่อความสะดวกในการยื่นบัญชีระบупยานเพิ่มเติมเมื่อพยานหลักฐานบางอย่างยังไม่ได้ยื่น โดยเฉพาะฝ่ายจำเลยที่บัญชีระบупยานครั้งแรกอาจยื่นเพียงเพื่อให้ทันตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด ไว้เท่านั้น จำเลยจึงอาจจะต้องใช้สิทธิในการยื่นบัญชีระบупยานเพิ่มเติมเพื่อให้พยานหลักฐานมีความ สมบูรณ์ครบถ้วนยิ่งขึ้น แต่ช่วงระยะเวลาหลังจากที่ได้ยื่นบัญชีระบупยานครั้งแรกแล้ว จำเลยจะมี ระยะเวลาเพียงก่อนการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้นเท่านั้น เท่ากับว่าเมื่อศาลกำหนดให้มีวันตรวจ พยานหลักฐาน ศาลจะแจ้งให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 14 วัน และก่อนวันตรวจ พยานหลักฐานไม่น้อยกว่า 7 วัน คู่ความต้องยื่นบัญชีระบупยานต่อศาล และหากจะยื่นบัญชีระบупยาน เพิ่มเติมให้ยื่นต่อศาลก่อนการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้น กล่าวคือ ภายหลังจากยื่นบัญชีระบупยาน ครั้งแล้ว คู่ความจะมีเวลาอีก 7 วัน สำหรับการยื่นบัญชีระบупยานเพิ่มเติม ดังนั้น ช่วงเวลาดังกล่าว โจทก์อาจไม่ได้รับผลกระทบเนื่องจากพยานหลักฐานของโจทก์มีความพร้อมตั้งแต่ต้นอยู่แล้ว แต่ใน ขณะเดียวกันแม้จำเลยจะได้รับสำเนาบัญชีระบупยานของโจทก์แต่จำเลยกลับมีระยะเวลาอีกเพียง 7 วัน ในการแสวงหาพยานหลักฐาน เพื่อยื่นต่อศาลให้ทันก่อนการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้น อีกทั้ง บัญชีระบупยานของโจทก์มักจะระบุว่า “สรรพเอกสารในสำนวนการสอบสวน” โดยไม่มีการแจกแจง รายละเอียดของพยานหลักฐานอย่างชัดเจน ด้วยข้อจำกัดด้านระยะเวลาอันสั้นในการแสวงหาและ จัดเตรียมพยานหลักฐานเพื่อยื่นเพิ่มเติมประกอบกับการไม่ทราบว่าโจทก์มีพยานหลักฐานใดบ้างที่จะ นำมาเอาผิดกับตน จำเลยจึงมีเพียงความเข้าใจของจำเลยเท่านั้นว่าพยานหลักฐานที่คิดไว้ล่วงหน้า นี้ จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของจำเลยได้ แต่จำเลยไม่ทราบว่าพยานหลักฐานที่ตนมีอยู่ในความครอบครอง จะสามารถหักล้างพยานหลักฐานโจทก์ได้มากน้อยเพียงใด ด้วยเหตุนี้ แม้บทบัญญัติดังกล่าวจะมี เจตนารมณ์ในการสร้างความสมดุลให้แก่กระบวนการยุติธรรม แต่ในทางปฏิบัติอาจยังมีข้อจำกัดที่ ส่งผลให้จำเลยไม่อาจยื่นบัญชีระบупยานเพิ่มเติมได้อย่างครบถ้วนและมีประสิทธิภาพ โดยอาจขัดต่อ สิทธิในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ของจำเลยภายใต้หลักการพิจารณาคดีที่เป็นธรรม (Fair Trial)

5.2.3 ความพร้อมในการเปิดเผยพยานหลักฐานในวันตรวจพยานคดีอาญาของจำเลย

เมื่อศาลได้กำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานเหตุเพราะเป็นคดีที่จำเลยไม่ให้การหรือ ให้การปฏิเสธ และศาลได้แจ้งให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 14 วันแล้ว ตามมาตรา 173/1 วรรคแรก โดยก่อนวันตรวจพยานหลักฐานไม่น้อยกว่า 7 วัน ให้คู่ความยื่นบัญชีระบупยานและหากจะ ยื่นบัญชีระบупยานเพิ่มเติมจะต้องยื่นต่อศาลก่อนการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้น

โดยในวันตรวจพยานหลักฐานตามมาตรา 173/2 วรรคแรก ให้คู่ความส่งพยานเอกสารและพยานวัตถุที่ยังอยู่ในความครอบครองของตนต่อศาลเพื่อให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งตรวจสอบ เว้นแต่ศาลมีคำสั่งเป็นอย่างอื่นอันเนื่องมาจากสภาพและความจำเป็นแห่งพยานหลักฐานนั้นเอง หรือพยานหลักฐานนั้นเป็นบันทึกคำให้การของพยาน อันสืบเนื่องมาจากการยื่นบัญชีระบุพยานเพราะในชั้นตรวจพยานหลักฐาน นอกจากมีขั้นตอนการยื่นบัญชีระบุพยานแล้ว ยังต้องมีขั้นตอนในการนำพยานหลักฐานมาเปิดเผยในวันตรวจพยาน อันเป็นไปตามหลักฟังความสองฝ่าย หรือหลักโต้แย้งคัดค้านต่อสู้คดี กล่าวคือ ศาลจำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานจากคู่ความทั้งสองฝ่าย ก่อนที่จะมีคำพิพากษาในคดี เพราะว่าคำพิพากษาที่มีความน่าเชื่อถือและได้รับการยอมรับว่าเป็นธรรมย่อมต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการที่คู่ความทั้งสองฝ่ายได้รับโอกาสอย่างเพียงพอในการนำเสนอข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานต่อศาล อันจะทำให้ศาลสามารถวินิจฉัยข้อพิพาทได้อย่างถูกต้องครบถ้วน และเป็นธรรม⁴⁷⁰ โดยหลักฟังความสองฝ่าย หรือหลักโต้แย้งคัดค้านต่อสู้คดีถือเป็นสิทธิของคู่ความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคู่ความฝ่ายจำเลย ในการใช้สิทธิตรวจสอบและคัดค้านพยานหลักฐานของฝ่ายตรงข้าม⁴⁷¹ รวมทั้งรู้ว่าตนถูกกล่าวหาว่าอย่างไร หรือถูกฟ้องว่าอย่างไร เพื่อความยุติธรรมในการที่จะได้มีโอกาสแก้ข้อกล่าวหาเป็นสิทธิที่จำเลยจะได้ใช้ในการต่อสู้คดี แต่เมื่อพิจารณาถึงความพร้อมของจำเลยในการเปิดเผยพยานหลักฐานในวันตรวจพยานหลักฐานนั้น จำเลยอาจไม่มีความพร้อม กล่าวคือ เมื่อจำเลยยังไม่มีโอกาสได้รับทราบพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์ การที่กำหนดให้จำเลยต้องเปิดเผยพยานหลักฐานให้โจทก์ตรวจสอบอาจเป็นการเปิดเผยพยานหลักฐานที่ไม่มีความสมบูรณ์ครบถ้วน อันเนื่องมาจากการที่จำเลยไม่ทราบว่าโจทก์มีพยานหลักฐานอะไรบ้างที่จะนำมาเอาผิดกับตน จำเลยจึงไม่รู้ว่าตนจะต้องเตรียมพยานหลักฐานอะไรบ้างเพื่อนำมาเปิดเผยในวันตรวจพยาน และหากจำเลยไม่ได้เปิดเผยพยานหลักฐานไว้ตามขั้นตอน ศาลอาจใช้ดุลพินิจไม่อนุญาตให้นำพยานดังกล่าวเข้าสืบ

อย่างไรก็ตาม ในวันตรวจพยานหลักฐานดังกล่าว บทบัญญัติมาตรา 173/2 วรรคแรกได้กำหนดให้คู่ความต้องส่งพยานเอกสารหรือพยานวัตถุที่อยู่ในความครอบครองของตนต่อศาล เพื่อให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งมีโอกาสตรวจสอบ ทั้งนี้ คู่ความยังมีหน้าที่ต้องแถลงแนวทางในการนำเสนอพยานหลักฐานต่อศาลด้วย ซึ่งคำว่า “พยานหลักฐาน” ในที่นี้ ย่อมหมายความรวมถึงพยานหลักฐานทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล พยานเอกสาร หรือพยานวัตถุ ไม่ได้จำกัดเฉพาะพยานเอกสารและพยานวัตถุตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 173/2 เพียงเท่านั้น ทำให้เห็นว่าแม้ในวันตรวจพยานหลักฐาน เปิดโอกาสให้คู่ความมีสิทธิตรวจสอบพยานหลักฐานของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งได้

⁴⁷⁰ ธนภฤต วรรณชากุล (เชิงอรรถ 24).

⁴⁷¹ ปกป้อง ศรีสนิท (เชิงอรรถ 28) 101.

แต่กลับพบว่าบทบัญญัติดังกล่าวยังมีข้อจำกัดในด้านขอบเขตของพยานหลักฐานที่ต้องเปิดเผย กล่าวคือ การกำหนดให้คู่ความต้องนำพยานเอกสารหรือพยานวัตถุที่อยู่ในความครอบครองมายื่นต่อศาลเพื่อให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งตรวจสอบ ในขณะที่พยานบุคคลซึ่งเป็นพยานหลักฐานสำคัญในคดีอาญา กลับไม่อยู่ในขอบเขตการเปิดเผยหรือให้สิทธิตรวจสอบอย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้ฝ่ายจำเลยจึงมีโอกาสรับรู้เพียงว่าโจทก์มีพยานเอกสารหรือพยานวัตถุใดบ้างเท่านั้น โดยไม่สามารถทราบได้ว่าโจทก์จะนำพยานบุคคลคนใดมาทำการเบิกความในการสืบพยาน อันเป็นการส่งผลกระทบต่อกระบวนการวางแผนทางการต่อสู้คดีของจำเลยในประเด็นที่ต้องใช้พยานบุคคลในการหักล้างข้อกล่าวหาหรือโต้แย้งความน่าเชื่อถือของพยานฝ่ายโจทก์ได้ นอกจากนี้ แม้จำเลยจะมีโอกาสได้ตรวจสอบว่าพยานเอกสารหรือพยานวัตถุของโจทก์มีอะไรบ้างในวันตรวจพยานหลักฐาน แต่การที่จำเลยได้ทราบว่าโจทก์มีพยานเอกสารหรือพยานวัตถุใดบ้างในวันดังกล่าว อาจไม่มีความหมายในทางปฏิบัติเท่าที่ควร เพราะการที่จำเลยเพิ่งทราบถึงรายละเอียดของพยานเอกสารหรือพยานวัตถุของโจทก์ในวันดังกล่าว ย่อมไม่เอื้อให้จำเลยสามารถดำเนินการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อยืนยันเพิ่มเติมได้อย่างทัน่วงที

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ความพร้อมของจำเลยในการยื่นบัญชีระบุพยานในชั้นตรวจพยานหลักฐาน ตั้งแต่การยื่นบัญชีระบุพยานครั้งแรก การยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติม และการเปิดเผยพยานหลักฐานในวันตรวจพยานในคดีอาญาของไทย ยังมีข้อจำกัดสิทธิของจำเลยอยู่หลายประการที่จะสามารถเตรียมพยานหลักฐานให้สมบูรณ์ครบถ้วน เพื่อยืนยันบัญชีระบุพยานต่อศาลตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เนื่องจากจำเลยทราบเพียงข้อหาที่พนักงานสอบสวนได้แจ้งให้ทราบ และข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคำฟ้องที่พนักงานอัยการบรรยายมาเท่านั้น จำเลยไม่อาจทราบพยานหลักฐานที่อยู่ในสำนวนคดีในชั้นพนักงานสอบสวน หรือชั้นพนักงานอัยการได้และเมื่อเป็นกรณีที่จำเลยไม่ให้การหรือให้การปฏิเสธ หรือมีคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ หรือศาลเห็นสมควรให้มีวันตรวจพยานหลักฐานก่อนวันนัดสืบพยาน เท่ากับว่าจำเลยจะได้ทราบพยานหลักฐานในสำนวนคดีได้ในวันตรวจพยานหลักฐาน อีกทั้ง หากเป็นกรณีที่จำเลยถูกคุมขังและไม่ได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว จะมีผลกระทบต่อสิทธิของจำเลยในการต่อสู้คดี เนื่องจากจำเลยไม่สามารถออกมาแสวงหาพยานหลักฐานได้ด้วยตนเองเพราะถือว่าตัวจำเลยเป็นบุคคลที่รับรู้ถึงเหตุการณ์ที่มีการกระทำ ความผิดเกิดขึ้นนั้นดีที่สุดและหากปรากฏอีกว่าจำเลยเป็นคนยากจนไม่มีทรัพย์สินในการขอปล่อยตัว เท่ากับว่าจำเลยไม่มีสิทธิในการที่จะออกมาแสวงหาพยานหลักฐานได้ด้วยตนเอง แม้กฎหมายจะกำหนดให้ศาลตั้งทนายความให้จำเลยโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายให้ได้รับความช่วยเหลือจากทนายความ แต่ทนายความที่รัฐจัดหาให้ มักไม่มีความคุ้นเคยกับจำเลยและไม่มีเวลาเพียงพอที่จะสร้างความคุ้นเคยหรือเข้าใจรายละเอียดในคดีของจำเลยได้อย่างลึกซึ้ง รวมถึงมีข้อจำกัดในเรื่องค่าใช้จ่ายในการหาพยานหลักฐาน ทั้งการไปตรวจสอบสถานที่ หรือการหาข้อมูลเชิงลึกได้เต็มที่เหมือนกับ

ทนายความที่จำเลยจัดหามาเองซึ่งทนายที่รัฐจัดหาให้ในบางรายอาจไม่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางเกี่ยวกับคดีของจำเลย และจำเลยบางรายไม่มีความไว้วางใจในตัวทนายที่รัฐจัดหาให้ส่งผลให้จำเลยไม่กล้าบอกเหตุการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นกับทนายความ และยังมีปัจจัยสำคัญในเรื่องค่าตอบแทนจากศาลที่มีจำนวนจำกัด หรือทนายความบางรายอาจทำด้วยความอาสาจึงทำให้ขาดแรงจูงใจในการต่อสู้คดี ประกอบกับมีคดีที่ต้องดูแลอยู่หลายคดีทำให้ไม่มีเวลาเพียงพอที่จะแสวงหาพยานหลักฐาน ส่งผลให้พยานหลักฐานที่นำมายื่นต่อศาลอาจไม่มีความสมบูรณ์ครบถ้วน

5.3 ความจำเป็นในการกำหนดให้จำเลยยื่นบัญชีระบุพยานในชั้นตรวจพยาน

ตามที่พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547 ได้เพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องการยื่นบัญชีระบุพยานกรณีที่มีการกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้กระบวนการพิจารณาเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม อย่างไรก็ตาม การกำหนดให้จำเลยยื่นบัญชีระบุพยาน ในคดีที่กำหนดให้มีวันตรวจพยาน ตามมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 ผู้ประพันธ์จะวิเคราะห์ว่า การยื่นบัญชีระบุพยานของจำเลยมีความจำเป็นต่อการพิจารณาคดีแบบต่อเนื่องหรือไม่ และหากจำเลยไม่ได้ยื่นบัญชีระบุพยานจะส่งผลกระทบต่อศาลในการนัดพิจารณาคดีแบบต่อเนื่องในคดีอาญาหรือไม่ รวมถึงการใช้ดุลพินิจของศาลเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

5.3.1 ความจำเป็นในการนัดพิจารณาคดีแบบต่อเนื่องในคดีอาญา

การพิจารณาคดีที่เป็นธรรมนั้น มีความหมายอย่างกว้าง หากพิจารณาถึงแนวทางของหลักประกันสิทธิมนุษยชนของยุโรป ซึ่งกำหนดไว้ในมาตรา 6 (Article 6 of the European Convention on Human Rights) และกติกาสากลว่าด้วยสิทธิพลเมืองทางการเมือง มาตรา 14 โดยหมายความรวมถึง การได้รับหลักประกันในการพิจารณาที่เป็นธรรมตลอดจนกระบวนการของการดำเนินคดีอาญา ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาในเวลาที่เหมาะสม สิทธิที่จะมีศาลซึ่งเป็นกลาง และมีอิสระในการตัดสินใจ สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย สิทธิที่จะได้รับการอ่านคำพิพากษาโดยเปิดเผย⁴⁷² โดยหลักการพิจารณาคดีโดยรวดเร็วถือเป็นหลักประกันสำคัญในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีที่เป็นธรรมอย่างหนึ่ง เพื่อให้การดำเนินคดีเสร็จสิ้นไปโดยปราศจากความล่าช้าโดยไม่จำเป็น ซึ่งเป็นขั้นตอนการพิจารณาคดีของศาลที่มีความสำคัญ เนื่องจากต้องพิสูจน์ว่าจำเลยได้

⁴⁷² ฌ็อง-ฌัก ฌูว์, (เชิงอรรถ 198) 129.

กระทำผิดตามฟ้องจริงหรือไม่ การพิจารณาคดีที่ใช้ระยะเวลาที่เนิ่นนานนั้น อาจส่งผลกระทบในหลายประการ เช่น กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของจำเลย เศรษฐกิจ และสังคม ทั้งนี้ อาจส่งผลกระทบต่อความเชื่อถือและความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อองค์กรศาล⁴⁷³

โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยในอดีตได้บัญญัติรับรองสิทธิในการได้รับการสอบสวน และการพิจารณาคดีโดยรวดเร็วและเป็นธรรมไว้อย่างชัดเจน⁴⁷⁴ หากแต่ในทางปฏิบัติองค์กรในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอาจขาดความตระหนักและการให้ความสำคัญต่อการดำเนินกระบวนการพิจารณาอย่างรวดเร็วและเป็นธรรมเท่าที่ควร โดยประเทศไทยได้เริ่มนำแนวคิดนี้มาใช้อย่างจริงจังภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งได้บัญญัติไว้ในมาตรา 236 กำหนดให้การนั่งพิจารณาคดีของศาลต้องมีผู้พิพากษาหรือตุลาการครบองค์คณะ และผู้พิพากษาซึ่งไม่ได้นั่งพิจารณาคดีใด จะทำคำพิพากษาหรือวินิจฉัยคดีนั้นไม่ได้ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอันมิอาจก้ำวล่วงได้ นอกจากนี้ มาตรา 241⁴⁷⁵ กำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวน หรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วต่อเนื่องและเป็นธรรมด้วยเหตุนี้ การพิจารณาคดีแบบต่อเนื่องจึงเป็นกลไกสำคัญที่ส่งเสริมให้การรับฟังข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานในคดีดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของบุคคลเมื่อต้องถูกดำเนินคดีอาญา⁴⁷⁶

ในคดีอาญาถือว่าเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในชีวิต ร่างกายและเสรีภาพของจำเลย หากคดีมีความล่าช้าจะทำให้จำเลยอาจถูกควบคุมตัวนานเกินควรได้ เพราะต้องรอจนกว่าจะมีผลของคำพิพากษา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงได้ให้การรับรองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ตามบทบัญญัติของมาตรา 134 วรรคสาม⁴⁷⁷ และมาตรา 8 (1)⁴⁷⁸ กล่าวคือ ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการสอบสวนและพิจารณาคดีที่รวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม เนื่องจากในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาจะกระทำต่อบุคคลนั้น

⁴⁷³ จิตรดา คำสงค์, ‘การพิจารณาคดีต่อเนื่องกับความเป็นธรรมในคดีอาญา’ (สารนิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2550) 19.

⁴⁷⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2517 มาตรา 34 “ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิที่จะได้รับการสอบสวน หรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม...”

⁴⁷⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 241 “ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวน หรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วต่อเนื่องและเป็นธรรม ในชั้นสอบสวน ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิให้ทนายความ หรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟัง การสอบปากคำตนได้”

⁴⁷⁶ ระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยแนวปฏิบัติในการนั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะและต่อเนื่อง พ.ศ. 2545 ข้อ 5 และข้อ 6

⁴⁷⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 วรรคสาม “ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม”

⁴⁷⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 8 (1) “นับแต่เวลาที่ยื่นฟ้องแล้ว จำเลยมีสิทธิดังต่อไปนี้ ได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม”

เสมือนเป็นผู้กระทำความผิดไม่ได้⁴⁷⁹ การนัดพิจารณาแบบต่อเนื่องจะช่วยให้การพิจารณาเป็นไปด้วยความรวดเร็วไม่ต้องใช้เวลานานในการนัดสืบพยาน ทำให้ศาล ทยายความ จดจำพยานหลักฐาน หรือข้อเท็จจริงในคดีได้ดี เป็นการลดโอกาสที่จะเกิดความคลาดเคลื่อนได้ ลดภาระในเรื่องค่าใช้จ่าย และเมื่อมีการพิจารณาที่รวดเร็วจะช่วยลดโอกาสที่จำเลยหรือพยานจะถูกข่มขู่ รวมถึงการบิดเบือนพยานหลักฐาน และป้องกันการที่จะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน

เมื่อศาลประทับรับฟ้อง เท่ากับศาลยอมรับคำฟ้องไว้พิจารณา โดยในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ศาลไม่ต้องไต่สวนมูลฟ้อง⁴⁸⁰ เป็นการเริ่มกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเป็นทางการ ขั้นตอนและสิทธิต่าง ๆ จะแตกต่างจากชั้นพนักงานสอบสวน และชั้นพนักงานอัยการ แต่ในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องศาลจะต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อนเสมอจึงจะประทับรับฟ้องได้เนื่องจากในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องไม่ได้ผ่านกระบวนการสอบสวนมาก่อนเหมือนกับคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ซึ่งก่อนที่ศาลจะไต่สวนมูลฟ้องศาลจะต้องตรวจฟ้องของโจทก์ก่อนว่าฟ้องถูกต้องตามกฎหมายแล้วหรือไม่ และถ้าฟ้องถูกต้องตามกฎหมายและปรากฏว่าคดีมีมูล ให้ศาลประทับรับฟ้องไว้⁴⁸¹ เมื่อศาลประทับรับฟ้องแล้ว ให้ส่งสำเนาคำฟ้องให้แก่จำเลยทราบ⁴⁸² ภายหลังที่ศาลได้ประทับรับฟ้องไว้ ศาลจะต้องสอบถามจำเลยว่าจะให้การอย่างไรเกี่ยวกับคำฟ้อง จำเลยจะให้การรับสารภาพหรือปฏิเสธ⁴⁸³ ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพ ศาลก็สามารถพิพากษาได้ทันทีโดยไม่ต้องสืบพยานหลักฐานเพิ่มเติม แต่หากจำเลยให้การปฏิเสธ ศาลอาจกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐาน โดยกำหนดให้คู่ความต้องยื่นบัญชีระบุพยานก่อนวันตรวจพยานหลักฐานไม่น้อยกว่า 7 วัน หรือหากจะยื่นเพิ่มเติมต้องยื่นก่อนการตรวจพยานเสร็จสิ้น⁴⁸⁴ โดยในวันตรวจพยานหลักฐานคู่ความต้องส่งพยานเอกสารและพยานวัตถุที่อยู่ในความครอบครองเพื่อให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งตรวจสอบ และแถลงแนวทางเสนอพยานหลักฐานต่อศาล และให้ศาลสอบถามถึงความเกี่ยวข้องกับประเด็น และความจำเป็นที่ต้องสืบพยานที่อ้างถึงตลอดจนการยอมรับพยานหลักฐานของอีกฝ่ายหนึ่ง หลังจากนั้นศาลจะกำหนดวันนัดสืบพยาน และแจ้งให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 14 วัน⁴⁸⁵ กล่าวคือการตรวจพยานหลักฐานก่อนวันนัดสืบพยาน คือ การประชุมคดีเพื่อกำหนดแนวทางในการพิจารณาต่อเนื่องไว้ล่วงหน้า โดยในวันตรวจพยานหลักฐานศาลจะถามคู่ความทั้งสองฝ่ายถึงความเกี่ยวข้องกับ

⁴⁷⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 วรรคสอง

⁴⁸⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 (2)

⁴⁸¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 167 วรรคแรก

⁴⁸² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 168

⁴⁸³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165

⁴⁸⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 173/1 วรรคสอง

⁴⁸⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 173/2 วรรคแรก

ประเด็น และความจำเป็นที่ต้องสืบพยานหลักฐานนั้น มีจำนวนพยานหลักฐานเท่าไร และถ้าคู่ความแต่ละฝ่ายสามารถรับข้อเท็จจริงต่อกันได้ ศาลก็จะตัดประเด็นนั้นออกไปโดยไม่ต้องสืบ ศาลจึงกำหนดวันนัดสืบพยานได้อย่างเหมาะสมทำให้การพิจารณาเป็นไปด้วยความรวดเร็ว⁴⁸⁶

เมื่อพิจารณา ถึงกระบวนการดังกล่าวนี้ทำให้ศาลสามารถจำกัดขอบเขตของประเด็นข้อพิพาทในคดีได้ เพราะหากมีการตรวจสอบพยานหลักฐานก่อนการพิจารณาจะทำให้คู่ความทั้งสองฝ่ายมีความพร้อมก่อนการสืบพยาน ถือเป็นมาตรการที่สนับสนุนให้มีการนำพยานหลักฐานที่สมบูรณ์ที่สุดมาแสดงต่อศาล โดยหากประเด็นใดที่คู่ความรับกันแล้ว หรือมีพยานหลักฐานใดที่ไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดี ศาลสามารถตัดประเด็นหรือไม่รับฟังพยานหลักฐานนั้นได้ เมื่อศาลได้ทราบพยานหลักฐานของคู่ความทั้งสองฝ่ายมีอะไรบ้างแล้ว ศาลก็สามารถกำหนดวันนัดสืบพยานได้ แต่กระบวนการดังกล่าวกลับพบอุปสรรค กล่าวคือ พนักงานอัยการจะไม่เปิดเผยสำนวนการสอบสวนให้แก่ฝ่ายจำเลยทราบก่อนสืบพยานโจทก์แล้วเสร็จและการเปิดเผยก็อาจยังไม่มีประสิทธิภาพตามสมควร เนื่องจากจำเลยไม่มีโอกาสได้ทราบหรือตรวจพยานหลักฐานของโจทก์ก่อนจึงไม่อาจกำหนดแนวทางการต่อสู้ได้ก่อนการสืบพยานโจทก์ ศาลที่พิจารณาคดีก็มีเพียงคำฟ้องของโจทก์เท่านั้น โดยไม่ทราบข้อเท็จจริงในคดีอย่างละเอียด⁴⁸⁷ ด้วยเหตุนี้ การกำหนดวันนัดพิจารณาคดีต่อเนื่องดังกล่าวจำเลยอาจไม่มีความจำเป็นต้องยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลเพราะจำเลยไม่ทราบว่าโจทก์มีพยานหลักฐานอะไรบ้างที่จะนำมายื่นต่อศาล อันทำให้บัญชีระบุพยานของจำเลยอาจเป็นพยานหลักฐานที่ไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดี หรือในบางคดีอาจมีเพียงรายชื่อจำเลยเป็นพยานเพียงลำดับเดียว ก็ไม่อาจทำให้ศาลสามารถกำหนดวันนัดพิจารณาคดีต่อเนื่องได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ควรแก้ไขให้มีการส่งสำนวนการสอบสวนของพนักงานอัยการต่อศาลโดยแนบมาพร้อมกับคำฟ้อง เพื่อให้ศาลที่พิจารณาคดีได้ทราบรายละเอียดของคดีและทำหน้าที่เป็นผู้สืบพยานได้ อีกทั้งควรพัฒนากระบวนการพิจารณาก่อนการสืบพยานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยให้คู่ความทราบถึงข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานของคู่ความแต่ละฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายจำเลย อันจะทำให้ศาลสามารถกำหนดวันนัดพิจารณาคดีต่อเนื่องได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น⁴⁸⁸

5.3.2 การใช้ดุลพินิจพิจารณาของศาลในการอนุญาตให้ยื่นบัญชีระบุพยานเมื่อพ้นระยะเวลา

เมื่อปรากฏว่าคู่ความในคดีอาญาไม่ได้ยื่นบัญชีระบุพยานภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ ห้ามไม่ให้ศาลอนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐานใดซึ่งคู่ความหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งอ้าง

⁴⁸⁶ จิตรดา คำสงค์ (เชิงอรรถ 473) 62.

⁴⁸⁷ จิตรดา คำสงค์ (เชิงอรรถ 473) 87.

⁴⁸⁸ จิตรดา คำสงค์ (เชิงอรรถ 473) 87-88.

พยานหลักฐานนั้นไม่ได้แสดงความจำนงจะอ้างพยานหลักฐาน ตามมาตรา 229/1 วรรคสี่ แม้บทบัญญัติดังกล่าวจะได้กำหนดไว้ชัดเจน แต่กฎหมายให้เป็นดุลพินิจของศาลที่จะอนุญาตให้นำสืบหรือรับฟังพยานหลักฐานนั้นได้ โดยจะได้กล่าวดังต่อไปนี้

ตามบทบัญญัติของมาตรา 173/1 วรรคสาม การยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมในกรณีที่ได้ล่วงพ้นระยะเวลา จะกระทำได้อีกเมื่อได้รับอนุญาตจากศาล และผู้ร้องจะต้องแสดงเหตุอันสมควรว่าไม่สามารถทราบถึงพยานหลักฐานนั้นหรือเป็นกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม หรือเพื่อให้โอกาสจำเลยในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ กรณีนี้ เป็นหลักเกณฑ์ของการยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมเมื่อพ้นระยะเวลา กล่าวคือ ภายหลังจากที่มีการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้นแล้ว การจะยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมเมื่อพ้นระยะเวลา คู่ความจะต้องได้รับอนุญาตจากศาลก่อน และต้องแสดงเหตุอันสมควรว่าไม่สามารถทราบถึงพยานหลักฐานนั้นได้ เช่น เป็นพยานหลักฐานที่เพิ่งพบจากที่เกิดเหตุหลังจากที่ได้มีการไปตรวจสอบสถานที่เกิดเหตุอีกครั้ง หรือเป็นพยานที่รู้เห็นเหตุการณ์ในวันเกิดเหตุและไม่เคยให้การใด ๆ ต่อพนักงานสอบสวนมาก่อน แต่มีความประสงค์จะมาเป็นพยานในคดี⁴⁸⁹ เป็นดุลพินิจของศาลในการจะอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ยื่นบัญชีระบุพยานนั้น โดยศาลจะต้องใช้ดุลพินิจในการพิจารณาว่า กรณีดังกล่าวจะเป็นการประวิงคดีของคู่ความหรือไม่ประกอบการพิจารณาอนุญาตหรือไม่อนุญาตด้วย

เมื่อพิจารณาถึงบทบัญญัติดังกล่าวขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาลในการจะอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้ยื่นบัญชีระบุพยานเมื่อพ้นระยะเวลา แต่ในทางปฏิบัติพบว่าแม้คู่ความจะไม่ได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขของมาตรา 173/1 แต่เมื่อถ้าศาลเห็นว่าเป็นกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม หรือเพื่อให้โอกาสจำเลยในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ศาลก็มักจะอนุญาตเสมอ (เทียบเคียงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1270/2563)⁴⁹⁰ กล่าวคือ การที่ศาลชั้นต้นมีคำสั่งในบัญชีระบุพยานโจทก์ว่า “เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมรวบรวม 24 อันดับ สำเนาให้จำเลยทั้งสอง” แสดงว่าศาลชั้นต้นพิจารณาแล้วเห็นว่าจำเลยที่จะต้องสืบพยานหลักฐานดังกล่าวเพื่อให้การวินิจฉัยชี้ขาดข้อสำคัญแห่งประเด็นเป็นไปโดยเที่ยงธรรม จึงใช้อำนาจอนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐานเช่นนั้นได้ตามประมวลกฎหมายวิธี

⁴⁸⁹ สหรัญ กิติ ศุภการ (เชิงอรรถ 206) 591.

⁴⁹⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1270/2563 “... ในคดีอาญาที่จำเลยไม่ให้การหรือให้การปฏิเสธ กฎหมายมีมาตรการให้มีการตรวจพยานหลักฐานโดยให้โจทก์ส่งเอกสารและวัตถุที่โจทก์จะอ้างเป็นพยานให้อีกฝ่ายตรวจสอบตามที่คู่ความร้องขอหรือศาลเห็นสมควรก่อนสืบพยานโจทก์ โดยมีวัตถุประสงค์ให้การพิจารณาคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็วต่อเนื่องและเป็นธรรม กรณีจึงไม่จำเป็นต้องใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเรื่องการยื่นบัญชีระบุพยานในคดีแพ่งมาใช้บังคับในคดีอาญานี้ตามนัยแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 เมื่อโจทก์ยื่นบัญชีระบุพยาน จำเลยก็ได้รับสำเนาโดยไม่ได้คัดค้าน และยังปรากฏว่าทนายจำเลยทั้งสองซักค้านพยานที่โจทก์ระบุในบัญชีระบุพยานได้อีกด้วย การที่โจทก์ยื่นบัญชีระบุพยานน้อยกว่า 7 วัน อันเป็นการฝ่าฝืนต่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173/1 วรรคสอง จึงมิได้ทำให้จำเลยทั้งสองเสียโอกาสในการต่อสู้คดี ศาลชั้นต้นจึงมีอำนาจอนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐานเช่นนั้นได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 229/1 วรรคท้าย ...”

พิจารณาความอาญา มาตรา 229/1 วรรคท้ายแล้ว กรณีเช่นนี้ศาลชั้นต้นไม่จำเป็นต้องบันทึกไว้ในรายงานกระบวนการพิจารณาอีก ทำให้เห็นได้ว่าการที่โจทก์ยื่นบัญชีระบุนยานน้อยกว่า 7 วัน อันเป็นการฝ่าฝืนต่อมาตรา 173/1 วรรคสอง ศาลชั้นต้นก็อนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐานเช่นนั้นได้ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับสิทธิของจำเลยหากจำเลยไม่ได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขของมาตรา 173/1 วรรคสอง แต่เมื่อเป็นกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม หรือเพื่อให้โอกาสจำเลยในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ศาลก็ควรจะอนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐานนั้นได้ เพราะจำเลยที่อยู่ในสถานะที่เสียเปรียบโจทก์ อีกทั้ง อาจขาดความรู้ความเข้าใจทางกฎหมาย ทรัพยากร และเวลาที่เพียงพอในการเตรียมการต่อสู้คดี แล้วยังไม่อาจล่วงรู้ได้ว่าพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์ที่ประสงค์จะอ้างอิงต่อศาลเพื่อสนับสนุนข้อกล่าวหาและพิสูจน์ความผิดของตนมีประการใดและมีความถูกต้องแท้จริงเพียงใด อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า โจทก์ซึ่งโดยส่วนใหญ่คือพนักงานอัยการในฐานะตัวแทนของรัฐที่มีความพร้อมในด้านพยานหลักฐานและข้อมูลต่าง ๆ เนื่องจากผ่านกระบวนการสอบสวนมาแล้วโดยละเอียด แม้โจทก์ไม่ได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขของบทบัญญัติดังกล่าว ศาลก็อนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐานนั้นได้ เมื่อเป็นกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ในทางกลับกันหากปรากฏว่าจำเลยไม่ได้ปฏิบัติตามเงื่อนไข ทั้งยังอยู่ในสถานะที่เสียเปรียบทั้งทางด้านฐานะและโอกาส แล้วยังไม่ล่วงรู้พยานหลักฐานของฝ่ายพนักงานอัยการโจทก์ได้ว่ามีพยานหลักฐานอะไรบ้าง หากปรากฏว่าเมื่อเป็นกรณีจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม หรือเพื่อให้โอกาสจำเลยในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ศาลก็ควรจะอนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐานนั้นได้ เพราะเจตนารมณ์ที่แท้จริงของกฎหมายมุ่งที่จะคุ้มครองสิทธิของจำเลยให้มีโอกาสต่อสู้คดีอย่างเต็มที่และเป็นธรรม ดังนั้น บทบัญญัติมาตรา 173/1 ที่กำหนดให้คู่ความทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขเพราะหากไม่ปฏิบัติตามศาลจะไม่อนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐานใดซึ่งคู่ความหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งอ้างพยานหลักฐานนั้นไม่ได้แสดงความจำนงจะอ้างพยานหลักฐาน ตามมาตรา 229/1 วรรคสี่ แต่อย่างไรก็ตาม หากศาลใช้ดุลพินิจเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องสืบพยานหลักฐานดังกล่าวเพื่อให้การวินิจฉัยชี้ขาดข้อสำคัญแห่งประเด็นเป็นไปโดยเที่ยงธรรม จึงใช้อำนาจอนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐานเช่นนั้นได้ตามมาตรา 229/1 วรรคท้าย เช่นนี้ เงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในมาตรา 173/1 อาจยังไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติแก่คู่ความฝ่ายใดอย่างแท้จริง โดยเฉพาะคู่ความฝ่ายจำเลย อีกทั้งอาจขัดต่อสิทธิของจำเลยในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่และเป็นธรรม เนื่องจากบทบัญญัตินี้ดังกล่าวเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจในการอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้สืบและรับฟังพยานหลักฐานนั้น ซึ่งอาจนำไปสู่ความไม่แน่นอนและไม่อาจคาดหมายได้ล่วงหน้าในกระบวนการพิจารณา อันอาจขัดต่อหลักประกันสิทธิของจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 บทสรุป

การตรวจพยานหลักฐานในคดีอาญา คือ กระบวนการที่เปิดโอกาสให้คู่ความแต่ละฝ่ายได้รับทราบถึงพยานหลักฐานที่ฝ่ายตรงข้ามประสงค์จะอ้างอิงและนำเสนอเป็นพยานหลักฐานของตน ก่อนเข้าสู่การพิจารณาคดีอาญา โดยก่อนการตรวจพยานหลักฐานมีขั้นตอนที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า การยื่นบัญชีระบุพยานซึ่งเป็นระเบียบวิธีพิจารณาที่ใช้กับการอ้างพยานหลักฐานทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นพยานเอกสาร พยานวัตถุ พยานบุคคล พยานผู้เชี่ยวชาญเพราะการที่กฎหมายกำหนดให้ต้องมีการยื่นบัญชีระบุพยาน ก็เพื่อให้คู่ความทั้งสองฝ่ายมีโอกาสทราบล่วงหน้าว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง จะอ้างพยานหลักฐานใดบ้าง เพื่อใช้เป็นพยานในคดีโดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ เพื่อให้กระบวนการแสวงหาความจริงดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรมต่อคู่ความทุกฝ่าย

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีอาญาของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common law และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law จะเห็นได้ว่า หลักการเกี่ยวกับการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีอาญาของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Common Law อันได้แก่ ประเทศอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดเกี่ยวกับหลักการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีอาญาไว้อย่างชัดเจน โดยเป็นการดำเนินคดีในระบบกล่าวหาที่ใช้วิธีการค้นหาความจริงแบบต่อสู้ระหว่างคู่ความ (Adversarial System) โดยคู่ความทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยต่างมีหน้าที่ในการค้นหาความจริงและพยานหลักฐานมาแสดงต่อศาลเพื่อประโยชน์ในคดีของตน โดยศาลจะทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมกระบวนการพิจารณาคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย โดยทำหน้าที่เป็นคนกลางในการดำเนินคดี ทั้งนี้ ศาลจะพิจารณาและพิพากษาคดีโดยอาศัยพยานหลักฐานที่คู่ความทั้งสองฝ่ายนำมาเสนอต่อศาล ส่วนประเทศที่ใช้ระบบกฎหมาย Civil Law อันได้แก่ ประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนีไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดเกี่ยวกับหลักการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีอาญาไว้เป็นการชัดเจน โดยการเปิดเผยพยานหลักฐานและการตรวจสอบพยานหลักฐานจะเริ่มขึ้นตั้งแต่ขั้นตอนในการเตรียมคดีโดยศาลและคู่ความเป็นผู้มีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบพยานหลักฐาน โดยเป็นการดำเนินคดีในระบบไต่สวนที่ใช้วิธีการค้นหาความจริงแบบตรวจสอบข้อเท็จจริง (Examination System) ศาลจึงมีบทบาทสำคัญ

ในการตรวจสอบพยานหลักฐานและค้นหาความจริง โดยทั้งศาลและคู่ความต่างอยู่ภายใต้ข้อกำหนดของกระบวนการที่กำหนดให้ต้องมีการเปิดเผยพยานหลักฐานไปในตัว

สำหรับประเทศไทยใช้การดำเนินคดีอาญาเป็น “หลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ” ที่ถือว่ารัฐเป็นผู้มีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกให้แก่บุคคลภายในรัฐ ซึ่งประกอบไปด้วยองค์กรและหน่วยงานที่มีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม จึงต้องตรวจสอบข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานต่าง ๆ ในประเด็นพิพาทที่เกิดขึ้น ศาลจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานในคดีอย่างกระตือรือร้น ที่ใช้วิธีการค้นหาความจริงแบบตรวจสอบข้อเท็จจริง (Examination System)

เมื่อพิจารณาถึงการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีอาญาของประเทศไทย ได้พบบัญญัติไว้ในมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 ในเรื่องกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานก่อนกำหนดวันนัดสืบพยาน กล่าวคือ “ในคดีที่จำเลยไม่ให้การหรือให้การปฏิเสธ เมื่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอหรือศาลเห็นสมควร ศาลอาจกำหนดให้มีวันตรวจพยานหลักฐานก่อนวันนัดสืบพยานก็ได้โดยแจ้งให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 14 วัน และให้คู่ความยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลพร้อมสำเนาในจำนวนที่เพียงพอก่อนวันตรวจพยานหลักฐานไม่น้อยกว่า 7 วัน และถ้าคู่ความฝ่ายใดมีความจำแนงจะยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมให้ยื่นก่อนการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้น” และในวันตรวจพยานหลักฐาน “ให้คู่ความส่งพยานเอกสารและพยานวัตถุที่ยังอยู่ในความครอบครองของตนต่อศาล เพื่อให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งตรวจสอบและหลังจากนั้นให้คู่ความแต่ละฝ่ายแถลงแนวทางการเสนอพยานหลักฐานต่อศาลเสร็จแล้ว ศาลจะกำหนดวันนัดสืบพยานและแจ้งให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วัน” เพื่อให้คู่ความแต่ละฝ่ายได้มีโอกาสเห็นและตรวจสอบพยานหลักฐานที่คู่ความอีกฝ่ายอ้างอิงล่วงหน้าได้แต่จากบทบัญญัติดังกล่าว อาจสะท้อนให้เห็นถึงการปฏิบัติที่ดูเสมอภาค แต่เมื่อพิจารณาในเชิงเนื้อหาสาระแล้วอาจขัดกับหลักความเสมอภาค กล่าวคือ พนักงานอัยการในฐานะตัวแทนของรัฐมีความพร้อมในด้านพยานหลักฐานและข้อมูลต่าง ๆ เนื่องจากผ่านกระบวนการสอบสวนมาแล้วโดยละเอียด ขณะที่จำเลยมักเป็นบุคคลธรรมดา อาจขาดความรู้ความเข้าใจทางกฎหมาย ทรัพยากรและเวลาที่เพียงพอในการเตรียมการต่อสู้คดี การกำหนดให้ต้องยื่นบัญชีระบุพยานในช่วงเวลาเดียวกันโดยที่จำเลยยังไม่ทราบว่าโจทก์มีพยานหลักฐานอะไรบ้างที่จะนำมาเอาผิดกับตน จึงอาจเป็นการปฏิบัติต่อบุคคลที่อยู่ในสถานะไม่เท่าเทียมกันในลักษณะเดียวกัน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมอย่างใดก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงบทบัญญัติมาตรา 229/1 ที่เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีอาญาเช่นเดียวกัน โดยบทบัญญัตินี้ดังกล่าว กำหนดให้โจทก์ต้องยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลไม่น้อยกว่า 15 วันก่อนวันไต่สวนมูลฟ้องหรือวันสืบพยาน พร้อมทั้งสำเนาบัญชีระบุพยานหลักฐานในจำนวนที่เพียงพอเพื่อให้จำเลยรับไป ส่วนของจำเลยกำหนดให้ยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาล ก่อนวันสืบพยานจำเลย จากบทบัญญัติตามมาตรา 229/1 ถือเป็นบทบัญญัติ

ที่เปิดโอกาสให้จำเลยมีสิทธิได้รับทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพยานหลักฐานอะไรบ้างที่ประสงค์จะนำสืบ และมีระยะเวลาอย่างเพียงพอในการตรวจสอบพยานหลักฐานของโจทก์ เพื่อให้จำเลยสามารถแสวงหาพยานหลักฐานมาใช้ในการโต้แย้งหรือหักล้างพยานหลักฐานของฝ่ายโจทก์ได้ อาจทำให้บัญชีระบุพยานของจำเลยเป็นพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นและช่วยทำลายความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานของโจทก์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะช่วยให้จำเลยมีโอกาสเตรียมการต่อสู้คดีได้อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม ตามหลักความเสมอภาคต่อหน้าศาลที่คู่ความมีอาวุธที่เท่าเทียมกัน (Equality of Arms) โดยกฎหมายจะต้องให้สิทธิกับคู่ความทั้งสองฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน การที่กฎหมายกำหนดให้สิทธิโจทก์ กฎหมายก็ต้องให้สิทธิจำเลยด้วยในสถานการณ์เดียวกัน อย่างไรก็ตาม ข้อยกเว้นที่ต่างกันของสิทธิของคู่ความอาจถูกกำหนดได้โดยกฎหมายด้วยความสมเหตุสมผลซึ่งจะต้องไม่สร้างความเสียเปรียบหรือความไม่เป็นธรรมกับจำเลย อีกทั้ง เป็นการสอดคล้องกับหลักการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมในสิทธิที่จะมีเวลาเพียงพอในการเตรียมต่อสู้คดี และสิทธิที่จะตรวจสอบพยานหลักฐาน ตามกติการะหว่างประเทศที่ประเทศไทยให้สัตยาบันรับรองไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง 1966 (International Covenant on Civil and Political Rights 1966)

ทั้งนี้ หากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้รับการแก้ไขตามแนวทางที่ได้นำเสนอ เชื่อเป็นอย่างยิ่งว่าจะ成为จุดเริ่มต้นและจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิจำเลยให้เป็นไปในทิศทางที่ดี อันจะส่งผลให้จำเลยมีโอกาสรับทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพยานหลักฐานใดที่จะนำมาใช้ในการพิสูจน์ข้อกล่าวหา ตลอดจนมีระยะเวลาเพียงพอในการตรวจสอบพยานหลักฐานและแสวงหาพยานหลักฐานของตนก่อนที่จะยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาล อีกทั้ง อาจทำให้บัญชีระบุพยานของจำเลยมีความสมบูรณ์ครบถ้วนเป็นพยานหลักฐานที่สามารถใช้หักล้างพยานหลักฐานของโจทก์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นการคุ้มครองสิทธิของจำเลยให้มีโอกาสต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และเป็นธรรม

6.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาหลักกฎหมายไทย และกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการยื่นบัญชีระบุพยานในคดีอาญาในชั้นตรวจพยานหลักฐาน ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะดังนี้

การกำหนดระยะเวลาในการยื่นบัญชีระบุพยานก่อนวันตรวจพยานหลักฐาน ตามมาตรา 173/1 และมาตรา 173/2 ควรกำหนดให้สอดคล้องกับมาตรา 229/1 เพื่อให้สิทธิแก่จำเลยได้รับทราบพยานหลักฐานของโจทก์ล่วงหน้าว่ามีพยานหลักฐานใดบ้างที่จะนำมาเอาผิดกับตน และทำให้จำเลยสามารถแสวงหาพยานหลักฐาน และมีความพร้อมในการเตรียมพยานหลักฐาน

เพื่อนำบัญชีระบุพยานมายื่นต่อศาลก่อนวันสืบพยานของจำเลย และพยานหลักฐานนั้นจะเป็นพยานหลักฐานที่สามารถหักล้างข้อกล่าวหาของโจทก์ได้ จึงทำให้จำเลยสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และเป็นธรรม

1. จากเดิมที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173/1 วรรคสอง กำหนดให้คู่ความยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลพร้อมสำเนาในจำนวนที่เพียงพอก่อนวันตรวจพยานหลักฐาน ไม่น้อยกว่า 7 วัน โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173/1 วรรคสอง บัญญัติว่า

“ก่อนวันตรวจพยานหลักฐานตามวรรคหนึ่งไม่น้อยกว่า 7 วัน ให้คู่ความยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลพร้อมสำเนาในจำนวนที่เพียงพอ เพื่อให้คู่ความฝ่ายอื่นรับไปจากเจ้าพนักงานศาล และถ้าคู่ความฝ่ายใดมีความจำเป็นจะยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติม ให้ยื่นต่อศาลก่อนการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้น”

โดยเสนอให้แก้ไขข้อความในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173/1 วรรคสอง ใหม่ ดังนี้

“ก่อนวันตรวจพยานหลักฐานตามวรรคหนึ่งไม่น้อยกว่า 7 วัน ให้โจทก์ยื่นบัญชีระบุพยานต่อศาลพร้อมสำเนาในจำนวนที่เพียงพอ เพื่อให้จำเลยรับไปจากเจ้าพนักงานศาลและถ้าโจทก์มีความจำเป็นจะยื่นบัญชีระบุพยานเพิ่มเติม ให้ยื่นต่อศาลก่อนการตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้น ส่วนจำเลยให้ยื่นบัญชีระบุพยานพร้อมสำเนาในจำนวนที่เพียงพอก่อนวันสืบพยานจำเลย”

2. จากเดิมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173/2 วรรคแรก กำหนดให้ในวันตรวจพยานหลักฐาน ให้คู่ความส่งพยานเอกสารและพยานวัตถุที่ยังอยู่ในความครอบครองของตนต่อศาล เพื่อให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งตรวจสอบ โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 173/2 วรรคแรก บัญญัติว่า

“ในวันตรวจพยานหลักฐาน ให้คู่ความส่งพยานเอกสารและพยานวัตถุที่ยังอยู่ในความครอบครองของตนต่อศาล เพื่อให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งตรวจสอบ เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น อันเนื่องมาจากสภาพและความจำเป็นแห่งพยานหลักฐานนั่นเอง หรือพยานหลักฐานนั้นเป็นบันทึกคำให้การของพยาน หลังจากนั้นให้คู่ความแต่ละฝ่ายแถลงแนวทางการเสนอพยานหลักฐานต่อศาล และให้ศาลถามคู่ความถึงความเกี่ยวข้องกับประเด็น และความจำเป็นที่ต้องสืบพยานหลักฐานที่อ้างอิงตลอดจนการยอมรับพยานหลักฐานของอีกฝ่ายหนึ่ง เสร็จแล้วให้ศาลกำหนดวันสืบพยาน และแจ้งให้คู่ความทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วัน ในกรณีที่โจทก์ไม่มาศาลในวันตรวจพยานหลักฐานให้นำบทบัญญัติมาตรา 166 มาใช้บังคับโดยอนุโลม”

โดยเสนอให้แก้ไขข้อความในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173/2 วรรคแรก ใหม่ดังนี้

“ในวันตรวจพยานหลักฐาน ให้โจทก์ส่งพยานเอกสารและพยานวัตถุที่ยังอยู่ในความครอบครองของตนต่อศาล เพื่อให้จำเลยตรวจสอบ เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่นอันเนื่องมาจากสภาพและความจำเป็นแห่งพยานหลักฐานนั้นเอง หรือพยานหลักฐานนั้นเป็นบันทึกคำให้การของพยาน หลังจากนั้น ให้โจทก์แถลงแนวทางการเสนอพยานหลักฐานต่อศาล และให้ศาลถามโจทก์ถึงความเกี่ยวข้องกับประเด็น และความจำเป็นที่ต้องสืบพยานหลักฐานที่อ้างอิง เสร็จแล้ว ให้ศาลกำหนดวันสืบพยาน และแจ้งให้จำเลยทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วัน ในกรณีที่โจทก์ไม่มาศาลในวันตรวจพยานหลักฐานให้นำบทบัญญัติ มาตรา 166 มาใช้บังคับโดยอนุโลม”

รายการอ้างอิง

หนังสือ

ภาษาไทย

- เข้มชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน (สำนักพิมพ์นิติบรรณการ 2551).
- คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 11, วิญญูชน 2566).
- ณรงค์ ใจหาญ, หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2 (พิมพ์ครั้งที่ 7, วิญญูชน 2566).
- คณิง ภาไชย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่มที่ 2 ไพโรจน์ วายุภาพ ณรงค์ ใจหาญ ผู้แก้ไขเพิ่มเติม, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โรงพิมพ์เดือนตุลา 2548).
- ปกป้อง ศรีสนิท, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 2, วิญญูชน 2568).
- ปิติกุล จีระมงคลพาณิชย์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานว่าด้วยพยานเอกสาร, (บริษัท สำนักพิมพ์ วิญญูชน จำกัด 2552).
- วิเชียร ดิเรกอุดมศักดิ์, วิ.อาญาพิสดาร เล่มที่ 2 (ฉบับปรับปรุงใหม่ ปี 2555) หลักกฎหมายและแนวคำพิพากษาฎีกาตาม ป.วิ.อ. ภาค 3 และ 4 (หจก. แสงจันทร์การพิมพ์ 2555).
- สหรัฐ กิติ ศุภการ, หลักและคำพิพากษา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (สไมล์ สยาม พรินต์ติ้ง เซอร์วิส 2567).
- สุนัย มโนมัยอุดม, ระบบกฎหมายอังกฤษ (พิมพ์ครั้งที่ 6 โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2559).
- สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, คำอธิบายพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2547 (สำนักพิมพ์วิญญูชน 2548).
- โสภณ รัตนาร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน (พิมพ์ครั้งที่ 12, วิญญูชน 2564).
- โสภณ รัตนาร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน (สำนักพิมพ์นิติบรรณการ 2551).
- อุดม รัฐอมฤต, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 8, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2563).
- สมชัย พิฆาอูตมากร, พยานหลักฐาน ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 23) พ.ศ.2550 และพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 28) พ.ศ. 2550 ประกอบด้วย บทกฎหมาย

ย่อหลักกฎหมาย พยานหลักฐานคดีแพ่งและคดีอาญา พร้อมแนวคำพิพากษาของศาลฎีกา
รายมาตราและข้อสังเกต, (พลสยาม พรินต์ 2551).

ภาษาอังกฤษ

Barendt, *An Introduction to Constitutional Law*, E. (2007) (Oxford University Press).

Bogdanor, *The New British Constitution*, V. (2009) (Oxford University Press).

David Corker, *Disclosure in criminal Proceedings* (Oriel College, Oxford and the University of Sheffield).

Stephen A Salzburg, *American Criminal Procedure (3rd edition)*, West Publishing Co., 1986).

Thomas J. Gardner, *Criminal Evidence, Principle, Cases and Reading, 2nd Edition*, St. Paul, West Publishing Company, 1988, Weston & Wells, *Criminal Evidence for Police*.

บทความ

ภาษาไทย

พรเพชร วิชิตชลชัย, 'การพิจารณาคดีอาญาโดยลูกขุนตามกฎหมายอเมริกัน' (2538) 2 ตุลาคม 89.

วิสาร พันธนะ, 'วิธีพิจารณาความอาญาในสหรัฐอเมริกา' (2521) 5 ตุลาคม 39.

อภิวัฒน์ สุตสา, 'หลักความเสมอภาคใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย' (2554) 1 กรกฎาคม 145.

อิงครัต ดลเจิม, 'หลักการแนวคิดทฤษฎีและการบริหารจัดการกระบวนการยุติธรรมทางอาญา' (2563) 1 Rangsit Journal of Law and Society 69.

ภาษาอังกฤษ

Jerry E. Norton 'Discovery in the Criminal Process' *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science* (Vol.61).

วิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระ

ภาษาไทย

จิตรดา คำสงค์, 'การพิจารณาคดีต่อเนื่องกับความเป็นธรรมในคดีอาญา' (สารนิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2550).

ชยาธร เฉียบแหลม, 'ระบบการแสวงหาข้อเท็จจริงโดยศาลในคดีอาญา: การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างระบบซีวิลลอว์ และระบบคอมมอนลอว์ โดยศึกษาเปรียบเทียบกับระบบของประเทศไทย' (ดุขนิพนธ์ นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2565).

- ธนกฤต วรณัชชากุล, ‘หลักสำคัญในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา’ (เอกสารประกอบการสอนวิชา
กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาชั้นสูง มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง)
- นฤมล ศิริวานิชย์, ‘การเปิดเผยข้อเท็จจริงของจำเลย: ศึกษาเปรียบเทียบ’ (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต
คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2535).
- บุษณีย์ ภัทรพัฒน์นันท์, ‘การเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนการสืบพยานในคดีอาญา’ (วิทยานิพนธ์
นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2549).
- พรภิมล วิชัยพันธุ์, ‘ปัญหาการฟ้องคดีอาญาทุจริตและประพฤติมิชอบโดยผู้เสียหาย’ (วิทยานิพนธ์
นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562).
- มนสิชา โพธิ์สุข, ‘การเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีอาญา’ (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2551).
- มนูญ แสงธรรม, ‘การเปิดเผยพยานหลักฐานก่อนสืบพยานคดีอาญา : ศึกษากรณีการแก้ไขเพิ่มเติม
ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา’ (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2550).
- ระชานันท์ เฉลิมกิจ, ‘ความเป็นธรรมของการเปิดเผยพยานหลักฐานในคดีอาญา’ (วิทยานิพนธ์
นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร 2558).
- วิชัย ช่างหัวหน้า, ‘การบริหารจัดการคดีเพื่อการพิจารณาคดีด้วยความเร็วรวดเร็ว ต่อเนื่องและเป็นธรรม’
(สารนิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2548).
- สมทรัพย์ นำอำนวย, ‘บทบาทของศาลในชั้นพิจารณากับการค้นหาความจริงในคดีอาญา’
(วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2541).
- สมศักดิ์ สุขวัฒน์, ‘การบรรยายฟ้องในคดีอาญา : ศึกษาปัญหาฟ้องที่ไม่สมบูรณ์ตามแนวคำพิพากษา
ของศาลไทย’ (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2556).
- สัญลักษณ์ ปัญวัฒนลิขิต, ‘การพิจารณาคดีอาญาด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม’ (วิทยานิพนธ์
นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2540).
- สุกัลป์ อ้ายะสุจริต, ‘การเพิกถอนกระบวนการพิจารณาที่ผิดระเบียบในคดีอาญา : ศึกษาเฉพาะการสืบ
พยานหลักฐานในศาลชั้นต้น’ (วิทยานิพนธ์ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ 2549).
- อังคณา ใจทัศน์กุล, ‘การรวบรวมกระบวนการพิจารณา : ศึกษาการถามคำให้การ การตรวจ
พยานหลักฐาน การสืบพยาน’ การค้นคว้าอิสระ นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2565).

รายงานผลวิจัย

ภาษาไทย

ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, ‘รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่องสิทธิผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา’ (รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัย ในโครงการศึกษาวิจัยเรื่องสิทธิผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา เสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา โดยความสนับสนุนจากกองทุนพัฒนากฎหมาย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา 2549).

ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ‘การนำระบบไต่สวนมาใช้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาศึกษาเปรียบเทียบนานาประเทศ’ (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสำนักงานอัยการสูงสุด 2556).

เว็บไซต์

ภาษาไทย

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สารสำคัญ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights : ICCPR), จาก <https://www.law.cmu.ac.th /law2011/journal/e1506093485.pdf>, สืบค้นเมื่อ 12 พฤษภาคม 2568.

ภาษาอังกฤษ

Cornell Law School LII Legal Information Institute, ‘Sixth Amendment’ <https://www.law.cornell.edu/constitution/sixth_amendment> สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2568.

The Constitutional Reform Act 2005, c. 4, Part 3 < <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/4/part/3>> สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2568.

The Supreme Court of the United Kingdom. (n.d.). Role of the Supreme Court. Retrieved July 8 , 2 0 2 5 <https://www.supremecourt.uk/about/role-of-the-supreme-court.html> สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2568.

United Nations Human Rights Office of the high commissioner, ‘What are Human Rights?’ (United Nations Human Rights Office of the high commissioner South-East Asia Regional Office) <<https://bangkok.ohchr.org/what-are-human-rights> > สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2568.

อื่น ๆ

ภาษาไทย

สุรัตน์ชัย ศีลาภากุล, ‘การนำกระบวนการตรวจพยานหลักฐานมาใช้ในการบริหารจัดการคดี’
(รายงานส่วนบุคคลการอบรมหลักสูตร “ผู้พิพากษาบริหารในศาลชั้นต้น” รุ่นที่ 7 สถาบัน
พัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม 2552).

ภาคผนวก
รายงานกระบวนการพิจารณา

๐ (๒๒)

รายงาน
กระบวนการ
พิจารณา

สำนักงานศาลใต้

คดีหมายเลขคดีที่

คดีหมายเลขคดีที่

ศาลแขวงภูเก็ต

วันที่ ๒๓ เดือน พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๖๕

ความอาญา

ระหว่าง { พนักงานอัยการ สำนักงานอัยการ _____ โจทก์
_____ จำเลย

ผู้พิพากษาออกนั่งพิจารณาคดีนี้เวลา ๑๐.๐๐ นาฬิกา (คดีพิจารณาคดีขึ้น)

นัดพร้อมเพื่อขอคำให้การจำเลย ตรวจพยานหลักฐานและกำหนดวันนัดสืบพยานวันนี้
โจทก์ จำเลยทั้งสอง ทนายจำเลยทั้งสอง มาศาล โดยจำเลยทั้งสองได้รับอนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราวแล้ว
ศาลได้แจ้งสิทธิของจำเลยให้จำเลยทั้งสองทราบแล้ว ตามรายการแจ้งสิทธิของจำเลย
ท้ายรายงานกระบวนการพิจารณา ฉบับลงวันที่ ๗ กันยายน ๒๕๖๕
ศาลอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยทั้งสองฟังอีกครั้งหนึ่ง จำเลยทั้งสองยินยอมให้การ
ปฏิเสธคำให้การจำเลยทั้งสองที่ยื่นต่อศาลฉบับลงวันที่วันนี้
ศาลสอบถามถึงความเกี่ยวข้องกับพยานที่จะนำเข้าสู่

โจทก์และคดีโจทก์พยาน ๗ ปาก สืบเสร็จภายใน ๑ นัด

ทนายจำเลยทั้งสอง

เจ้าพนักงานศาล
(ทสิท)

๒

ทนายจำเลยทั้งสองจะคิดใจสืบพยานจำเลย ๖ ปาก สืบเสร็จภายใน ๑ วัน

คู่ความทั้งสองฝ่ายแถลงว่า ไม่มีพยานเด็ก ไม่มีการส่งประเด็นไปสืบพยานที่ศาลอื่น

และไม่มีการสืบพยานฝ่ายจอภาพ

ให้นัดสืบพยานโจทก์ ๑ นัด และสืบพยานจำเลย ๑ นัด

ให้คู่ความทั้งสองฝ่ายไปกำหนดวันนัดที่ศูนย์นัดความ

ถ้ารับคู่ความทั้งสองฝ่ายให้ปฏิบัติตามคำสั่งศาลในการเตรียมคดีให้ครบถ้วน

อนุญาตให้คู่ความทั้งสองฝ่ายรวบรวมภาระพยานมาดัดแปลงได้ โดยไม่ต้องยื่นคำร้อง/อ่านแล้ว

ประวัติผู้ประพันธ์

ชื่อ

นันทวัฒน์ เมืองไหว

ประวัติการศึกษา

2564

ปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิต

มหาวิทยาลัยพะเยา

ประวัติการทำงาน

2566 – ปัจจุบัน

นิติกร

สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 15 (เชียงใหม่)

